

# CLASSIS V.

## SERMONES DUBII.

Quos inter qui visi sunt minus referre Augustinum, typis minoribus exhibentur.



### SERMO CCCLXIV \* (a).

De Samsonē (b). *Judic. capp. XIII-XVI.*

1. *Fortitudo Samson ex Spiritu Dei.* Samson fortitudinem habuit de gratia, non de natura. Nam si fortis esset natura, cum ei capillus demeretur, fortitudo non adimeretur. Et ubi erat illa potentissima fortitudo, nisi in eo quod Scriptura dixit, *Incedebat cum illo Spiritus Domini?* Ad Domini Spiritum pertinebat illa fortitudo. In Samson vas erat, in Spiritu plenitudo erat. Vas impleri et exinaniri potest. Omne autem vas aliunde habet complementum. Ideo in Paulo ipsa gratia commendata est, quando dictus est *vas electionis* (Act. ix, 15). Videamus ergo Allophylis qualem parabolam Samson proposuit. *De edente, inquit, exiit cibus, et de forti est egressa dulcedo.* Prodiit est hæc parabola, delata ad amicos, soluta est; victus est Samson. Hic si justus est, latet: valde in profundo est hujus viri justitia. Nam et quod legitur victus blanditiis muliebribus, et quod ad meretricem intravit, videtur hujus meritum vacillare minus intelligentibus secreta veritatis. Nam et propheta uxorem meretricem præcepto Domini jubetur accipere (*Osee 1, 2*). Fortasse poterimus dicere hoc in veteri Testamento criminosa vel damnabilia non fuisse, quando quidem hoc quod dicebat vel agebat, prophetia erat. Requiramus ergo quid significaverit victus, quid significaverit victor, quid significaverit cedens blanditiis muliebribus, quid significaverit prodens secretum parabolæ, quid significaverit intrans ad meretricem, quid significaverit vulpes capiens, et per caudas vulpium, quibus ignem alligavit, inimicorum fructus incendens. Quos quidem fructus de compendio incendere potuit, si non in vulpibus mysterium cogitaret. Numquid enim stipula arida ardere non potuit, nisi ignem per eam vulpes transferrent? Intelligamus ergo grandia latere mysteria.

\* Emendatus ad b. cl. ful. r. et ad Am. Er. Par. Iov.

(a) Alias, de Tempore 107.

(b) Possidius in *Indiculo*, cap. 10, recenset tractatum « de Samson et de versu Psalmi 57, » cujus partem representari arbitramur in isto sermone. Fuit alias Lovaniensis dubius, Verlingo autem et Vindingo spurius. Nunc certe multo quam antea melior aut minus indignus Augustino prodit, emendatus ad varios codices manuscriptorum, quorum auctoritate in eo quædam restituumus, quædam resecamus. Exordium in prius excusis istud habebat: « in lectione ista, quæ nobis recitata est, fratres charissimi, multa et nimium « obscura divina mysteria continentur. Quæ quia non possunt breviter explicari, hac sola ex causa Psalmos matu. i. nos temperius volumus consummare, ne vos sermo prolixior fatigaret. Et quia hora consuetudinaria de ecclesia « exituri estis, ea quæ dicenda sunt, secundum vestram « consuetudinem, cum silentio et quiete attento animo audite. Samson, fratres dilectissimi, » etc. Abest id totum a manuscriptorum.

2. *In Samsonē figuratus Christus. Uxor Samsonis. Problema ipsius.* Quid erat Samson? Si dicam, Christum significabat: verum mihi dicere videor; sed continuo occurrit cogitantibus, Et Christus vincitur blanditiis muliebribus? Et Christus quomodo intelligitur ad meretricem intrare potuisse? Deinde, et Christus quando capite nudatur, capillo raditur, virtute spoliatur, alligatur, excæcatur, illuditur? Evigila, fides, attende quid sit Christus, non solum quid fecit, sed etiam quid passus est Christus. Quid fecit? Operatus est, ut fortis: passus est, ut infirmus. In uno intelligo utrumque. Video fortitudinem Filii Dei, video infirmitatem filii hominis. Accedit et aliud, quia Christus totus, quomodo eum Scriptura commendat, et caput et corpus est. Sicut Ecclesiæ caput est Christus, ita Christi corpus Ecclesia est (*Ephes. iv, 15, et Coloss. 1, 18*). Et sola quidem ut non sit, cum capite suo totus Christus est. Habet ergo Ecclesia in se fortes, habet infirmos; habet eos qui solido pane vescuntur, habet eos qui adhuc lacte nutriendi sunt. Addo aliud, quod necesse est constiteri: in ipsa societate Sacramentorum, communicatione Baptismatis, participatione Altaris, habet justos, habet injustos. Modo enim corpus Christi, quod nostis, in area est; postea in horreo erit. Tamen cum in area est, non recusat paleas sustinere: cum tempus advenerit reponendi, triticum a paleis segregabit (*Matth. iii, 12*). Quædam ergo fecit Samson ex persona capitis, quædam ex persona corporis, totum tamen ex persona Christi. In eo enim quod virtutes et mirabilia operatus est Samson, caput Ecclesiæ Christum significavit: in eo autem quod prudenter fecit, illorum qui in Ecclesia juste vivunt imaginem gessit: ubi forte præventus est et incaute egit, eos qui in Ecclesia peccatores sunt<sup>1</sup>, figuravit. Meretrix quam Samson in conjugium sumit, Ecclesia est, quæ ante agnitionem unius Dei cum idolis fornicata fuit, quam postea sibi Christus adjunxit. Postquam vero ab eo illuminata fidem suscepit, etiam hoc meruit, ut per eum salutis sacramenta cognosceret, et ab eodem revelarentur ei mysteria celestium secretorum. Nam quæstio ipsa quæ continet, *De edente exiit cibus, et de forti est egressa dulcedo*, quid aliud significat quam Christum a mortuis resurgentem? De edente utique, id est, de morte quæ cuncta devorat atque consumit, exiit cibus ille qui dixit, *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi* (*Joh. vi, 41*). Quem humana exacerbavit iniquitas, et cui aceti et fellis amaritudinem propinavit, ab eo plebs Gentium vitæ dulcedinem conversa suscepit. Ac sic

<sup>1</sup> Mss., *infirmi sunt*. Paulo post, loco, *meretrix*, verius si legatur, *mulier ex alienigenis*, ut alias Augustinus.

de mortui leonis ore, id est, de Christi morte, qui accubans dormivit ut leo, apum, id est Christianorum processit examen. Quod autem dicit, *Non invenistis parabolam meam, nisi arassetis in vitula mea*: vitula hæc Ecclesia est, quæ fidei mysteria, Trinitatis, resurrectionis, iudicii pariter et regni, in fines terræ per Apostolorum et sanctorum doctrinam ac prædicationem vulgavit, et intelligentibus atque cognoscentibus æternæ vitæ præmia repromisit.

3. *Sodalis ducens ipsius uxorem figura hæreticorum. Vulpes ignem in caudis trahentes.* Sequitur autem, *Iraus est Samson, quia duxit sodalis ejus uxorem ejus.* Sodalis iste omnium hæreticorum figuram gessit. Magnum secretum, fratres mei. Nam hæretici, qui Ecclesiam diviserunt, uxorem Domini sui ducere et abducere voluerunt. De Ecclesia enim et de Evangelii exierunt, qui per impietatis adulterium Ecclesiam, id est, Christi corpus in partem suam conantur invadere. Unde fidelis ille servus et amicus dominicæ sponsæ loquitur dicens: *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Et depravati sodalis tangit fideli zelo et increpatione personam. *Et timeo, inquit, ne sicut serpens Evam seduxit, ita et sensus vestri corrumpantur a veritate quæ est in Christo Jesu* (II Cor. xi, 2, 3). Qui autem sunt sodales, id est, hæretici desertores, qui sponsam Domini invadere voluerunt, nisi Donatus, Arius, Manichæus, et cætera vasa erroris et perditionis? De talibus Apostolus dicit: *Audite in vobis, inquit, scissuras esse: alius enim dicit, Ego quidem sum Pauli; alius autem, Ego Apollo; alius vero, Ego Cepha* (I Cor. i, 11, 12). Videamus igitur mysticus iste Samson quid lecerit offensus in uxore ab alieno. Cepit enim vulpes, id est, adulterantes sodales, de quibus dicitur in Canticis canticorum, *Capite nobis vulpes pusillas, exterminantes vineas* (Cant. ii, 15). Quid est, *Capite*? Id est, comprehendite, convincite, confutate; ne exterminentur ecclesiasticæ vineæ. Quid est aliud vulpes capere, nisi hæreticos divinæ legis auctoritate revincere, et sanctorum Scripturarum testimoniis velut quibusdam vinculis alligare atque constringere? Vulpes capit, ligatis ignem caudis apponit. Quid sibi volunt caudæ vulpium colligatæ? Caudæ vulpium quid sunt, nisi posteriora hæreticorum, qui prima habent blanda et deceptoria: ligata, id est, damnata, et ignem in fine trahentia; ut eorum fructus et opera consumant, qui suis seductionibus acquiescunt? Dicit homini modo, Noli audire hæreticos, noli acquiescere hæreticis. Respondet, Quare? Numquid ille et ille non audivit hæreticos? Numquid et alius quilibet christianus non tanta mala commisit, tanta adulteria fecit, tantas rapinas exercuit? Et quid illi contigit mali? Prima vulpium sunt, quæ seducti attendant; et retro est ignis. Nihil, inquit, illi contigit. Numquid quia præcedit, post se nihil trahit? Venturus est ad ignem posteriorem. Putas autem quia hæretici ignem trahunt unde ardeant fructus inimicorum, et ipsi non ardebant? Sine dubio enim vulpes, ubi messes incenderant, et ipsæ utique arserunt. Videte ergo judi-

PATROL. XXXIX.

cium hæreticis retro, quomodo non vident post se. Habent blandimenta, ut mulceant, primas partes suas liberas ostendunt: in iudicio Dei in ligatis caudis, id est, in posterioribus suis ignem trahunt, quia improbitas præcedit pœnas suas.

4. *Accessus ad meretricem. Portæ civitatis, cum a somno surrexisset, in montem ablatae.* Quod autem intravit ad meretricem, si sine causa fecit, quicumque fecit, immundus est: si autem propheta fecit, sacramentum est. Si non ita intravit ut concumberet cum ea, mysterii causa fortassis intravit. Sed concubuisse non legimus. Sequitur, *Inimici vero exspectabant ad portas civitatis, ut comprehenderent eum, cum a meretrice, ad quam intraverat, fuisset egressus. Ille vero dormiebat.* Videte quemadmodum non scriptum est quia mixtus est meretrici; sed scriptum est quia dormiebat. *Ubi exsurrexit, inquit, media nocte exiit, et abstulit portas civitatis ipsius cum seris, et easdem portas levavit in cacumen montis, et ab Allophylis teneri non potuit.* Portas civitatis, quibus ad meretricem intravit, abstulit, et in montem levavit. Quid est hoc? Infernum et amorem mulieris, utrumque Scriptura conjungit. Inferni imaginem tenebat domus meretricis. Recte pro inferis ponitur: quia neminem repellit, et omnem intrantem ad se trahit (Prov. xxx, 16). Agnoseimus hoc loco Redemptoris nostri opera, postquam Synagoga, ad quam venerat, a se per diabolum separata est, posteaquam decalcavit eum, id est, in loco Calvariæ crucifixit, ad inferna descendit; et inimici custodiebant locum dormientis, id est, sepulcrum; et capere volebant quem videre non poterant. Ille autem dormiebat ibi. Hoc ideo dixi, quia vera mors erat. Quod dictum est, *Media nocte surrexit*; hoc significat, quia in secreto surrexit. Aperto enim passus est; solis autem discipulis et certis quibuscumque, cum surrexit, manifestatus est. Ergo quod intravit, omnes viderunt; quod surrexit, pauci cognoverunt, tenuerunt et palpaverunt. Tollit tamen portas civitatis, id est, aufert portas inferni. Quid est portas inferni tollere, nisi mortis imperium removere? Recipiebat enim et non remittebat. Quid autem fecit Dominus noster Jesus Christus? Ablatis portis mortis, ascendit in cacumen montis. Novimus enim eum et resurrexisse, et in cœlos ascendisse.

5. *Virtus in capillis. Excœcatio et mors Samsonis.* Quid est autem quod in capillis virtutem habebat? Et hoc, fratres, diligenter attendite. Virtutem non habuit in manu, non in pede, non in pectore, non in ipso capite; sed in capillis, in crinibus. Quid sunt capilli? quid comæ? Et nos videmus, et interrogatus Apostolus respondet nobis, *Coma velamentum est* (I Cor. xi, 15). Et in velamento Christus habebat virtutem, quando umbræ veteris Legis eum tegebant. Coma ergo Samson in velamento erat; quia in Christo aliud videbatur, et aliud intelligebatur. Quid autem sibi vult, quod profutum est secretum, et decalvatus est Samson? Contempta est Lex, et passus est Christus. Christum enim non occiderent, si Legem non contempsissent. Nam venerant et ipsi quia eis Chri-

(Cinquant-deux.)

stum non licebat occidere. Dicebant iudici, *Nobis non licet occidere aliquem* (Joan. xviii, 31). Decalvatus est Samson, revelata sunt condensa, remotum est v. lamentum; et Christus qui latebat apparuit. Capilli autem redidivi caput vestierunt: quia Judæi nec resurgentem Christum credere voluerunt. Fuit quidem in molendino cæcatus, fuit in domo carceris. Domus carceris vel molendinum, labor est hujus sæculi. Excæcatio autem Samson illos indicat, qui infidelitate cæcati Christum nec virtutes operantem, nec ascendentem ad cœlestia cognoverunt. Cæcitas ergo quam intulerunt, cæcitatem Judæorum significabat. Christus autem a Judæis et comprehensus est et occisus: sed magis interficientes occidit. Adduxerunt ergo eum inimici, ut illuderent ei. Jam hic imaginem crucis attendite. Expansas enim manus ad duas columnas, quasi ad duo ligna crucis extendit: sed adversarios suos interemptus oppressit, et illius passio interfectio facta est persecuentium. Et ideo Scriptura ita conclusit, *Plures mortuus occidit, quam vivus occiderat*. Quod mysterium in Domino nostro Jesu Christo evidenter impletum est: redemptionem nostram, quam vivens minime celebraverat, mortuus celebravit: qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCLXV\* (a).

*De versu 7 Psalmi xv, Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum, etc. (b).*

1. *Deus corde laudandus et amore. Laus sine amore, nec vera, nec Deo accepta.* Cantavimus, et diximus, *Benedicam Dominum*: utinam corde, non ore tantum: nam si ore et non corde, sordescit laus Domini in ore peccatoris (Eccli. xv, 9); nec sibi prodest oris confessio, si non sit intus charitatis professio. Videte, fratres: non est charitas virtus oris; ibi sedem figit, ubi pulchra est amica sponsi. Ubi autem hæc pulchritudo? *Omnis gloria filie regis ab intus* (Psal. xlii, 14). Non est aliud ea gloria quam pulchritudo, non est aliud ea pulchritudo quam charitas, non est aliud charitas quam vita. Ergo ut vivas, ama. Si amas, pulcher es: amor bonum, amor pulchrum. Si absit illud pulchrum, non visis; speciem quidem habes, sed non intus. Recludatur sepulchrum illud tantis fultum columnis, effringatur marmor; quid aliud occurret quam horrendum cadaver, ossa fetida, cineres, vermes? Est itaque species, sed tegit mortuum, ad aspectum cuius horrescis, fremis. Putas autem mortuus dicat, *Benedicam Dominum*? Imo teste Scriptura, *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum* (Psal. cxiii, 17). Aperi Evangelium, audes Dominum increpantem et dicentem diabolo, *Obmutesce* (Marc. i, 25). Quare? Quia non mortui laudabunt te, neque omnes qui descendunt in infernum. Nemo eum laudat quem non amat; aut si invidens laudat, virtutem amat quam in inimico laudat. Qui peccat, inimicitias exercet cum Deo: neque igitur Deum laudat, nec virtutem Dei laudat; quia laus aliquod bonum est, quod non eadit in peccatum. Qui aliquem laudat et mentitur, calumniatur, aut irridet potius quam laudat. Auffer a corde charitatem, solum superat mendacium. Vis ut mendacium laudet veritatem, et inde Deus sumat elogium, unde profisciscitur blasphemia? Non magni ducunt sapientes, qui ab insanis et malis laudantur: laudabitur Deus ab impuro et impuden-

tissimo corde, a blasphema et amentissima mente? Dic ergo, *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum*. Insanus non es, sanatus es, intellectum habes; lauda Deum tuum, qui tribuit tibi intellectum, qui præstat oculum: intellectum, ut capias; oculum, ut aspicias; capias quanta sit latitudo et longitudo amoris Dei, aspicias in auctorem et consummatorem fidei; capias charitatem, aspicias Christum; charitatem, ut ames; Christum, ut benedicas, et amando et benedicens cognoscas Dominum, qui tibi tribuit intellectum; et cognoscendo vivas: quia, *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. xvii, 3).

2. *Contra hæreticos, intellectum bonum, quo benedicatur Deus, habere se a natura jactantes.* Sed unde, quæso, tibi intellectus iste? Veniet aliquis de transverso, et dicet: Qui naturam dedit, dedit intellectum; bona natura, bonus intellectus; hæc bonam sortiam, sufficit: neque enim intellectus erit degener; et inde benedicam Dominum, unde mihi tribuit intellectum, hoc est, a natura. O hæretice, ergo bonam sortitus es naturam? Taceat Apostolus et confundatur: *Non quod volo, inquit, bonum, hæc facio* (Rom. vii, 19); et tamen bonam sortitus es naturam, et in hac bona natura, bonum quod vult agere, non potest agere. Vult, desiderat, conatur: vult infirme, desiderat incassum; conatur frustra; et contra quod vult, quod desiderat, quod conatur, bonum hoc non perficit. O bonam naturam, cujus imbecilla voluntas, irritum desiderium, conatus inutiles! Partes suas agant philosophi, et maximam tibi gratiam habebunt, qui tam gratuito bonam eis naturam indulges. Quid inde? Noverunt cœlum, noverunt terram, noverunt mare, abyssos rimantur, abstrusa nature scrutantur, sciunt rerum discrimina, differentias, essentias; de his omnibus rationem reddunt; quid inde? Perge, dic amplius. Post tot tantaque deficiunt, nec sicut Deum glorificaverunt, et in cogitationibus suis evanuerunt, et insipientes facti sunt, eam se sapientes arbitrantur, et mutaverunt similitudinem Dei in similitudinem vituli comedentis fenum, et effusi sunt in errore Baalim; et obcecavit eos Deus sæculi, et traditi sunt in ignominiosas passiones, et similes facti sunt iis quæ adorabant (Id. i, 21-28). Et tamen bona natura gaudebant, et per naturam intellectu. O insane, vides an hæc natura tribuat intellectum, quo Deum benedicant? Quin potius tribuat intellectum, quo Deo maledicant, et adversus Creatorem exurgant? Dicite potius, fratres, *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum*: nisi tribuisset, non intellexissem; nisi intellexissem, nunquam benedixissem: intellectum tribuit, oculum dedit. Cæca natura, quo ipsa caret non præstat. Fac tibi intellectum, et te facies cæcum. Lumen quod in te est, tenebras sunt. Dic ergo, *Illumina tenebras meas, ne unquam obdormiam in morte* (Psal. xii, 4). Quid est obdormire in morte? Aliquid a natura sperare, brachium suum carnem facere, sibi ipsi intellectum fingere: hæc qui fecerit, non tantum in morte est, sed obdormit in morte, plusquam quatruiduanus est, plusquam foetet (Joan. xi, 39). Si tantum in morte esset, suscitari posset: sed in ipsa morte plusquam ferreum somnum dormit, in ea requiescit. Actum est de eo.

3. *Rursus confutantur verbis Salomonis.* Sed vis scire quid egerit is qui bonam sortitus erat naturam? Dixitne ut tu: In bona natura, bonus mihi est intellectus, et qui unum tribuit, alterum non negavit? Allidamus scorpionum, conteramus, obstruatur iniquitati os suum. *Lege: Sortitus sum animam bonam.* Perge, audiamus qualem nactus fueris thesaurum, qui fortasse vertetur in carbonem, et utinam in carbonem qui super caput tuum congesti absument superflua. *Et cum essem magis bonus, veni ad corpus incoagulatum: et ut scivi quod non aliter continere possem, nisi Deus det; et hoc ipsum erat sapientia, cujus esset domini cognoscere; conveni Dominum, et deprecatus sum* (Sap. viii, 19-21). Verissime sortitus es naturam bonam,

\* Non existat in manuscriptis nostris.

(a) Alias, inter Vignerianos 28.

(b) Adversus Pelagianos et Sempipelagianos egregius, sed stilo non videtur scriptus Augustiniano.

quis negat? Nam et diaboli natura bona est, et omnia quæ Deus fecit, bona sunt: sed in hac natura licet bona, tu sapientem intellectum habebis, quo possis abstinere a concupiscentiis et desideriis, quæ militant adversus animam, si Deus non dederit? Disce, hæretice, disce tandem. *Et scivi quod non aliter continere possem, nisi Deus det*: et in hoc præcipuum sapientiæ, quæ tota est intellectus, scire unde contineas, et non aliter contineas nisi a solo Deo. O egregiam naturam quæ a nullo abstinere potest, nec aliter potest, nisi ut ruat, si Deus non dederit intellectum, quo non ruat! Cantemus ergo, fratres, cantemus, *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum*: dedit naturam, dedit intellectum; sanavit naturam, sanavit intellectum. In utroque pius Samaritanus misericordiam exhibuit; descendit, alligavit vulnera, vino quod intelligimus, tersit, curavit, in stabulum tulit, hoc est in Ecclesiam, hospiti commendavit (*Luc. x, 33-35*). Quali hospiti? Spiritui sancto Ecclesiæ sanctæ inhabitatori. Is accepta moneta, sed quam consesso sacco effudit qui pro miseris solvit, oleo suo, unguento suo, vulnera naturæ jacentis et expirantis sanavit, et eodem oleo quod accendit, tenebras meas illuminavit, et intellectum lucidum fecit. Hoc si non credideris, non tibi erit Samaritanus, et peribis in vulnere, qui medentis manum renuis admittere.

4. *Intellectus bonus a Spiritu sancto. Spiritus sanctus donum nobis Christi passione emptum.* Interrogentur Apostoli, et dicant quis in illo quinquagesimo a resurrectione Domini die tribuit illis intellectum? An fortassis excitaverant illi strepitum terribilem, quo concussus est locus, in quo expectabant promissa Patris? Fortassis accenderunt illum supernum ignem, quo toti ardebant? Fortassis linguas illas ignitas ipsi creaverunt? Fortassis ipsi divina illa munera, ex quibus est intellectus, sibi procuraverunt, et in se secundum desideria cordis effuderunt? Hoc qui ait, nullam in hoc sacro quinquagenario partem habet; nec accipit intellectum, qui secundum naturam dari putat intellectum. Quando ergo datus est intellectus, nisi quando et datus est Spiritus? Agamus simul, jam confunderis, jam erubescis; et utinam ita confundaris ut ædificeris, ita erubescas ut glorificeris. Quid est Spiritus sanctus, nisi promissum Patris munus, nisi Filii donum? Si promittitur, habes a quo promittitur, nam quæ promittuntur, extra nos sunt; et promitteretur frustra quod aut in potestate nostra esset cum promittitur, aut cum liberet possideretur. Hoc tibi promitto quod non habes, et in me est cum promitto, ut in te descendat quod promitto. Est etiam Spiritus sanctus donum, et super omne donum, et quod nulli debetur donum, et quod gratis tribuitur donum. Natus est Christus, et in præsepio qui piorum iumentorum esca fieret, reclinatus: tamen sitim, lassitudines passus est, a suis venditus, a Judæis traditus et accusatus, a Gentibus flagellatus, spinis coronatus, crucifixus. saxo tandem inclusus: quorsum hæc omnia? Ut hoc tibi emeret donum, quod postea credenti dispensaret; aut potius dispensaret, ut crederes. Nam nisi prius dedisset, neque ante, neque post credidisses. Unde si a natura donum hoc habes, manem reddis mortem Christi, passionem, crucem. Frustra enim moritur, ut tibi acquirat quod in te est, et donet quod possides. Redde Domino præsepium humilitatem, redde crucis maledictionem, redde profusi sanguinis copiam, incassum hæc omnia: tibi sufficis, inania hæc omnia; dives es, et in divitiis naturæ bonis computas intellectum, quem dedit natura, non gratia, et cujus non es debitor Creatori, nisi in quantum naturam tribuit, quæ tibi intellectum fecit.

5. *Convincuntur postremo experientia propriæ infirmitatis et concupiscentiæ.* Agnoscis, ut puto, errorem: et utinam emendent te renes tui (*Psal. xv, 7*), ut melius agnoscas, et agnoscendo petas, et petendo obtineas spiritum intellectus et consilii et timoris, quo sapientior evadas, quo fias cautior et Domino subjectior. Hæc, fratres, etsi non tractarem, alius tamen

esset qui vos erudiret: et apud vosmetipsos tractatores essetis. Si enim, quod avertat Deus, in tam crasum et stupidum errorem prolapsi essetis, ut a natura vobis intellectum tribui putaretis, quem a sola gratia et misericordia Dei habetis, emendant vos renes vestri, et clamarent. Quare ascendit cogitationes huiusmodi in cor vestrum (*Luc. xxiv, 38*)? Unusquisque se ipsum consulat, se ipsum palpet, scrutetur, nec se quæsierit extra; interroget renes suos, et dicent illi, fuisse legem in membris meis contrariam legi mentis meæ (*Rom. vii, 23*); pronus sum ad omne flagitium, ita me obruunt concupiscentiæ fluctes, ut quotidie mergar, et in profundum peccatorum ruam. Ascendit invidia, ascendit superbia, ascendit luxuria, agmine facto miserum petunt: si Charybdim declinaverim, Scyllam incurro; si libidinem propulso, iræ succumbo; si non me domat avaritia, cædit ebrietas; si rapinis abstinere, manum et viscera pauperibus claudo; si calumniis aures obduco, mors intrat per fenestras, hoc est, per oculos libidinum et voluptatum incentiva haurio; denique si rimam unam obturo, centum patent, quibus accipiam inimicum imbrem, et tandem fatiscam. Hæc sunt quæ apud te tractant renes tui, et propria infirmitate conscii erudiunt te, increpant te, emendant te, et usque in noctem. Qualem noctem? Conscientiæ tuæ caliginosæ, cujus tenebris involutus velles, si posses, his quasi clypeum adversus lumen veritatis obtendere, et de fortitudine tua bene sperare. Sed emendant te renes tui. *In renibus et in lumbis robor*, ut est alicubi in Scriptura (*Job xl, 41*): sed quadoquidem adeo elumbes sint lumbi tui, adeo flaccescentes renes tui, erudiunt et dicunt, Si in renibus, unde est fortitudo, tanta est debilitas, tanta infirmitas, quid de cæteris fiet? Cum nos ergo erudierint lumbi nostri, et docuerint quam vana sit salus hominum; quid supererit, nisi ut succingamus lumbos nostros, ut non diffuam? Quando apud nos tabulata nostra, aut nimia vetustate, aut nimio calore, aut tempestatum impulsione, vel alia quapiam de causa debescunt, illa statim clavis et nervis compingimus: hoc fiat de lumbis tuis, hoc est, de fortitudine tua; laxantur, ruunt, fatiscunt, solvitur tota compago; habes clavos in crucifixo, fortiter impinge, et tanto melius, quanto profundius; noli pouere labanti, ut sustentetur; sic firmabitur compago resoluta. Habent clavi crucis, quo jacentes erigant, quo debiles restituant, quo labentes retineant. Impelle, tunde, usque ad medullas, usque ad ipsam animam, ex hac emendatione sanaberis, et sanatus dices ad Dominum, *Fortitudinem meam ad te custodiam* (*Psal. lvm, 10*): ex te fortitudo mea, ad te fortitudo mea. Conversi ad Dominum, etc.

#### SERMO CCCLXVI \* (a).

*De Psalmo xxii, Dominus regit me, et nihil mihi deerit (b).*

1. *Psalms reformationis hominis mysterium continens.* Psalmum vobis, dilectissimi, qui ad Christi Baptismum properatis, in nomine Domini tradimus memoriam collocandum; cujus necesse est, ut mysterium, illuminante divina gratia, exponamus. Hic enim psalmus specialiter reformationem lapsus humani generis, et sanctæ Ecclesiæ disciplinam, simulque continet sacramenta. Pateant igitur silentio aures cordis vestri ad audiendum, et totius intentionis paratos sulcos verbi semen inveniat: ut quod nunc sitiens terra susceperit, tempore accepto inebriata sanguine Christi, in procero germinans culmo<sup>1</sup>, copiosos afferat fructus.

2. *Hominis lapsi figura in eo qui descendit ab Ierusalem in Jericho.*—*Dominus regit me, et nihil mihi deerit.* Magnum, charissimum, principium contentis. Fir-

<sup>1</sup> Sirmondus, prospero. At Mss., procero.

\* Collatus ad duos v. ad gr. rm. et ad sirm.

(a) Alias, inter Sirmondianos 9.

(b) Augustino tributum reperit Sirmondus in tribus codicibus, uno Germaneusi, et Victorinis duobus; nos prætere-

mavit enim defensionis fiduciam, divitiarum roboravit infinitam substantiam. *Dominus regit me*, firmavit defensionis fiduciam. *Et nihil mihi deerit*, roboravit divitiarum infinitam substantiam. Sed quaeramus cuius, quantique, qualisque sit ista confessio. Illius, illius est, dilectissimi, qui descendens ex Jerusalem in Jericho, incidit in latrones. Qui dispoliatus primæ originis dignitate, mortisque telo prostratus humo sine viribus Jacobat et nudus. Qui tuba Legis et Prophetarum insonante, dum suis conatur surgere viribus, vulneris dolore retractus, in lapsam gravius recidit quo jacebat. Qui *Lex*, ut ait Apostolus, *ad perfectum nihil adduxit* (Hebr. vii, 19). Quem Samaritanus ille noster, Christus scilicet, qui Samaritanus a Judæis est dictus, quod interpretatur Custos, miserando cum eadem via transiret, id est, cum in carne justus pro nobis peccatoribus mori venisset, in jumentum suum, elevans a terra, imposuit; et aberrantem ut ovem subvectans humeris propriis, in paradysum, unde lapsus fuerat, ad centenarium, hoc est, ad perfectum numerum revocavit (Luc. x, 30-35). Ipse enim, ut ait propheta, *peccata nostra portavit, et pro nobis doluit* (Isai. lxxv, 4). Die jam, homo, die in jumento misericordiar, et humeris dominicæ dilectionis sedens, qui cognitus recognoscis auctorem tuum et Dominum, *Dominus regit me*. Quod utique, nisi a Domino erectus, jacens dicere non posses. Ipse ergo regit te, qui portat te. Cum enim dicis, *Dominus regit me*; nihil est proprium, unde fidas in te. Itaque cave ne extolaris de meritis tuis. Nulla enim fuerunt, cum ad te erigendum Dominus venit. Denique nudum invenit, non vestitum; plagatum invenit, non sanum; jacentem invenit, non stantem; errantem reperit, non revertentem. Cave jactantiam, cave; quia qui te semivivum miserando a terra sustulit, humilem portat, præcipitat extollentem. Cum enim dixeris timendo, et in innocentia ambulando, *Dominus regit me*; fiducialiter addes, *et nihil mihi deerit*. Quoniam nihil deest timentibus eum (Psal. lxxxiii, 13); et non privabit Dominus bonis ambulantes in innocentia (Psal. xxxii, 10).

3. *Oris per Christum ad ovile reductæ securitas. Pascua animæ christianæ.* Nam ut scias, quia nihil tibi deerit, adde quod sequitur: *In loco pascuæ ibi me collocavit; super aquam refectiois educavit me.* Agnosce, homo, quid fueris, ubi fueris, sub quo fueris. Ovis errans eras, in invio et inaquoso, spinis et tribulis pascebaris: sub mercenario posita, veniente lupo, securus non eras. Nunc autem requisita a vero pastore, humeris ejus pietate subvecta, reducta es ad ovile, id est, ad domum Dei, videlicet Ecclesiam, ubi pastor tuus Christus, et oves commanent congregatæ. Pastor iste non est ut mercenarius, sub quo misera laborabas, sub quo lupum timebas. Vis autem scire quantum tui curam habeat hic pastor bonus? Animam suam pro te posuit. Ipse enim in Evangelio dicit: *Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis.* Hoc fecit. Insidiant enim lupo tibi, se obtulit occidendum pro te. Nunc ergo securus manes in ovili. Nec indiges quempiam alium, qui cortis tuæ claudat aperiatque januam: quia Christus tibi et pastor, et janua est; ipse et pascua, et provisor. *Ego sum*, inquit, *ostium ovium. Per me si quis ingressus fuerit, salvabitur; et egredietur et ingreditur, et pascua inveniet* (Joan. x, 11, 9). Pascua igitur, quæ tibi pastor hic bonus paravit, in quibus te satiari collocavit, non sunt herbarum virentium varietas, in quibus quædam dulci succo, quædam amarissimo constant, quæ successu temporum aliquando sunt,

aliquando non sunt. Pascua tibi eloquia Dei et mandata sunt dulcia seminata. De his pascuis gustaverat ille qui dicebat Deo: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et fenum ori meo* (Psal. cxviii, 103)! De his pascuis idem ipse dominicis ovibus clamat, et dicit: *Custate et videte quam suavis est Dominus* (Psal. xxxiii, 9). Lege igitur decalogum veteris Testamenti: *Non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices* (Exod. xx, 13-16), et cetera. Lege præceptorum laudem novi Testamenti: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Beati mites, quoniam ipsi hereditate possidebunt terram* (Matth. v, 3, 4); et cetera consequentia, vel similia, et plura per Prophetas et Apostolos consequentia. De his utique pascuis clamat pastor ad oves, *Operamini cibum qui non perit* (Joan. vi, 27). Ideo autem non perit, quia verbum Domini manet in æternum, Verbum Domini cibus tuus est, et non solum cibus, sed et potus. Audi cum per Prophetam dicentem veteri populo, *Qui edunt me, adhuc esuriant; et qui bibunt me, adhuc sitient* (Eccli. xiv, 29). Item per semetipsum, *Caro mea, inquit, vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (Joan. vi, 56). Non sunt autem longe pascua hæc ab aqua refectiois. Unus hic locus est Ecclesiæ Dei catholica; ubi mandata vitæ sunt pascua tua, et fons aquæ salientis in vitam æternam, cujus reficietur fluentis, cum baptizaberis reparandus in Christo. Illic igitur aqua nisi rigata fuerint pascua tua, educari non poteris: quia mandata Dei sine Christi Baptismate germinare non possunt, nec edi ad animæ satietatem.

4. *Conversio ex Dei gratia, non ex meritis. Semitas justitiæ quantum.* Cum ergo per aquam refectiois Christi cæperis esse idoneus, ut sapore pascuarum dulcium satieris; tunc cognosces, et clamabis gaudens, et dicens, *Animam meam convertit, deduxit me per semitas justitiæ propter nomen suum.* Diabolus per peccatum animam tuam evertit, et a Deo avertit; quæ Deus Pater per Christum, non meritis tuis ad se, sed propter nomen suum, convertit. Jam ergo illuminatus, jam conversus, jam eredens, jam divinis pascuis per aquam refectiois satiatus dices, *Animam meam convertit.* Bona est gloria confessionis tuæ, si non sit mutatio conscientie tuæ. Tunc enim vere et immutabili conscientia hoc dices, cum non ob meritum tuum, sed propter nomen suum dices. Quæ sunt autem semitæ justitiæ, in quibus te deduxit? Audi deductorem tuum. *Quam lata est, inquit, et spatiosa via quæ ducit ad perditionem; arcta autem et angusta via est quæ ducit ad vitam* (Matth. vii, 13 et 14). Omnium namque semita brevis est et compendiosa. Non ergo per delicias mundi, per opulentiam auri et argenti, lapidibus etiam vestibusque pretiosissimis conspiciendum honore omni, nobilitate præditum, sapientia philosophorum cuncta tumentem, Deus te ordinavit ire ad regnum caelorum: quia hæc omnia, et his similia, quibus male utuntur, quibus uti bene datur (a), efficiuntur eis via lata et spatiosa, id est in spe tantum quæ videtur; et ducit eos, cum præsentem fuerint vita privati, non ad spem, in qua non habuerunt spem, sed ad perditionem. Dormierunt enim somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis (Psal. lxxv, 6). Per semitas justitiæ ire te disposuit, id est, per misericordiam et veritatem. Universæ enim viæ Domini misericordia et veritas (Psal. xxiv, 10). Contempta via lata et spatiosa, semitas arctas et compendiosas incedere te vult, id est, per famem et sitim, per pudicitiam, per jejuniium, per ignobilitatem, per paupertatem, per patientiam, per despectum omnium præsentium, habentem vero spem promissam (b). Vis autem evidenter cognoscere compendium semitarum, per quas jussus es ambulare? *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua; et proximum tuum*

in Remigiano annorum fere octingentorum. Atque in his omnibus libris insertus est, tanquam eodem spectans, diversis Augustini lucubracionibus contra Pelagianos. Ipsum tamen dicendi genus fere persuasit falsam in manu scriptis esse inscriptionem sermonis, vixque dubitamus qui non sit Augustini.

1. *Sirmondus, cordis tui. verius autem rra. ms., cortis tuæ.*

(a) Forte, non datur.

(b) Forte, promissorum.

sicut te ipsum. In his enim duobus mandatis omnis Lex pendet et Prophetæ (Matth. xxii, 37-40). Ut ergo cito pervenias, si festinas ad regnum cælorum, in duabus his semitis, quæ omnium caput sunt, et unam faciant viam, gradere; ut universas, cum perveneris, naviter te et sine fatigatione peregrisse congaudeas.

5. *Umbra mortis via peccati.* Has ergo tene semitas, in his maneant incessus tui, inter diaboli sævientis insidias, ut securus possis cantare Deo, et dicere: *Nam et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala; quoniam tu mecum es.* Umbra mortis, via peccati est, in qua nebulo pirataque diabolus recte gradientibus relia deceptionis expandit. Umbra est, quia nihil commune luci cum tenebris. Hujus umbræ opera repudianda docet Apostolus, inquiens: *Abjiciamus opera tenebrarum, et induamur arma lucis; sicut in die honeste ambulemus, non in comessationibus et ebrietatibus, non in cænitibus et impudicitis, non in contentione et emulatione (Rom. xii, 12 et 13).* Quamdiu igitur in præsentī vita maves, in medio vitiorum (a), sæcularium pressuratum, quæ sunt umbra mortis, ambulas. Luceat in corde tuo Christus, qui illuminat lucernam mentis nostræ per dilectionem Dei et proximi: et non timebis mala, quoniam ipse tecum est. *Non te,* inquit per prophetam, *deseram, neque derelinquam (Josue 1, 5).* Item in Evangelio: *Ecce ego ero vobiscum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20).* Idoneus est custos tuus. Tecum est Dominus Deus tuus. Cave ne jactantia deserat comitantem, et remaneas desertus in umbra mortis.

6. *Virga disciplinam, baculus adjutorium significat. Mensa per Christum preparata.* Cum itaque insidias inimici oppugnari te in umbra, et deterreri cognoveris, apprehende virgam disciplinæ, et in baculo misericordiæ fidenter incumbe, ut cum tibi auxilio sol justitiæ refulerit Christus, veraciter dicas, *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Virga namque superbum regit, secundum quod dictum est in Psalmo secundo de Christo: *Reges eos in virga ferrea et tanquam vas figuli confringes eos (Psal. ii, 9).* Baculus vero debilem sustentat et fessum. Memento ergo correptionis et disciplinæ virgæ, ut cum repletus fueris bonis donorum Dei, non extollaris superbia, et murmures adversus eum: quia sicut vas figuli iratus in ea confringit te. Memento etiam adjutorii baculi, et ne confidas in virtute tua, neve dicas, Sanctus sum, titubare non possum. Multos habet lapsus infirmitas nostra, nec sanctitate operum suorum adhuc in terra dante spinas et tribulos posita regitur, vel habet gloriam puritatis. Quamdiu ergo redeat in terram de qua sumpta est, nisi baculo divinæ gratiæ regatur, stare non potest. Sive itaque prospereris in Deo, sive tentationum tempestate turberis, totum te in baculum misericordiæ Dei projice, ut cum supra eum donis spiritualibus pascendus occuberis, delectatus gustu suavitatis ejus, convenienter dicas, *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, et poculum tuum inebrians quam præclarum est!* Hoc per orbem terrarum fulta gratiæ baculo universa cantat Ecclesia. Hoc adversus hæreticos, Judæos atque Gentiles, qui eam deridendo tribulant, prædicat, non in se, sed in Domino gloriando. Mensa namque jucunditatis passio Christi est, qui se pro nobis in mensa crucis obtulit sacrificium Deo Patri, donans Ecclesiæ suæ catholicæ vitale convivium, corpore suo nos videlicet satians, et inebrians sanguine. Hac mensa pasta et vivificata, adversus eos qui tribulant eam, exultat Ecclesia, habens spem vitæ æternæ per suam vitam Dominum Christum, qui eam oleo lætitiæ per sanctum Spiritum unxit abunde. Propter hanc mensam corripiebat in idolo recumbentes Corinthios Apostolus, dicens: *(Non potestis communicare mensæ Domini et mensæ dæmo-*

*niorum: non potestis bibere calicem Domini, et calicem dæmoniorum (I Cor. x, 20 et 21).*

7. *Gratia præveniens et subsequens.* Cum vos ergo divina gratia, ad quam properatis, advexerit, cognoscetis mensam spirituales convivii, ut agnita veritate unusquisque vestrum exultans, et gratias agens Deo, jam competenter et fiducialiter dicat, *Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ.* Magnum te gloriæ solatium comitatur. Propter misericordiam videlicet infirmitatis tuæ, misericordia te in te subsequitur. Sed prius ut iter tibi vitæ æternæ demonstret, prævenit te, id est, antecedit te, secundum quod dicit in alio psalmo, *Deus meus, misericordia ejus præveniet me (Psal. lxxvi, 11).* Prævenit ergo te misericordia ejus, id est, in viam te ducit ignorantem viam, ad Deum te vocat longe factum a Deo; servum peccati atrahit, ut liberum faciat, ut ambulando in via omnibus diebus vitæ tuæ non erres. Subsequitur etiam te, custodiens terga tua, ne insidians calcaneo tuo serpens diabolus cum quo tibi sunt inimicitiae, supplantet te. Latio namque occurrendo occidit, aut exurgendo post tergum. Ob hoc te præcedit et subsequitur misericordia Dei, ut medius tutus ambules et securus omnibus diebus vitæ tuæ: Habe ergo spem et gloriam, non in te, sed in præcedente et subsequente misericordia Dei: qua præventus es peccator, ut salveris; non inventus es justus, ut placuisse gloriaris.

8. *Gratiæ et christianæ professionis quis finis.* Vida autem quo te perducit, si non desorueris deducentem. Non in agrum miseræ secularis, ut inter spinas et tribulos panem in labore et sudore conquiras; non ad marina discrimina, ut mercimonii causa ligno fragilli incerta lucra secteris, ubi intentione quæstus multi meruerunt. Ad domum Dei te ducit, non ut hospitem ad tempus, ut migres ex ea; sed habitatorem, ut remaneas in ea. Sequitur enim, *Et ut inhabitent in domo Domini in longitudine dierum.* Domus hæc Domini, paradísus est. Longitudo dierum, vita æterna est. Non illic esuries, non sities, nec laborabis æstu solis et lunæ, frigus et tempestates hiemis non senties. Tristitia et mæror in ea non sunt. Consortio semper sanctorum beatus eris. Gaudes cum eis, et exultabis, vivendo et laudando in sæcula sæculorum Deum. Dicit enim in alio psalmo, *Beati qui habitant in domo tua; in sæcula sæculorum laudabunt te (Psal. lxxxiii, 5).* Hæc est spes fidei vestræ, dilectissimi. Accessitis ad Dominum credere; festinate et operam date apprehendere per bonam conversationem quod credidistis. Non enim propter præsentem vitam efficiuntur christiani, sed propter futuram vitam, quam vobis credentibus et in se perseverantibus Dominus Christus ipse largitur: qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti, in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCLXVII \* (a).

*De verbis Evangelii Lucæ, cap. xvi, 19-31; ubi de divite et Lazaro (b).*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Divitis cum Lazaro paupere comparatio. Avaritia inexplebilis.* Advertit Sanctitas vestra, fratres charissimi, et mecum, ut arbitror, tota mentis intentione perspexit opulentiam divitis, et indigentiam mendicantis; unum cibus æstuantem, et alium fame deficientem. Ambo quidem homines, ambo carnales, ambo mortales: sed non ambo æquales. Natura

\* Collatus ad duos bn. et quatuor cl. ad ch. f. is. g. lr. m. pr. rm. vd. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, 23 de verbis Domini.

(b) Augustino tribuunt manuscripti omnes, magno numero: sed indubitatum illis adjungi fidem non patitur dicti ratio impropria, ineligenas et numerosa desinens, sententis quandoque simili verborum sono studiose nimium terminatis. Dubium habuerunt Lovanienses, Verlianus autem supposititium: vindictam porro cepit Augustini nomine, si non stilus prohiberet, vix merito inscribendum.

una, sed vita non una. Nullus eorum a conditione mortis immunis : et tamen unus epalatur splendido, et alter in pannis et in ærumna sordescit. Ille delicatis escis a d inventione coquorum gaudebat : iste, si caderent mica de mensa ejus, exspectabat. Audiant nunc divites, qui nolunt esse misericordes ; audiant quia una omnes nascimur lege, una vivimus luce, unum spiramus aerem, una quoque exstinguimur morte : quæ si non intercederet, nec pauper ipse duraret. Hic ulcerosus et nudus jacens Lazarus, ad Abraham sinum Angelorum portatur manibus. Ecce dives refectus et splendidus tartareo carcere clauditur. Ubi est vestis flos byssina ? ubi vita abundans et affluens copiis multis ? Nonne morte omnia transeunt tanquam umbra ? *Nihil intulimus in hunc mundum, dicit Apostolus, sed nec quidquam auferre possumus* (I Tim. vi, 7). Nihil nobiscum tollimus aut rapimus. Quid si aliquid tollecimus, nonne vivos homines voraremus ? Quæ est ista aviditas concupiscentiæ, cum ipsæ bellæ habeant modum ? Tunc enim rapiunt, quando esuriunt : parant vero prædæ, cum senserint satietatem. Inexplebilis est sola avaritia divitum. Semper rapit, et nunquam satiator : nec Deum timet, nec hominem reveretur : nec patri parcat, nec matrem agnoscit : nec fratri obtemperat, nec amico fidem servat : viduam opprimit, pupilli rem invadit : libertos in servitium revocat, testamentum falsum profert. Res mortui occupantur ; quasi non et ipsi qui hoc faciunt moriantur. Quæ est ergo ista animarum insania, amittere vitam, appetere mortem ? acquirere aurum, et perdere cœlum ? Sed quia nemo cogitat Deum, ideo manet in morte iudicium.

CAPUT II. — 2. *Dives cur damnatus.* Merito dictum est diviti, *Quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala; nunc autem hic consolatur, tu vero cruciarius.* Audiant ista divites, qui nolunt esse misericordes. Audiant irrogari supplicia eis qui nolunt erogare subsidia. Audiant pauperem refrigerantem, audiant divitem pœnis gravioribus æstuantem. *Pater Abraham, inquit, mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam; quia crucior in hac flamma.* At ille : *Memento, inquit, fili, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala.* Pensantur pro divitiis pœnæ, refrigerium pro paupertate, pro purpura flamma, relectio pro nuditate, ut salva sit æquitas stateræ, et non mentiatur modus illius mensuræ : *In qua, inquit, mensi fueritis mensura, ita remetietur vobis* (Math. vii, 2). Ideo negatur in pœnis misericordia diviti, quia ipse dum viveret, noluit misereri. Ideo rogans dives non exauditur in tormentis ; quia rogantem pauperem non exaudivit in terris.

CAPUT III. — 3. *Ad eleemosynam exhortatur.* Dives et pauper duo sibi sunt contraria : sed iterum duo sibi sunt necessaria. Nullus indigeret, si se invicem supportarent ; et nemo laboraret, si se ambo juvant. Dives propter pauperem factus est, et pauper propter divitem factus est. Pauperis est orare, et divitis erogare ; Dei est pro parvis magna pensare. De-

misericordia ejus parva, magna nascitur copia. Felicendus est ager pauperum, cito reddit dominantibus fructum. Via cœli est pauper, per quam venit ad Patrem. Incipe ergo erogare, si non vis errare. Patrimonii tui, quo es ligatus, compedem in hac vita resolve ; ut libere ad cœlum possis accedere : abjice abs te divitiarum onera, abjice vincula voluntaria, abjice anxietates et tædia, quæ te pluribus in annis inquietant. Da petenti, ut possis ipse accipere : tribue pauperi, si non vis flammis exuri. Da in terra Christo, quod tibi reddat in cœlo. Obliviscere quod es, et attende quod futurus es. Præsens vita fragilis est, et in mortem proclivis. Nemo potest stare : sed omnes cogimur transire. Nolentes imus, inviti eximus, quia mali sumus. Si autem ante nos aliquid mitteremus, non ad inane hospitium veniremus. Quod enim pauperi damus, ante vos præmittimus : quod autem rapimus, hic totum dimittimus.

SERMO CCCLXVIII\* (a).

*De verbis Evangelii Joannis, cap. xii, 25, Qui amat animam suam, perdet illam : et de verbis Apostoli, ad Ephesios, cap. v, 29, Nemo unquam carnem suam odio habuit (b).*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Animam si quis amat, quomodo perdet.* Modo, fratres, cum divina lectio legeretur, audivimus Dominum dicentem, *Qui amat animam suam, perdet illam.* Huic sententiæ quasi contrarium videtur esse quod ait Apostolus, *Nemo unquam carnem suam odio habuit.* Si ergo nemo est qui carnem suam oderit, quanto magis nemo est qui oderit animam suam ? Multum quippe anima carni præponitur : quia ipsa est habitatrix, caro habitaculum ; et anima dominatur, caro autem servit ; anima superior est, caro subjecta est. Si ergo nemo unquam carnem suam odio habuit, quis est qui animam suam oderit ? Propter hoc non parvam quæstionem nobis intulit præsens evangelica lectio, ubi audivimus, *Qui amat animam suam, perdet illam.* Periculosum est animam amare, ne pereat. Sed si propterea periculosum est ut ames animam tuam, ne pereat anima tua, ideo non debes illam amare, quia non vis illam perire. Si autem non vis illam perire, amas illam. Quid est hoc ? Si amo, perdo. Ergo non amem, ne perdam. Sed quia timeo perdere, ideo non amo ; et utique quod timeo ne perdam, amo. Dicit et alibi Dominus : *Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur* (Math. xvi, 26) ? Ecce quia sic est

\* Collatus ad duos cl. ad gr. rm. v. et ad Am. Fr. Par. Lov.

(a) Alias, 37 inter Homilias 50.

(b) Sine Augustini nomine tanquam dubius a Lovaniensibus editus est, a Verlino autem et Vindingo relectus ut spurcius. Quæ isti ambo reprehendunt in illis ante caput tertium verbis, « Videtis certe modo, si cuius vita, » etc., ubi locum Augustini ex sermone 161, cap. 4, exscriptum aut imitatione infeliciter expressum conqueruntur, ea forte interpolatoris alicujus manu immissa hic fuerunt. Sermo, nostra opinione, dignus est Augustino, ipsique facile convenit titulus a Possidio notatus in Indiculo, cap. 8 : « De « Apostolo, Nemo unquam carnem suam odio habuit : et ex « Evangelio, Qui amat animam, » etc. In antiquis lectionariis ascribitur « Natali SS. Fabiani et Sebastiani martirum. »



amanda anima, ut lucro totius mundi præferatur; et tamen observet qui animam amat, quia si amat, perdet illam. Non vis perdere eam, noli illam amare. Sed si non vis eam perdere, non potes eam non amare.

CAPUT II. — 2. *Amor quidam perversus et quoddam rectum odium animæ.* Sunt ergo qui perverse animam suam amant: et hoc vult Dei sermo corrigere, non ut oderint animam suam, sed ut recte diligant. Male enim diligendo perdunt eam, et fit quiddam magnum quasi præposterum et contrarium: sed ita tamen fit, ut si diligas eam perverse, perdas illam; si oderis illam recte, conserves illam. Est ergo quidam perversus amor ejus, et quoddam rectum odium ejus. Sed amor perversus ab odio, odium rectum ab amore ejus. Quis est perversus animæ amor? Quando diligis animam tuam in iniquitatibus. Audi quia ab odio venit amor iste perversus: *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam (Psal. x, 6).* Odium autem rectum vide, quia ab amore venit. Ibidem Dominus secutus ait: *Qui autem odit animam suam in hoc sæculo, in vitam æternam inveniet eam.* Utique quod vis invenire in vitam æternam, multum amas. Quod enim amas ad tempus, quid prodest? Aut subduceris illi, aut subducitur tibi. Cum fueris tu subtractus, perit ipse amator: cum fuerit illud subtractum, perit quod amasti. Ubi ergo aut amator perit, aut quod amatur, non est amandum. Sed quid est amandum? Quod nobiscum potest esse in æternum. Sed si vis animam tuam in æternum habere salvam, oderis eam ad tempus. Ergo odium rectum ab amore venit; perversus amor ab odio venit.

3. *Modus diligendi animam. Duplex amor.* Quis igitur modus diligendi animam? Putatis martyres non amabant animas suas? Videtis certe modo, si cujus vita præsentis sæculi periclitetur, quomodo amici ejus currunt pro ea: quomodo curritur ad ecclesiam, rogatur episcopus, ut intermittat, si quas habet actiones, currat, festinet. Quare? Pro anima. Et omnes contremiscunt, omnibus cæteris rebus intermissis, festinandum esse decernunt. Omnis festinatio laudatur, omnis tardatio accusatur. Quare? Pro anima. Quid est, pro anima? Ne moriatur homo. Non noverrant martyres amare animas suas: et tamen hoc est pro anima, ne moriatur homo.

CAPUT III. — Mors hominis iniquitas est. Si curris pro hac vita centum millia, quot millia debes currere pro vita æterna? Si festinas lucrari dies paucos, et ipsos incertos: hodie enim homo a morte liberatus, nescit utrum cras moriatur: tamen si sic curritur propter lucrum paucorum dierum, quia et usque in senectam pauci dies sunt, quomodo currendum est pro vita æterna? Et tamen propter hanc pigri sunt homines. Difficile invenis qui vel passus lente moveat pro vita æterna. Amor ergo perversus animæ abundat; amor autem rectus valde paucorum est. Nam sicut nemo est qui non diligat animam suam, sic nemo est qui non amet carnem suam. Unde fieri potest ut et verum sit quod ait Apostolus, *Nemo unquam carnem suam odio habuit, et anima non ametur?*

Discamus ergo, fratres, amare animas nostras. Omnis voluptas sæculi transitoria est. Est amor utilis, est amor noxius: amor amore impeditur; amor noxius recedat, et amor utilis succedat. Sed quia homines nolunt illinc recedere; ideo in illos non potest aliud introire: ut non capiant, pleni sunt; fundant, et capiunt. Pleni sunt enim amore voluptatum carnalium, pleni sunt amore vitæ præsentis, pleni sunt amore auri et argenti, possessionum sæculi hujus. Qui ergo pleni sunt, sic sunt quomodo vasa. Vis ut intret mel unde acetum nondum fudisti? Funde quod habes, ut capias quod non habes. Ideo prima renuntiatio est huic sæculo, et deinde conversio ad Deum. Qui renuntiat, fundit; qui convertitur, impletur: sed si non fiat corpore solo, sed et corde.

CAPUT IV. — 4. *Amoris initia.* Quæritur autem, fratres, quomodo crescat iste amor. Habet enim initia sua, habet augmenta sua, habet perfectionem suam. Et debemus nosse quia cœperit, ut eum ad augmenta cohortemur: quis nec cœperit, ut eum quo incipiat moneamus: quis et cœperit et creverit, ut eum ad perfectionem incitemus. Primo illud attendat Charitas vestra: amores omnes et dilectiones prius sunt in hominibus de se, et sic de alia re quam diligunt. Si diligis aurum, prius te diligis, et sic aurum: quia si tu mortuus fueris, non erit qui aurum possideat. Ergo dilectio unicuique a se incipit; et non potest nisi a se incipere. Et nemo monetur ut se diligat. Hoc enim non solum inest hominibus, sed et pecoribus. Videtis enim, fratres, quemadmodum non tantum ingentes bestię et magna animalia, ut sunt boves aut cameli vel elephanti, sed et muscæ, sed et vermiculi minimi quomodo nolunt mori, et diligant se. Omnia animalia mortem fugiunt. Ergo diligunt se, custodire se volunt; alia velocitate, alia latebris, alia resistendo et repugnando: omnia tamen animalia pro vita sua pugnant, mori nolunt, custodire se volunt. Amant ergo se. Incipe et aliud amare. Sed quid est ipsum aliud? Quidquid amaveris, aut hoc est quod tu, aut inferius te est, aut superius te est. Si inferius te est quod amas, ad consolandum ama, ad tractandum ama, ad utendum ama, non ad illigandum. Verbi gratia, aurum amas, noli te illigare auro: quanto melior es quam aurum? Aurum enim terra est fulgens; tu autem ut illuminareris a Domino, ad imaginem Dei factus es. Cum sit aurum creatura Dei, non tamen fecit Deus aurum ad imaginem suam, sed te. Ergo posuit sub te aurum. Amor ergo ista contemnendus est. Ad usum assumenda sunt ista, non eis vinculo amoris quasi glutino hærendum est. Non facias tibi membra, quæ cum cœperint præcidi, doleas atque crucieris. Quid ergo? Assurge ab isto amore, quo amas inferiora quam tu es: incipe amare paria, id est, quod tu es. Sed quid multis opus est? Si volueris, breviter poteris.

CAPUT V. — 5. *Amor verus et probus quo ordine comparatur.* Quo ordine autem verum amorem et veram charitatem habere possimus, ipse Dominus dixit nobis in Evangelio, et evidenter ostendit. Sic enim



ait : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo , et ex tota anima tua , et ex omnibus viribus tuis ; et proximum tuum sicut te ipsum (Matth. xii, 37, 39)*. Primum ergo dilige Deum, deinde te ipsum ; post hæc dilige proximum tuum sicut te ipsum. Prius tamen disce amare te ipsum : sic dilige proximum tuum sicut te ipsum. Nam si te ipsum non nosti amare, quomodo proximum poteris in veritate diligere ? Putant enim nonnulli homines legitimo ordine se amare, quando res alienas rapiunt, quando se inebriant, quando libidini serviunt, quando per diversas calumnias injusta luera conquirunt. Isti tales audiant Scripturam dicentem, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*. Si ergo amando iniquitatem, te ipsum non solum non diligis, sed etiam odio habes ; quomodo aut Deum aut proximum diligere poteris ? Si ergo vis veræ charitatis ordinem custodire, fac justitiam, dilige misericordiam, fuge luxuriam ; incipe secundum præceptum Domini, non solum amicos, sed etiam inimicos diligere. Et hæc cum fideliter custodire toto corde contenderis, istis virtutibus quasi quibusdam gradibus poteris ascendere, ut merearis Deum toto animo et tota virtute diligere. Et cum ad istam felicem perfectionem veneris, omnes concupiscentias istius mundi tanquam stercora computabis : et cum propheta poteris dicere, *Mihi autem adhærere Deo, bonum est (Psal. lxxii, 28)*.

#### SERMO CCCLXIX \* (a).

De Nativitate Domini, 1 (b).

1. *Duplex Christi ortus, alius ante omnem diem, alius in die. Nativitas Christi divinis testimoniis illustrata*. Salvator noster natus de Patre sine die, per quem factus est omnis dies, voluit in terra habere natalem hunc diem, quem hodie celebramus. Quisquis hunc diem miraris<sup>1</sup> æternum mirare potius ante omnem diem permanentem, omnem diem creantem, in die hodierno nascentem, a malitia diei liberantem. Adhuc mirare. Quæ peperit, et mater et virgo est ; quem peperit, et infans et Verbum est. Merito cæli locuti sunt, Angeli gratulati, pastores lætati. Magi mutati<sup>2</sup>, reges turbati, parvuli coronati. Lacta, mater, cibum nostrum ; lacta panem de cælo venientem, et in præsepio positum velut piorum cibaria jumentorum. Illic enim *cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui (Isai. 1, 3)* ; circumcisio scilicet et præputium, coherendo lapidi angulari, quorum primitiæ fuerunt pastores et Magi. Lacta cum qui talem fecit te, ut ipse fieret in te, qui tibi et munus fecunditatis attulit conceptus, et decus virginitatis non abstulit natus : qui sibi, priusquam nasceretur, et uterum de quo nasceretur, et diem quo nasceretur elegit. Et ipse condidit quod elegit, ut illinc procederet ut sponsus de thalamo suo, quo mortalibus oculis posset videri, et augmento lucis anuusa se lucem mentium venisse

<sup>1</sup> Mss., in die miraris.

<sup>2</sup> Sic meliores Mss. At edditi, Magi inuitati.

<sup>3</sup> Collatus ad tres cb. et duos n. ad f. gr. r. t. et ad Am. Fr. Par. Lov.

(a) Alias, de Tempore 3.

(b) Lovanienses dubitant an sit Augustini. Contra, Vinthigus dicit nihil habere unde ipsi abjudicetur, imo assertum Augustino esse auctoritate antiqui scriptoris, in Conflictu Arnobii et Serapionis, ad cuius operis finem sermo iste totus recitatur. Verum Conflictus huius commentarii auctor (ipsius etiam Vindingi conjectura in critico Augustiniano, tom. 6.) vigiliis episcopis non meretur deinceps usum hac in re fidem, postquam suas lucubraciones contra Arianos eminentio superiorum Patrum nomine publicasse convictus est. Imitari stylum Augustini studet, probaturus eo sermone prædicatas ab ipso duas nativitates Christi. Confer Appendix sermonum 117.

testari. Prophetæ cecinerunt Conditorum cæli et terræ in terra cum hominibus futurum : angelus annuntiavit Creatorem carnis et spiritus in carne venturum. Salutavit Joannes ex utero in utero Salvatorem ; Simeon senex Deum agnovit infantem ; Anna vidua virginem matrem. Hæc sunt testimonia nativitatis tuæ, Domine Jesu, antequam tibi fluctus subtermerentur calcanti, cederent imperanti ; antequam ventus te jubente siluisset, mortuus te vocante vixisset, sol te moriente palluisset, terra te resurgente tremuisset, cælum te ascendente patuisset : antequam ista et alia mirabilia jam juvenilis tui corporis ætate fecisses. Adhuc in manibus matris portabaris, et jam Dominus orbis agnoscebaris. Ipse puer parvulus ex semine Israel, et ipse nobiscum Deus Emmanuel.

2. *Nativitas Christi æterna*. Quæ est illa nostri generatio Salvatoris, qua gignenti Patri coæternus est, quando hanc generationem ex virgine mundus expavit, quam pia fides agnovit et tenuit, infidelitas autem irrisit, superbia timuit superata ? Quænam est illa generatio, qua in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1, 1) ? Vel quod est hoc Verbum, quod dicturus ante non silibat, qui dicto non siluit qui dicebat ? Quod est Verbum sine tempore, per quod facta sunt tempora ? Verbum quod labia nullius aperuit coaptum, clausitve finitum : Verbum quod initium non habet ex ore loquentium, et aperit ora mutorum : Verbum quod linguis gentium disertis non sit, et linguas infantium disertas facit. Quænam est, inquam, illa generatio, cui Pater moriendo non cedit, quia non eam vivendo præcedit ? Ab omnibus<sup>1</sup> locorum temporumque intervallis, ab omni distentione spatorum, quam vel in diebus, vel in corporibus sentire consuevimus, levemus ad eum, quantum ipso adjuvante possumus, animam nostram, si quomodo capere valeamus et natum non prævenientem qui gignit, et gignentem non subsequenter qui gignitur, Patrem et Filium : nec pariter patres, nec pariter filios, sed pariter æternos : non utrumque generantem, nec utrumque nascentem, sed alterum sine altero non viventem : et Patrem sempiternæ genuisse, et Filium sempiternæ natum esse cogitemus, si valeamus ; si non valeamus, credamus. Non est quod hic dicere valeamus, sed tamen non longe positum est ab unoquoque nostrum : *In illo enim vivimus, et movemur, et sumus (Act. xvii, 28)*. Transcendamus carnem nostram, in qua parentes ante filios vivunt : quia ut filios possent generare creverunt, et filii crescentibus jam senescunt. Nondum natis filiis parentes vixerunt, quia et parentibus mortuis filii victuri sunt. Transcendamus et animas nostras : pariet et ipsæ aliquid cogitando, quod secum habent sciendo ; sed possunt amittere obliviscendo, quia non habebant ante nascendo. Cuncta corporalia, temporalia, mutabilia transcendamus : ut videamus super omnia, per quem facta sunt omnia. Ascensus noster in corde est : quia et ille ad quem ascendimus prope est. Longo autem ab illo sumus, in quantum dissimiles sumus. Ascendit ergo ad eum sua similitudo, quam in nobis fecit et refecit, qua nondum perfecta, palpitat infirmus aspectus, et ineffabilem candorem lucis æternæ non potest intueri. Cujus ergo fulgorem mentis acies nondum capit, *generationem ejus quis enarrabit (Isai. lvi, 8)* ? Sed *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14)*.

3. *Nativitas Christi temporaria*. Hanc ergo generationem, cujus hodiernum celebramus diem, hanc in qua dignatus est venire per Israel, et fieri Emmanuel, nobiscum Deus in carnis infirmitate, non nobiscum in cordis iniquitate ; accedens ad nos per id quod assumpsit ex nostro, et liberans nos per id quod mansit in suo (visitavit quippe Dominus servos suos per mortalem infirmitatem, ut eos liberos faceret per incommutabilem veritatem) : hanc ergo generationem, cujus ut cuique capax est humana fragilitas ; non

<sup>1</sup> Illic in excusis et aliquot Mss. additum, *scgregata* : vel, *aliæna*.

illam quæ sine tempore manet, sine matre super omnia; sed istam quæ in tempore facta est, sine patre inter omnia: hunc virginis filium et virginum sponsam, de incorrupta matre nascentem, incorruptibili veritate fetantem, laudemus, amemus, adoremus, ut in ejus misericordia de astutia victa diaboli triumphemus. Diabolus ad nos decipiendos corrupta feminea mente subrepsit: Christus ad nos liberandos incorrupta feminea etiam carne processit; qui est benedictus cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO CCCLXX. (a).

De Nativitate Domini, u (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Nativitatis seu conditionis hominis quatuor genera.* Hodiernus dies ad habendam spem vitæ æternæ, magnum contulit gaudium generi humano. Primus (c) enim homo, quo cadente omnes cecidimus, cujus ruina est mortalitas nostra, non est natus, sed factus; patre nullo, nulla matre, sed Deo operante. Hæc est hominis prima conditio. Adam de terra. Secunda conditio est hominis, qua creatur femina de latere viri. Tertia conditio est hominis, qua natus est homo ex viro et femina. Quarta conditio est Dei et hominis, qua natus est Christus sine viro de femina. In istis quatuor conditionibus una sola nobis usitata est, cæteræ tres non sunt in oculis carnis, sed in fide cordis. De terra factum hominem sine patre, sine matre, non novimus; factam feminam de latere viri non novimus, lectam et auditam credidimus. Tertia illa usitata est nobis ipsa quotidiana de complexu maris et feminae quotidie nascuntur homines. Jam ergo erat una sine viro et femina, jam erat altera de viro sine femina, jam erat tertia de viro et femina, quarta restabat sine viro de femina. Sed ista quarta liberavit tres. Prima enim et secunda ruerunt, tertiam de ruina genuerunt, in quarta salutem inveniunt.

CAPUT II. — 2. *Omnis fidelium gradus Salvatori omnium nato attestatur.* Exsultent ergo virgines; virgo peperit Christum. Nihil in ea quod voverunt<sup>1</sup> putent exterminatum: mansit virgo post partum. Exsultent viduæ; infantem Christum vidua Anna cognovit. Exsultent conjugatæ; nasciturum Dominum Jesum Christum Elisabeth maritata prophetavit. Nullus gradus prætermisus est, de quo non haberet testimonium salus omnium. Numquid enim solæ virgines ad regnum celorum perveniunt? Perveniunt et viduæ (d). Magni meriti fuit illa vidua sancta Anna. A virginitate enim sua septem annos vixerat cum viro suo; quo defuncto usque ad senilem ætatem pervenerat, et in senectute sancta expectabat infantiam Salvatoris; ut parvum

<sup>1</sup> Lov., *voverat*; refraganibus editis cæteris et manuscriptis.

<sup>2</sup> Encedatus ad tres eb. ad f. n. r. t. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Tempore 20.

(b) Dubius nobis hic sermo est, propter genus dicendi incertum ac minus accuratum. Exempli gratia, post recensus quatuor modos conditi hominis, quod subjicitur, « Sed ista quarta conditio liberavit tres. Prima enim et secunda ruerunt, tertiam de ruina genuerunt, » etc., per lexem dictum est ac improprie. Nonnulla hic reperies consimilia sermonum verorum Augustini de Natali Domini.

(c) Hinc sermo incipit in multis libris.

(d) Vide serm. 184, cap. 2, et serm. 102, cap. 2.

videret annosa, parvum agnosceret anicula, intraentem in mundum Salvatorem videret itura (Luc. II, 36-38). Et in masculino sexu tria ipsa genera commendata sunt. Ipse Christus puer natus est; exsultent pueri, continentiam voventes puero. Ipse vero integritatem pudicitiae consecravit, qui suæ matri fecunditatem attulit, virginitatem non abstulit. Simeon illo senex diu vixerat, cujus ætas comparatur Annæ; et audierat responsum; quod non esset visurus mortem nisi prius videret Christum Domini.

CAPUT III. — 3. *Desiderium Christi nascituri quantum in antiquis sanctis.* Intellegite, fratres, quantum desiderium habebant antiqui sancti videndi Christum. Sciebant illum esse venturum, et omnes qui pie vivebant, dicebant, O si hic me inveniat illa nativitas! O si quod credo in Scripturis Dei, videam oculis meis! Et ut noveritis quantum desiderium habebant sancti, qui noverant de Scripturis sanctis virginem parituram, sicut audistis cum Isaias loqueretur, *Eccæ virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (Isai. VII, 14). Emmanuel quid sit, Evangelium nobis aperuit dicens, *quod interpretatur, Nobiscum Deus* (Matth. I, 23). Non tibi ergo sit mirum, quæcumque infidelis anima, non tibi videatur impossibile ut virgo pareret, virgo pariens permaneret. Intellege natum Deum, et non miraberis virginis partum. Ut ergo noveritis antiquos sanctos et justos optasse videre, quod concessum est huic seni Simeoni; Dominus noster Jesus Christus ad discipulos loquens ait: *Multi justi et prophetae voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt* (Id. XIII, 17). Multum senex iste fuit ad audiendum serus, sed ad videndum maturus. Non expectavit ut Christum audiret loquentem, quoniam agnovit infantem. Et hoc illi concessum erat jam decrepito, quasi desideranti et suspiranti et dicenti quotidie in orationibus suis: Quando veniet? quando nascetur? quando videbo? Putas durabo? putas hic me inveniet? putas isti oculi mei videbunt, per quem cordis oculi revelabuntur? Dicebat ista in orationibus suis, et pro desiderio suo accepit responsum, quod non gustaret mortem, nisi prius videret Christum Domini. Gestabat eum Maria mater ejus infantem: vidit ille, et agnovit. Ubi noverat quem agnovit? An intus est revelatus, qui foris est natus? Vidit, et agnovit. Agnovit Simeon infantem tacentem; et occiderunt Judæi juvenem mirabilia facientem. Cum ergo cognovisset, accepit in ulnas suas, hoc est, in brachia sua, amplexatus est eum. Portabat a quo portabatur. Ipse enim est Christus sapientia Dei, attingens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter (Sap. VI, 4). Quantum ibi erat, et quam magnus, quam parvus factus erat? Parvus factus, parvos quærebat. Quid est, parvos quærebat? Non superbos, non elatos; sed humiles et mites colligebat. In præsepi dignatus est poni, ut esset piorum cibaria jumentorum. Accepit ergo eum Simeon in brachia sua, et dixit: *Nunc dimittis, Domine, servum tuum in pace. Dimittis in pace, quia video pacem. Quare ergo dimittis in pace? Quoniam*

*viderunt oculi mei salutare tuum (Luc. II, 25-30). Salutare Dei, Dominus Jesus Christus. Annuntiate diem ex die salutare ejus (Psal. xcvi, 2).*

CAPUT IV. — 4. *Pueri et senes et conjugati attestantur Christo. Habetis ergo, pueri, puerum Jesum; saucti senes, senem Simeonem. Si autem quaeritis, ut et conjugatus aliquis vir testimonium Domino perhibeat, Zachariam considerate. Nemo ergo quaerat aliud, fratres mei, christiani fideles, aut virgo, aut vidua, aut conjugata, aut puer, aut continens, aut uxoratus: quidquid plus esse quis voluerit, non invenit quemadmodum ad Christum pertineat. Non invenimus testimonium perhibuisse Christo adulteros, fornicatores, immundos. Et ut a talibus ei testimonium perhiberetur, ipse praestitit, ipse donavit. Non enim quisquam sanctus viribus suis (a). Exsultemus ergo, charissimi. Ab hodierno die crescunt dies. Crede in Christum, et crescit in te dies. Credidisti? Inchoatus est dies. Baptizatus es? Natus est Christus in corde tuo. Sed numquid Christus natus sic remansit? Crevit, ad juventutem pervenit: sed in senectutem non declinavit. Crescat ergo et fides tua, robur inveniat, vetustatem nesciat. Sic pertinebis ad Christum Filium Dei, in principio Verbum apud Deum, Verbum Deum; sed Verbum carnem factum, ut habitaret in nobis. Majestas ibi latebat, ubi infirmitas apparebat. In manus suas Simeon infirmitatem accepit, sed majestatem intus agnovit. Nemo contemnatum, si vult esse renatus. Ad illum pertinuit propter nos nasci, ad nos pertinere in illo renasci: qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.*

SERMO CCCLXXI (b).

De Nativitate Domini, III (c).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christi duae natiuitates. Natus est nobis hodie Salvator; et ideo hodie omni mundo sol verus exortus est. Deus homo factus est, ut homo Deus fieret: et ut servus in dominum verteretur, formam servi Dominus accepit. Habitat in terris habitator caelorum, ut homo habitator terrae habitaret in caelis. Natus est ergo nobis Salvator, passus est diem partus repudiatae Legis conceptus: natus autem de Patre semper, de matre semel. Etenim Domini nostri Jesu Christi duas accepimus natiuitates: primo divinam, deinde humanam; sed plane utramque mirabilem: in illa ut manens, in hac ut patris officia cessarent: unam aeternam, ut crearet temporales; alteram temporalem, ut praestaret aeternos. Ille ergo in forma Dei Patri aequalis, ille in forma servi Patri subditus. Ille creator temporum, natus in tempore est: factusque est tam parvus, ut oderetur a femina; sed tam magnus utique permanit, ut non separaretur a Patre. Has ergo Domini natiuitates etiam duo evangelistarum testantur principia. Unus enim de natiuitate*

\* Desideratur in nostris manuscriptis.

(a) Similia in serm. 196, cap. 2.

(b) Alias, de Diversis 52.

(c) In Breviario Parisiensi legitur nomine Augustini. Certe quidem ipsius sententias bene multas in primo potissimum et secundo capite continet, sed eas ex sermone de Nativitate Joannis Baptistae infra ordine 380, ubi omnia sinceriora et aptius connexa sunt, delibatas. Habet autem admixta quam plurima ab Augustini genio aut stilo manifeste aliena, qualia ista sunt: cap. 1, « Et ut servus in dominum verteretur; » ibidem, « Ut recte dies tramitem a solis augeat, » etc. Cap. 2, « Et futuris cultoribus suis iteratae natiuitatis sacramenta sanciret. »

divina ita ait: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. I, 1-3). De hac vero natiuitate humana, ita evangelista alius refert: Liber generationis Jesu Christi filii David (Matth. I, 1). Hic ergo natalis Domini, hic secundae natiuitatis dies est: exsultemus et laetemur in eo. Nec immerito, aucto jam abhinc die, hodie lux incrementum accipit: cum humano generi in hoc utique die vera lux venerit: ut recte dies tramitem solis augeat, quo nobis hunc, per quem tenebris mortis absolveremur, invexit. Huic ergo Prophetae annuntiantes, tanquam lucernae, venturum, praecesserunt diem ortus ejus, et miracula quae esset gesturus in carne, clarissimis praecoiiis ediderunt. Rectum namque erat ut praedicaretur esse venturus, ne cum venisset, dubitaretur. Hic itaque Deus noster, homo inter homines conversatus est. Apparuit enim videntibus homo, intelligentibus Deus: hominem intuentibus offerens, credentibus Deum servans. Ergo infirmos salvavit aspectu infirmitatis ejus: firmos quaerit contemplatio divinitatis ejus.*

CAPUT II. — 2. *Incarnatione visibilis Deus, quem homo sequatur, exhibetur. Obsecro vos, charissimi, intuemini quam magnum sit hoc mysterium veritatis. Ad salvandos homines Legem dederat, Prophetas miserat: et quia sanandis languoribus haec remedia praecesserant, ipsum se ad salutem eorum offerre hominibus Deus voluit. Porro homines Deum ipsum in substantia sua videre non potuerunt: spem vero homines suam ponere in solo homine non debebant. Quid ergo hic fieret? Hominem sequi non debebant, homo sequendus non erat qui videri poterat: Deus sequendus erat qui videri non poterat. Ut ergo exhiberetur homini, et qui ab homine videretur et quem homo sequeretur, Deus factus est homo. Denique cum jam inter homines versaretur, et tribus apostolis in secreto adductis medius astaret, subito eis in illa divini cultus claritate resplenduit: quod apostoli qui praesentes erant, vix intueri pro humani affectus infirmitate potuerint (Id. xvii, 1-6). Nasci humanitus voluit, ut nos in ipso nasceremur, et futuris cultoribus suis iteratae natiuitatis sacramenta sanciret: ut nos qui a natiuitate illa coarctati tenebamur obnoxii, Salvatoris nostri vestigia comitati, secundae natiuitatis praesidio certo potiremur; quo in Deo et ex Deo nati, abrumperemus vincula mortis antiquae, cum pignus salutis Spiritum sanctum sumeremus. Ergo cum apparere hominibus Deus vellet, eosque quae prius mandaverat, docere etiam praesens cuperet, vim divinam assumpto homine temperavit, et posuit tenebras latibulum suum in circuitu suo (Psal. xvii, 12), cum se tabernaculo carnis obtexit. Tali ergo et tam ineffabili sacramento, Christus Deus noster et homo habetur et Deus; per matrem homo, per Patrem Deus. Sicque fit ut utrumque illud sit verum quod ait, *Pater major me est (Joan. xiv, 28); et, Ego et Pater unum sumus (Id. x, 30). Nam divinitate aequatur Patri, incarnatione subditur Patri.**

CAPUT III. — 3. *Deus et homo quomodo misceri potuit. Difficilior animae corporisque permixtio. Quirere tamen quidam solent, quomodo misceri potuit homo et Deus. Quaerunt rationem hujus mysterii, quod semel factum est: cum ipsi nequaquam possint reddere rationem ejus quae sit semper, id est, quomodo anima miscetur corpori, ut homo fiat. Ergo sicut corporea res incorporeaque conjungitur, ut homo efficiatur: ita homo conjunctus est Deo, et factus est Christus (a). Et tamen ut fieret Christus, duo illa incorporea, id est, anima et Deus facilius conjungendo permiscerique potuerunt, quam miscetur una incorporea aliaque corporea, id est, anima et corpus, ut persona hominis existat. Quod si Deus creator caeli ac terrae, cum Deus esset, homo factus est, et humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem*

(a) Vide epistolam ad Volustanum, 157, n. 11.

crucis (*Philipp.* II, 6-8), quanto autem superbiere non debet terra et cinis? Videte, fratres, quantum se humiliavit propter homines Deus. Quantum se dejicere debet servus, quando ad tantam humilitatem descendit et Dominus? Quæ humilitas, clarissimi, si plenissime ab hominibus possidetur, etiam ad charitatem usque proficiet. Nam dum alter alterum existinat superiorem, dilectio facit æqualitatem. Unde non se ipse homo despiciat, propter quem utique ista subire dignatus est Deus.

CAPUT IV. — 4. *Domini dignitas ex Dei in ipsum dignatione.* Et ego quidem, fratres, pro quibus impendi et superinpendi cupio, licet magnos vos semper in conscientia mea fecerim; tamen majores quodam modo vos res mihi ista efficit, cum intendo quanta sit Domini mei pro homine dignatio. Vos utique estis Dominicæ incarnationis, vos Domini sanguinis pretium, vos membra Christi, vobis caput Christus est: pro vobis nasci, pro vobis pati caneta non distulit; crucem quoque ipsam ad hoc pertulit, ut vos sibi in familiam coaptaret. Vos appellamini Christi fratres, vos appellamini Christi hæredes. Proinde, dilectissimi, unusquisque dignum se ipsum habeat, coram quo peccare non debeat; dignum se existimet, coram quo si delictum cogitaverit, erubescat. *Pretio enim magno empti estis: glorificate et portate Deum in corpore vestro* (I Cor. VI, 20). Hic pro vobis natus est, hic pro vobis oblatum est; hic etiam, si digne agatis, habitat in vobis. Agamus ergo, meditando in lege Domini die ac nocte, ut comprehendere eum, ut videre mereamur. Agamus, ut quia dignatus est descendere propter homines Deus, ad Deum homo possit ascendere.

SERMO CCCLXXII \* (a).

De Nativitate Domini, IV (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Nativitas Christi duplex.* Novit fides vestra, clarissimi, quæ hanc universam multitudinem congregavit, quia natus est nobis hodie Salvator. Natus est de Patre semper, de matre semel (c): de Patre sine sexu, de matre sine usu. Apud Patrem quippe defuit concipientis mater: apud matrem defuit seminantis amplexus. Prima nativitas ex Patre naturam servavit: secunda nativitas ex matre gratiam seminavit. Illa tenuit majestatem divinæ substantiæ; ista suscepit societatem mortalitatis humanæ. In hac autem ideo venire dignatus est, ut fieret obediens usque ad mortem (*Philipp.* II, 6-8), et moriendo vinceret mortem. Utraque nativitas ineffabilis, utraque mirabilis. Quod enim cor humanum comprehendere, quæve lingua valeat explicare, quomodo natus sit Christus semper ex Deo, aut quomodo nuper ex utero? Quis intelligat coæternum Filio Patrem, quis eloquatur virginem matrem? illum sine initio, sine fine gignentem; istam sine libidine concip-

\* Hic quoque in nostris manuscriptis desideratur.

(a) Alias, de Diversis 54.

(b) Non omnia hic sapient Augustinum. Istud in exordio, « de Patre sine sexu, de matre sine usu, » hæud satis accurate pronuntiatum videtur. Et prior pars ejusdem sententiæ, « Natus est de Patre semper, » etc., habetur etiam in superiori sermone. Ante hæc citatur hymnus Ambrosii de Christi Natali, qui paulo ante fuerat cantatus. Num forte ritus cantandi in ecclesia hymnos Ambrosianos per Augustinum fuerat in Africam invehctus? Dicit ipse in ejusd. 33, circiter annum 400 scripta, Catholicos a Donatistis reprehendi « quod sobrie psallant in ecclesia divina cantica » Prophetarum, cum ipsi » ait, « ebrietates suas ad cantum psalmodiarum humano ingenio compositorum, inflament »

(c) hæc eadem initio sermonis superioris.

ipientem, sine corruptione parientem? Utraque nativitas mira est, quia divina est. Sive ergo istam, sive istam mens humana consideret, rectissime dicit, *Generationem ejus quis enarrabit* (*Isai.* LIII, 8)? Et nos quid faciemus, fratres? Quoniam digne eloqui non valemus, tacere debemus? Absit a nobis, absit ut taceat lingua servi, quando Natalis est Domini. Dicamus ergo quod possumus, quod legimus.

2. *Ad Christi nuptias Judæi et Gentiles invitati. Carne et sanguine Christi nascimur. Christus sponsus et gigas, pulcher et fortis.* Beatus David de Christo loquens, dicit in Psalmis, *In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exsultavit ut gigas* (*Psal.* XVIII, 6). Processit enim hodie de sacro thalamo, hoc est, beatorum virginum viscerum abdito incorruptoque secreto. Processit inde virginis filius, virginis sponsus: filius videlicet Mariæ, sponsus Ecclesie. Universe enim Ecclesie loquebatur Apostolus, quando dicebat: *Applati vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (II Cor. XI, 2).

CAPUT II. — Ad has tales nuptias Christi, Pater sponsi primum invitavit populum Judæorum. Sed quid ait Evangelium? *Qui invitati erant, non fuerunt digni* (*Matth.* XXI, 8). Invitata est postea universarum Gentium multitudo, ipsa implevit Ecclesiam, ipsa accepit de mensa dominica non viles epulas, aut ignobiles potus, sed ipsius pastoris, ipsius occisi Christi carnem præhibavit et sanguinem. Occisus est ad nuptias suas ipse innocens agnus, occisus est ad nuptias; et quoscunque invitavit, de carne sua pavit. Occisus epulas præparavit: resurgens nuptias celebravit. Occisus voluntariam pertulit passionem: resurgens dispositam duxit uxorem. In utero virginis humanam carnem velut arrham accepit: in cruce pretiosissimam dotem suam sanguinem fudit: in resurrectione atque ascensione sua æterni matrimonii fœdera roboravit. *Ascendit enim in altum, captivam ducit captivitatem, dedit dona hominibus* (*Psal.* LXXVII, 19). Quæ dona? Spiritum sanctum, per quem diffusa humanis mentibus charitate, inseparabiliter Christo tanquam viro suo adhæsit Ecclesia. Processit ergo hodie tanquam sponsus de sacro thalamo suo, et sicut exsequitur Psalmus, *Exsultavit ut gigas ad currendam viam.* Processit ut sponsus, exsultavit ut gigas. Pulcher et fortis: pulcher, ut sponsus; fortis, ut gigas. Pulcher, ut ametur; fortis, ut timeatur: pulcher, ut placeret; fortis, ut vinceret. Ubi invenitur in Scripturis sacris sponsi istius pulchritudo? *Speciosus forma præ filiis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis* (*Psal.* XLIV, 3). Ubi invenitur gigantis fortitudo? *Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio* (*Psal.* XXIII, 8). Utrumque autem, id est, et pulchritudinem et fortitudinem in eo viderat et intellexerat Isaias, cum dicebat: *Quis est iste qui advenit ex Edom? rubor vestimentorum ejus ex Bosor, sic speciosus in stola vestimenti cum fortitudine* (*Isai.* LXIII, 1)? Iste ergo propheta, qui et speciosum dixit et fortem, sponsum noverat et gigantem.

CAPUT III. — 3. *Viam quomodo cecurrit Christus.*

*Ambrosii Hymnus.* Ergo, charissimi, *Exsultavit ut gigas ad currendam viam.* Quam viam, nisi mortalem viam, quam dignatus est nobissem habere comitantem? Ipsa est via, per quam genus humanum transit. Transiunt enim per eam veniendo nascentes, et abeundo morientes. Et iste generis humani fluvius ab initio usque in finem ex occultis naturæ venis jugiter manat. De isto fluvio rapido acturbulento bibere dignatus est Christus. Modo audistis in psalmo, *De torrente in via bibit* (Psal. cix, 7). Torrentis iste produxit nos ad natiuitatem, perduxit ad mortem. Quasi ex occulto fontis, abyssum maris suscepit Christus. Utramque pro nobis, et natus et mortuus est. Et quia homines in medio hujus fluminis constituti, plerumque delectantur mundi blandimentis et illecebris, quæ limo hujus torrentis involvantur, atque in profundum inferni demergunt eos, qui dum transeuntes undas auide hauriunt, sic necantur, stare cupientes in torrente præcipitante, et in republica<sup>1</sup> quærentes fixa vestigia: ideo Dominus *de torrente in via bibit*. Quid est, *in via bibit*? Transiens bibit. Bibit enim et transiit, non remansit: nec stetit in via peccatorum. Item mortem metuunt homines; quia necesse est præcipitari omnes hujus torrentis impulsu: Christus autem mortem quam sponte suscepit, timere non potuit; ideo dictum est, *Et exsultavit ut gigas ad currendam viam.* Descendit enim, et cucurrit: ascendit, et sedit. Nostis, quia sic conûtori (a) soletis: postquam resurrexit, ascendit in cælum, sedet ad dexteram Patris. Hunc nostri gigantis excursus brevissime ac pulcherrime cecinit beatus Ambrosius in hymno, quem paulo ante cantastis. Loquens enim de Domino Christo, sic ait: « Egressus ejus a Patre, recessus ejus ad Patrem: excursus usque ad inferos, recursus ad sedem Dei. » Hæc omnia, charissimi, si quæramus cur facta sunt, inveniemus facta pro nobis. Descendit enim, ut ascenderemus; mortuus est, ut viveremus; resurrexit, ut resurgereamus; ascendit in cælum, ut terrena contemnere, et cor sursum erigere disceremus. Denique ut levaret post se spem nostram, levavit primo carnem suam: et ut speraromus hoc secuturum in nobis, illud præcessit quod accepit ex nobis.

### SERMO CCCLXXXIII (b).

De Epiphania Domini, 1 (c).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Christus manifestatus Magis.* Solemnitas quam hodie celebramus, propter manifestationem Domini Epiphaniæ græcum nomen accepit. Hodierno quippe die Magis adorantibus tanquam primitiis Gentium, commendatur manifestatus, qui ante paucos dies traditur etiam natus. Lapsus ille angularis, qui velut parietes duos, circumceisionis videlicet

<sup>1</sup> Forte legendum, et in re labili.

<sup>2</sup> Recognitus ad eb. cl. f. n. r. rm. v. et ad Lov.

(a) in Syniolo.

(b) Alias, de Diversis 06.

(c) Antiquum reddunt loci nonnulli, quibus temeritate alicujus labem altatam facile credimus inspecto Floriacensi vetere libro, qui ea plurimisque præterit, quæ displicent in hoc sermone, uti intelliges ex ansulis ad ea quæ codex ille non habet appositis.

et præputii, hoc est Judæorum atque Gentium, de diverso venientes in sua unitate copulavit, et factus est pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. ii, 11-22); ut pastoribus Judæorum nuntiaretur, Angeli venerunt de cælo; et ut a magis Gentium adoraretur, stella refulsit e cælo<sup>1</sup>. Sive ergo per Angelos, sive per stellam, cæli enarraverunt gloriam Dei: ut in ejus qui natus est gratia, enarrarent eam etiam Apostoli, portantes Dominum sicut cæli, atque in omnem terram exiret sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. xviii, 2, 5). Quæ quoniam et ad nos venerunt, credimus, propter quod et loquimur (II Cor. iv, 13).

CAPUT II. — 2. *Idem tractatur argumentum.* Multa igitur consideranda sunt, fratres, in hac quam audimus, evangelica lectione. Magi veniunt ab oriente, regem Judæorum requirunt, qui tot reges Judæorum nunquam antea quæsierunt. Requirit autem, non aliquem virilis ætatis, sive grandævum, humanis oculis, in excelsa sede conspicuum, exercitiis potentem, armis terrentem, purpura nitentem, diademate refulgentem [vel de cruce sibi exsultantem, in qua universos martyres redimeret confitentes, vel ab inferis resurgentem, aut in cælos ascendentem]; sed recens natum, in cunis jacentem, uberibus inhiantem, nullo ornatu corporis, nullis membrorum viribus, nullis parentum opibus, non sua ætate, non suorum potestate præstantem. Et quærent regem Judæorum, a rege Judæorum; ab Herode [homine], Christum [Deum et hominem; a terreno rege homine, regem cælorum qui condiderat hominem]: a grandi parvulum, a claro latentem, ab excelso humilem, a loquente infantem, ab opulento inopem, a forti infirmum; et tamen [quamvis ab Herodo persequente, sibi et aliis Christum dominantem], a contemne adorandum: profecto in quo nulla pompa regia videbatur, sed vera majestas adorabatur.

CAPUT III. — 3. *Herodis metus et in parvulorum cæde sævitiæ. Innocentes martyrum corona donati.* Denique Herodes timet: Magi desiderant. Regem illi cupiunt invenire, regnum metuunt ille finire<sup>2</sup>. Utrique postremo quærent: illi, per quem possint vivere; ille, quem vellet occidere: ille, in quem peccatum grande committat; illi, qui omnia sibi peccata dimittat. Necat quippe Herodes parvulos multos, dum vult ad unius mortem pervenire. Et cum sævientiissimam<sup>3</sup> et cruentissimam cædem in tot innocentibus perfecit; se ipsum tanta iniquitate primitus interfecit. Interea rex noster [Christus], Verbum [Dei] infans [Deus], Magis illum adorantibus, parvulis pro illo morientibus, sive jacobat, sive sugebat; et nondum locutus<sup>4</sup>, credentes inveniebat; et nondum passus, etiam martyres faciebat. O parvuli beati, modo nati, nunquam tentati, nondum luctati, jam coronati! Ille

<sup>1</sup> Floriacensis vetustissimus liber, et ut delibatio Gentium Magi salvarentur, novo admoniti sunt lumine sidero.

<sup>2</sup> Sic Floriacensis Ms. At cæli, timet successorem, Magi desiderant redemptorem: illi cupiunt invenire regnum, metuunt ille finire regnum.

<sup>3</sup> Floriacensis Ms., celebratissimam.

<sup>4</sup> Ita idem Ms. Alii vero Mss. cum excusis, sive sugebat crescebat, et nondum, etc.

de vestra corona dubitaverit in passione pro Christo, qui etiam Baptismum parvulis prodesse non existimat Christi. Non habebatis quidem ætatem, qua in Christum passurum crederetis: sed habebatis carnem, in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. Nullo modo istos infantes desereret gratia Salvatoris infantis, qui venerat querere quod perierat, non solum in carne nascendo, verum etiam in cruce pendendo [ad inferos descendendo, et in cælis ascendendo, et ad dexteram Patris sedendo]. Nam qui potuit natus habere prædicatores Angelos, narratores cælos, adoratores Magos, potuit et illis ne pro eo hic morerentur præstare, si sciret illa morte perituros, et non potius majore felicitate victuros. Absit, absit, ut ad liberandos homines [Christus] veniens, de illorum præmio qui pro eo interficeretur nihil egerit, qui pendens in ligno pro eis a quibus interficiebatur oravit.

CAPUT IV.— 4. *Infelices Judæi fabris Arcæ Noe et lapidibus milliariis persimiles.* Quid dicam de infelicitate Judæorum, qui Christum quærentibus Magis, etiam prophetiam indicem protulerunt, Bethlehem civitatem designaverunt [quam ipsi non invenerunt]? Similes fabris Arcæ Noe, aliis ubi evaderent præstiterunt, et ipsi diluvio perierunt: similes lapidibus milliariis, viam ostenderunt, nec ambulare potuerunt [quis stolidi in via remanserunt]. Quæsitum est ab eis, ubi Christus nasceretur: responderunt, *In Bethlehem Judæ.* Sic enim scriptum est per prophetam<sup>1</sup>: *Et tu Bethlehem terra Juda, non minima es in ducibus Juda. Ex te enim prodibit rex, qui rectorus est populum meum Israel (Matth. II, 1-6).* Audierunt et abierunt inquisitores; dixerunt et remanserunt doctores: et contrariis affectibus separati, illi facti sunt adoratores, illi persecutores. Nunc quoque Judæi simile aliquid nobis exhibere non desinunt. Nonnulli enim paganorum ut noverint Christum ante prophetatam, quando eis de Scripturis testimonia clara preferimus, suspecti ne forte a Christianis ista conficta sint, malunt credere codicibus Judæorum: et sicut tunc Magi fecerunt, istos dimitunt jnaviter lectitare, ipsi pergunt fideliter adorare.

CAPUT V.— 5. *Spectaculum spirituale in hoc festo.* Celebremus itaque exsultantes in Domino, festum diem Domini; non solum quo est ex Judæis natus, verum etiam quo est Gentibus manifestatus. Juvat intueri omnia, et in unum adducta conspectum, animo cernere spectaculo spirituali<sup>2</sup>. Nascitur Christus: virgo concipit, virgo parit, virgo nutrit; adest fecunditas, nec abest integritas. Angeli annuntiant, pastores glorificant, cæli enarrant, Magi desiderant, reges formidant, Judæi demonstrant, Gentes adorant: frustantur sævientes, coronantur infantes, admirantur credentes. Quæ est ista humilis celsitudo, infirmi fortitudo, parvuli magnitudo? Profecto illud Verbum fecit hæc omnia, per quod facta sunt omnia.

<sup>1</sup> In Floriacensi Ms.: *Quid etiam de hac re scriptum est, memoriter pronuntiantur: Et tu Bethlehem, etc.*

<sup>2</sup> In Floriacensi Ms., *spectacula spiritualia.*

Verbum quod longe erat a nobis, caro factum est, ut habitaret in nobis (Joan. I, 3, 14). Agnoscamus hæc in tempore, per quem facta sunt tempora: et celebrantes ejus festa temporalia, præmia desideremus æterna.

### SERMO CCCLXXIV. (a).

De Epiphania Domini, II (b).

1. *Magi ad Christum stella et Angelorum revelatione perducti.* Anniversaria celebratio diei hujus anniversarium sermonem a nobis exigit, debitum auribus et cordibus vestris. Hodie Salvator noster Magos ad se de tam longinqua gente perduxit. Venerunt ut adorarent infantem, Verbum Dei. Quare venerunt? Quia stellam inusitatam viderunt. Et unde eam Christi esse cognoverunt? Videre enim potuerunt stellam; nunquid loqui eis potuit et dicere, Stella Christi sum? Procul dubio aliter indicatum est, per aliquam revelationem. Tamen inusitate rex natus erat, qui et ab alienis adorandus erat. Numquid non reges ante in Judæa erant nati, aut per universam terram in diversis gentibus? Quare iste adorandus, et ab alienigenis adorandus, non terrente exercitu, sed in paupertate carnis, latente majestate virtutis? Quando natus est, adoratus est a pastoribus Israelitis, quibus eum Angeli nuntiaverunt: sed Magi non erant de gente Israel. Colebant Gentium deos, hoc est dæmonia; quorum fallaci decipiebantur potentia. Viderunt ergo quamdam stellam inusitatam, mirati sunt: quæsierunt sine dubio cujus esset signum, quod tam novum insolitumque viderunt. Et utique audierunt, profecto ab Angelis, ab aliqua admonitione revelationis. Quæris fortassis, Ab Angelis bonis, an malis? Christum quidem et angeli mali, hoc est dæmones, Filium Dei esse confessi sunt. Sed cur non et a bonis audierunt, quando in Christo adorando salus eorum jam quærebatur, non iniquitas dominabatur? Potuerunt ergo illis dicere Angeli: Stella quam vidistis, Christi est, ite et adorate eum ubi natus est, et simul indicate qualis et quantus natus. Illi autem hoc audito venerunt et adoraverunt. Aurum, thus et myrrham obtulerunt, secundum consuetudinem suam. Talia enim solebant offerre diis suis.

2. *Christus ab ipsis Judæis demonstratus Gentibus.* Quod sane antequam facerent, antequam eum in civitate ubi natus fuerat invenirent, venerunt quærentes, *Ubi natus est rex Judæorum?* Nonne poterant etiam hoc revelatione cognoscere, sicut cognoverant illam stellam regis esse Judæorum? Nonne potuit eos ad illam civitatem eadem stella perducere, sicut postea perduxit ad locum ubi Christus cum matre

\* Recognitus ad r. rm. v. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 67.

(b) Incunotanter asserit Magos visa stella edoctos ab Angelis fuisse quod illa Christi signum esset: « Et utique abierunt, » inquit, « profecto ab Angelis, ab aliqua admonitione revelationis. » Præterea dicit consensator, res in munera oblatas a Magis secundum consuetudinem suam, quia talia solebant offerre diis suis. At Augustinus in eorum muneribus nonnihil mysterii agnoscit in sermone 202, n. 2.

infans erat? Poterat sane, non tamen factum est; ut hoc a Judæis inquirerent. Quare voluit hoc Deus a Judæis inquiri? Ut dum ostendunt in quem non credunt, ipsa sua demonstratione damnentur. Attendite quia et nunc sunt primitiæ Gentium Magi, quanto a majori impietate liberati, tanto majorem dantes gloriam liberanti. Querunt, *Ubi est qui natus est rex Judæorum?* Herodes, audito regis nomine, tanquam æmulus contremiscit. Vocat Legis peritos, interrogat ab eis secundum Scripturas ut indicent ubi Christus nasceretur. Illi respondent, *In Bethlehem Judæ.* Perrexerunt Magi, et adoraverunt (*Matth. II, 1-11*): Judæi remanserunt, qui demonstraverunt. O magnum sacramentum! Hodie per Judæorum codices convincimus: fiunt fideles per eorum codices. Ostendimus Paganis quod nolunt credere. Nam aliquando Paganis faciunt nobis hujusmodi quæstionem, cum vident quæ scripta sunt sic impleri, ut negare omnino non possint, quod ea per Christi nomen in omnibus gentibus præsentantur, quæ in sanctis codicibus prædicta recitantur, in fide regum, in eversione idolorum, in mutatione rerum humanarum: et aliquando audent, ut dicant, Vidistis ita fieri, et tanquam prædicta sint conscripsistis. Hoc poeta quidam eorum fecit: recognoscunt ista qui legerunt. Narravit quemdam apud inferos descendisse, atque in beatorum regionem venisse, demonstratosque illi Romanorum principes nascituros, quos jam ipse, qui hæc scribebat, natus noverat (*Virgilius, Æneid. lib. 6, vers. 752-887*). Præterita enim narravit; sed quasi futura essent prædicta, conscripsit. Sic et vos, inquit nobis Paganis, vidistis hæc omnia fieri, et scripsistis vobis codices, in quibus hæc legantur tanquam prædicta. O gloria regis nostri! Merito Judæi a Romanis victi sunt, nec deleti. Omnes gentes a Romanis subactæ, in Romanorum jura transierunt: hæc gens et victa est, et in lege sua mansit, quantum ad Dei cultum attinet, patrias consuetudines ritumque custodivit. Everso etiam templo suo, extincto sacerdotio pristino, sicut dictum est a Prophetis; servant tamen circumcisionem et morem quemdam, quo a cæteris gentibus distinguuntur. Propter quid, nisi propter testimonium veritatis? Sparsi sunt ubique Judæi, portantes codices quibus Christus prædicatur, et sicut prædictus est præsentatur, ut jam Paganis possit ostendi. Profero codicem, lego prophetam: ostendo impletam esse prophetiam. Dubitat paganus, ne forte hoc ipse confinxerim. Inimicus meus habet hunc codicem, antiquitus sibi a majoribus commendatum. Ambos inde convinco: Judæum, quia id prophetatum et completum ego cognovi; paganum, quia non ego hoc confinxi.

3. *Sacrificium uni Deo debitum.* Non ergo seducant dæmonia specie divinationis incautos, et rerum temporalium male curiosos; nec superbo fastu decipientes impios, sibi sacrificiorum exigant honorem. Vere divina prædixerunt divini viri unius discipuli<sup>1</sup>. Verum sacrificium, uni vero Deo debetur.

<sup>1</sup> Locus perplexus, qui in Pithæano libro sic jacet: *Vera divina prædixerunt divini viri unius Dei sunt.*

Hujus figuræ ante gratiam, victimis adhiberetæ sunt. Quod uno modo futurum fuerat, multis modis providentia divina prænuñciavit, et quam magnum esset, ostenderet. Ipse medicus, ipse medicamentum: medicus, quia Verbum; medicamentum, quia Verbum caro factum est. Ipse sacerdos, ipse sacrificium. Ipse est qui mutavit viam Magorum: ipse etiam nunc mutat vitam malorum. Cujus in carne manifestationem, quæ græcè dicitur Epiphania, justificatæ in spiritu gentes hodiernæ solemnitate concelebrant: ut renovet memoriam solemnitas, vigeat devotione pietas, ferveat congregatione charitas, luceat invidis veritas.

#### SERMO CCCLXXV \* (a).

De Epiphania Domini, III (b).

*Christus Judæis primum et post Gentibus manifestatus. Infantes martyres effecti. Duo parietes ad angulum convenientes.* Epiphania latine manifestatio est. Dominus Christus ante paucos dies nativitate sua Judæis manifestatus est: hodierno autem die per stellam Gentibus declaratus est. *Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui (Isai. I, 3).* Bos de Judæis, asinus de Gentibus; ambo ad unum præsepe venerunt, et verbi cibaria invenerunt. Magi qui venerunt adorare Christum, et significant primitias Gentium, Legem non acceperunt, Prophetas non audierunt: lingua cœli stella fuit. Quasi diceretur eis, Quid a vobis quæsvi lucri? *Cœli enarrant gloriam Dei (Psal. XVIII, 2).* Et tamen Herodes turbatus, a Judæis quæsvit ubi nasceretur Christus. Et responderunt, *In Bethlehem Judæ:* et propheticum testimonium adhibuerunt; et Magis adorare perguntibus, ipsi immobiles permanserunt. In aggere lapides sunt; viam demonstrant, et ipsi non ambulant. Tamen perrexerunt Magi ad Bethlehem; sed inventa civitate, unde possunt domum invenire? Ecce stella illa quæ fulsit de cœlo, deduxit in terra, stetit super locum ubi erat puer. Quantus famulatus elementorum, et nequitia Judæorum! Turbatus est Herodes, quasi venerit Christus regnum quærere et invenire terrenum. Natus est cœli leo, et turbata est terrena vulpecula. Dominus dixit de Herode: *Ite, dicite vulpi illi (Luc. XIII, 32).* Turbata quid fecit? Occidit infantes. Quid fecit? Occidit infantes pro Verbo infante (*Matth. II*). Ante martyres sanguine sunt effecti, quam possent ore Dominum confiteri. Et has primitias Christus misit ad Patrem. Venit infans, et ierunt infantes; infans ad nos, infantes ad Deum. *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem (Psal. VIII, 3).* Gaudeamus, nobis illuxit dies. Magi primitiæ Gentium nos significaverunt.

\* Emendatus ad r. rm. v. et ad Vign.

(a) Alias inter Vigneriianos 9.

(b) De auctore incerti sumus, quia sic de Herode loquitur, ut duos videatur, infantidam nempe et alterum in Evangelio Lucæ, cap. 13, nominatum confundi voluntæ: quos ipse quidem Augustinus discrete distinguit in lib. 2 de Consensu Evangelistarum, cap. 7, et in lib. 22 contra Faustum, cap. 81.



Agnoverunt Judæi quando natus est, agnoverunt Gentes hesterno<sup>1</sup> die. Diversi parietes ad lapidem angularem venerunt, inde Judæi, inde Gentes; de diverso, sed non ad diversum. Vidistis et nostis, quia tantum a se parietes longe sunt, quantum ab angulo remoti sunt. Quantum ad angulum propinquant, propinquant sibi: cum ad angulum venerint, hærent sibi. Hoc fecit Christus. Longe a se fuerant Judæi et Gentes, circumcisio et præputium, Legis et sine Lege<sup>2</sup>, cultores unius veri Dei, et multorum falsorum. Quam longe? Sed ille est pax nostra, qui fecit utraque unum. Sed qui venerunt de Judæis, ipsi in bono pariete numerantur: nam qui venerunt, in ruina non remanserunt. Facti sumus unum illi et nos: sed in uno, non in nobis (*Ephes. II, 11-22*). Unde natus est Christus? De Judæis. Sic habes scriptum, *Salus ex Judæis est (Joan. IV, 22)*: sed non solum Judæis. Non enim dixit, Salus Judæis; sed, *Salus ex Judæis*. Illi comprehenderunt, et ipsi perdidit; illi ligaverunt, et ipsos fugit; ipsi viderunt, et occiderunt: nos nec comprehendimus, et tenemus; nec vidimus, et credimus; posteriores sumus, et anteceditur. Illi qui nos præcesserunt, viam perdidit: nos autem et viam invenimus, et in illa ambulantes ad patriam veniemus.

#### SERMO CCCLXXVI\* (a).

Dominica in octavis Paschæ (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Magnum miraculum, intrare januis clausis*. Audivit Charitas vestra, cum sanctum Evangelium legeretur, Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum post resurrectionem suam clausis ostiis introisse ad discipulos suos. Magnum miraculum: sed mirari desinis, si Deum cogitaveris. Mirum enim esset, si solus homo hoc fecisset. Refer ad omnipotentiam, non ad phantasiam. Ostiis clausis intravit. Respondeo tibi, ut scias quia vera caro fuerat, cicatrices tangendas monstravit (*Joan. XX, 19-27*). Sed sicut non est, inquis, naturæ corporalis per januam clausam intrare, sic non est naturæ corporalis super fluctus maris ambulare. Intravit per clausa ostia, responde mihi, da mihi soliditatem carnis. Ambulavit super aquas maris, da mihi et tu pondus carnis. Vis nosse hoc omnipotentis fuisse? Et Petro dedit (*Matth. XIV, 25-29*). Qui quod voluit, dedit; quod proprium erat, sibi servavit. Ille enim vivens per clausas januas intravit, qui nascendo integritatem matris non violavit. Ergo, fratres, admirari credamus, credentes obaudiamus, obaudientes speremus promissa, si facimus jussa: quia ut faciamus jussa, ipse adjuvat, a quo speramus promissa.

CAPUT II. — 2. *Octavæ Infantium. Velus et novus homo*. Hodie octavæ dicuntur infantium, revelanda sunt capita eorum, quod est indicium libertatis. Il-

<sup>1</sup> Forte legendum, *hodierno*.

<sup>2</sup> Forte legendum, *auditores Legis et sine Lege*.

\* Non inventus nisi in editis.

(a) Alias, de Tempore 160.

(b) Hujus sermonis exemplar calamo scriptum nullum reperimus. Prima pars, cui sequentia non cohererent, aliunde adscita videtur. Confer ad sermonem 247, n. 2.

bet enim libertatem ista spiritualis nativitas: proprie autem carnis nativitas servitutem. Duæ sunt utique hominis nativitates, nasci et renasci. Nascimur ad laborem, renascimur ad quietem: nascimur ad miserias, renascimur ad æternam felicitatem. Nam illi pueri, infantes, parvuli, lactentes, maternis uberibus inhaerentes, et quantum in eos gratiæ conferatur nescientes, ut ipsi videtis, quia infantes vocantur, et ipsi habent octavas hodie: et isti senes, juvenes, adolescentuli, omnes infantes. Una quippe illorum infantia pertinet ad vetustatem, altera ad novitatem. Nam quos videtis recentes a partu, veteres nascuntur. Vetus homo noster dictus est Adam, ex quo nascimur: novus homo Christus, per quem renascimur. Isti ergo et novi sunt, et renati sunt ad aliam vitam, et est in illis, si dici potest, quando nascuntur, nova vetustas.

3. *Baptizatos hortatur ne imitentur malos christianos. In Ecclesia mali bonis permixti*. Ecce miscentur hodie fidelibus infantes nostri, et tanquam de nido volant. Necesse est ergo, ut parturientes eos alloquamur. Sicut enim recollitis, fratres mei, hirundinum vel domesticorum passerum pullos, quando volare de nido coeperint, matres cum strepitu circumvolant, et vocibus piis testantur pericula filiorum.

CAPUT III. — Scimus ergo multos, qui appellantur fideles, male vivere, et gratiæ, quam acceperunt, moribus suis non convenire; laudare Deum lingua, blasphemare vita. Scimus autem alios inter istos multos, tanquam inter multam et abundantem paleam, velut grana gementes in tritura, sed spe horrei se consolantes. Duo ista genera hominum scimus esse in Ecclesia. Aream dominicam Ecclesiam novimus: ventilationem in die iudicii speramus, massam framenti in resurrectione desideramus, horreum in vita æterna sumere cupimus. Ibi nulla palea erit, sicut in gelcana nullum granum erit. Nunc ergo, fratres mei, cum sciamus duo ista genera hominum esse in Ecclesia, piorum et impiorum, bonorum et malorum, timentium et contemnentium, quibus conjungantur isti, nascimur. Quid autem velimus, et ipsi sciunt: utrum de illis vota nostra compleantur, humana ignorantia sollicitudine fatigatur, aliquando et falsis suspicionibus agitur. Ex his discitur in hac terra, ubi sine tentatione non vivitur. Admoneo ergo vos, sancta germina; admoneo vos, novellæ in agro domine plantæ, ne de vobis dicatur quod de vinea domus Israel dictum est, *Expectavi ut faceret uvas, fecit autem spinas (Isai. V, 2)*. Botrum in vobis inveniat, qui botrus pro nobis calcatus est. Uvam ferte, bene vivite. *Fructus enim spiritus est*, sicut dicit Apostolus, *charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, mansuetudo, fides, continentia, castitas (Galat. V, 22)*. Quando ad nos venerit agricola noster, cujus nos operarii sumus, ille qui intus dat incrementum: nam nos forinsecus plantare novimus et rigare; sed ait Apostolus, *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed Deus qui incrementum dat (I Cor. III, 7)*; qui modo videt quomodo audiat, qui modo inspicit quo-

modo timeatis, aut jam timere incipiatis : cum ad vos ille agricola venerit, inveniatis in vobis quod dixerat Apostolus, *Gaudium meum et corona mea, omnes qui statis in Domino* (*Philipp. iv, 1*).

CAPUT IV. — 4. *Mali ad peccandum inducentes cavendi. Inocentionum remedia illicita. Eleemosyna. Fratres, filii dulcissimi, filii charissimi, tentamini bonos, cavete malos. Scio enim quia venturi sunt ad vos homines mali, et persuasuri vobis violentiam, et dicturi sunt vobis, Quare? Nonne et nos sumus fidelissimi? Scio, inde doleo, inde timeo. Jam tu si dixeris constanter: Frater, nec te vellem facere quod facis, sed si te non possum ducere in bonum meum, vel noli me trahere ad malum tuum. Hominiibus istis, ut fieri solet, caput dolebit. Dicturus est tibi vicinus tuus aut vicina: Est hic incantator, est hic remediator, et nescio ubi mathematicus. Tu dicis: Christianus sum, non licet mihi. Et si ille dixerit tibi, Quare? nonne ego christianus sum? tu dicturus es, Sed ego fidelis sum. Et ille tibi: Et ego baptizatus sum. Fiunt angeli diaboli, membra Christi. Quia ipsum possidet inimicus, trahere querit et alium. Inveniat vos paratos, qui ista vobis pręparavit. Ideo loquor, ideo contester, ideo non taceo, ideo vestimenta mea exequio, ideo in tribunali Dei mei excusatum me habeo. Dicam Deo meo: Domine, non tacei; Domine, talentum quod mihi dedisti non abscondi, sed erogavi. Hoc poterit mihi dicere: *Serve nequam, tu dares, ego exigere* (*Math. xxv, 26, 27*). Ecce, Domine, dedi, tu exige. Et si forte vos velus titillaverit consuetudo, habetis quem interpellatis. Major est adjutor quam oppugnator. Ideo gemitis, ideo oratis, ideo dicitis, *Ne nos inferas in tentationem. Observate illud etiam, fratres mei, quod supra dicitis, Dimitte nobis debita nostra; ut faciatis quod sequitur, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Id. vi, 13, 12*). Eleemosynam facis, eleemosynam, accipis. Ignoscis, ignoscitur tibi. Erogas, erogabitur tibi. Deum audi dicentem, *Dimittite, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis* (*Luc. vi, 37 et 38*). In mente habete pauperes. Omnibus dico: facite eleemosynas, fratres mei; facite, et non perdetis. Deo creditis. Non solum dies vobis, et non perditis quod facitis pauperibus: sed plane dico vobis, hoc solum non perditis, cętera perditis. Ecce videamus si exhilaratis pauperes hodie; horrea ipsorum vos estis, ut det vobis Deus unde detis, et dimittat quod forte peccatis. Includite eleemosynam in corde pauperum, et ipsa pro vobis exorabit Dominum (*Eccli. xxix, 15*): cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

#### SERMO CCCLXXVII \* (a).

In Ascensione Domini (b).

1. — *Verbum Dei digne a nobis laudari non potest. Quomodo exsultavit ad currendam viam. Cur*

\* Emendatus ad f. gr. et ad Lov.

(a) Alias, de Diversis 57.

(b) Titulus in excusis pręfixus erat, « De Nativitate Do-

minis in Psalmo dictum, Tollite portas, etc.— Dilectissimi fratres, de Verbo æterno quis temporale digne proferat verbum? Magnis infirma quomodo sufficiant? Laudant cęli, laudant virtutes, laudant ætherię potestates, laudant cęli luminaria, laudant sidera, ut potest laudat et terra: non ut digne laudet, sed ne se ingrata condemnet. Quis explicat, quis loquitur, quis vel sapit eum qui attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (*Sap. viii, 1*), quomodo exsultaverit ad currendam viam, ut esset a summo cęlo egressio ejus, et recursus ejus usque ad summum cęli (*Psal. xviii, 6, 7*)? Si ubique attingit, unde exit? Si ubique attingit, quo vadit? Locis non distenditur, neque temporibus variatur, neque habet accessus et recessus: in se manens, ubique circuit totus. Quę sunt spatia quę non habent omnipotentem, quę non tenent immensum, quę non suscipiunt venientem? Si verbum cogitas, nihil diximus. Sed ut de se humiles doceret aliquid dicere, humiliavit semetipsum formam servi accipiens (*Philipp. ii, 8*). In hac forma descendit, in hac forma, secundum Evangelium, sapientię studio profecit (*Luc. i, 52*), in hac forma patiens fuit, in hac forma fortiter dimicavit, in hac forma mortuus est, in hac forma mortem vicit et resurrexit, in hac forma ad cęlum rediit, qui de cęlo nunquam recessit. Benedictus ergo est in solidamento cęli, qui factus est pro nobis, secundum Apostolum, *maledictus, ut in Gentibus benedictio Abraham fieret* (*Galat. iii, 13, 14*). *Exsultavit ut gigas* (*Psal. xviii, 6*). Qualis gigas? Mortem moriendo superavit. Qualis gigas? Portas inferni fregit: exiit, et ascendit. Quis est iste rex glorię, propter quem dictum est quibusdam principibus, *Tollite portas, principes, vestras; et elevamini, portę aeternę*? Elevamini, magnus est: angustę estis, non capit is, elevamini. Ut quid hoc? *Ut introeat rex glorię*. Expavescunt: *Quis est iste rex glorię*? Non agnoscitur. Non solum Deus est, sed et homo: non solum homo est, sed et Deus. Patitur, certe Deus est? resurgit, certe homo est? An et Deus et homo est? Vere enim patitur, et vere resurgit. Hoc autem in uno eodemque psalmo bis dicitur, *Tollite portas, principes, vestras; et elevamini, portę aeternę, et introibit rex glorię*. Et repetitur hoc ipsum post eadem verba, tanquam putetur superfluum et non necessarium. Sed in repetitione eorundem verborum fines attendite, et advertite quare bis dictum fuerit. Tanquam enim semel resurgenti, et semel ascendenti, bis portę inferorum et cęli aperiuntur. Res enim nova, inferis Deus pręsens: res nova, cęlis homo assumptus. Utrouque tempore, utroque loco, expavescunt principes. *Quis est iste rex glorię*? Unde hoc discernimus? Audi quid utrisque respondeatur. Mis interrogantibus dicitur, *Dominus fortis et potens, Dominus potens in bello*. Quali bello? Mortem pro mortalibus subire, solum pro omnibus pati, non re-

mini. Mutatus hic est ad exemplaria vetera, id est, ad lectionaria, in quo solo manuscriptorum genere reperimus hunc sermonem, ab istis incipientem verbis, « De verbo æterno, » etc. Habet aliquid Augustiniani stili.

\* Hoc loco particula negans abest a manuscriptis.

sistere omnipotentem, et lamem vincere morientem. Magnus ergo iste rex gloriæ, etiam apud inferos. Repetitur etiam hoc cœlestibus potestatibus: *Tollite portas, principes, vestras; et elevamini, portæ æternæ.* Annon sunt portæ æternæ, quarum claves accepit Petrus? Sed quia secum hominem levat, ibi tanquam non agnitus dicitur: *Quis est iste rex gloriæ?* Sed ibi quia non jam certator, sed victor est, quia non dimicat, sed triumphat; non ibi respondetur, *Dominus potens in bello; sed, Dominus virtutum ipse est rex gloriæ (Psal. xxiii, 7-10)?*

SERMO CCCLXXVIII \* (a).

In die Pentecostes (b).

*Charitas effectus præsentiae Spiritus sancti. Spiritus sanctus arrha vitæ æternæ. Arrham inter et pignus discrimen. Datur arrha vitæ æternæ, ut eam desideremus.* Grata est Deo solemnitas, ubi viget pietas, et fervet charitas. Ipse enim est effectus præsentiae Spiritus sancti: quod docet Apostolus dicens, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis (Rom. v, 5).* Adventus ergo Spiritus sancti uno in loco centum viginti homines constituit implevit. Cum Actus Apostolorum legerentur, audivimus, Erant congregati in unum centum viginti, tenentes promissum Christi (Act. i et ii). Dixerant enim ut essent in civitate, quousque induerentur virtute ex alto. *Ego enim, inquit, mittam promissionem meam in vobis (Luc. xxiv, 49).* Fidelis promissor, benignus dator. Quod cum in terra esset promisit, in cœlum ascendit et misit. Habemus pignus futuræ vitæ æternæ regniq; cœlorum. Non nos fraudavit recenti promissione, et fraudaturus est futura expectatione? Omnes homines quando aliquod negotium inter se contrahunt, et pecuniarii negotii sponione relaxantur, plerumque accipiunt arrham, vel dant: et arrha data fidem facit, etiam rem illam esse securam, cujus arrha præcessit. Arrham nobis dedit Christus Spiritum sanctum: et qui fallere nos non possit, securos tamen fecit, quando arrham dedit, quam etsi non daret, sine dubio quod promiserat exhiberet. Quid promisit? Vitam æternam, cujus arrham Spiritum sanctum dedit. Vita æterna possessio habitantium: arrha consolatio est peregrinantium. Melius enim dicitur arrha quam pignus. Hæc enim duo similia videntur inter se; sed tamen habent aliquam differentiam non negligendam. Et pignus quando datur, et arrha quando datur, ideo fit, ut quod promittitur impleatur: sed quando datur pignus, reddit homo quod accepit, re completa propter quam pignus accepit; arrha autem quando datur, non recipitur, sed sup-radditur ut impleatur. Arrham ergo habemus: ipsum fontem, unde arrha est, sitiamus. Arrham ha-

bemus aspersionem quandam in cordibus nostris Spiritus sancti: si quis sentit hunc rorem, desideret fontem. Ut quid enim habemus arrham, nisi ne fame et siti in hac peregrinatione deficiamus? Esurimus enim et sitimus, si tamen peregrinantes nos esse cognoscimus. Qui peregrinatur, et novit se peregrinari, desiderat patriam; quam dum desiderat, molesta est peregrinatio. Si amat peregrinationem, obliviscitur patriam, et non vult redire. Non est talis patria nostra, cui aliquid præonamus. Aliquando enim homines dum peregrinantur, divites fiunt. Qui egebant in patria sua, peregrinatione ditescunt, et redire nolunt. Nos a Domino nostro, ex quo inspiravit primo homini flatum vite, peregrinantes omnes nati sumus. Patria nostra in cœlis est, cives Angeli. De patria nostra, ut ad reditum exhortemur, litteræ nobis missæ sunt, quæ quotidie in populis recitantur. Vilescat mundus, ametur a quo factus est mundus (a).

SERMO CCCLXXIX \* (b).

In Nativitate Joannis Baptistæ, i (c).

*Joannes tam magnus homo, ut Christum Deum prædicaret. Cur propheta tot ante per Christum præmissi.* Beatus Joannes, fratres charissimi, cujus hodie nativitatem celebramus, tam magnus exstitit inter homines, ut Dominus noster Jesus Christus tale ei testimonium perhiberet, dicens: *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista (Matth. xi, 11).* Audivimus, cum Evangelium legeretur, quam mirabiliter fuerit ex desperatione conceptus, et quanto Spiritus sancti testimonio procreatus. Pater ejus eo quod non credidit, obmutuit. Annuntiatus ergo per Angelum, et non creditus, patris vocem abstulit, natus linguam resolvit (Luc. i). Accipite ergo in hujus rei mysterio magnum sacramentum. Ante Dominum Jesum Christum Joannes præmissus est, missi sunt Prophetae per superiora sæcula, nec defuerunt qui Christum prædicarent. Tantus enim iudex venturus erat, ut multi deberent præire præcones. Ab ipso prorsus exordio generis humani non cessavit se Christus prophetare, et venturum prænuntiare. Novissime missus est Joannes homo, sed quo homine nullus exstitit major. Venturus erat Dominus Jesus, non homo tantum, sed et Deus: utique et Deus et homo; Deus semper, ad tempus homo; Deus autem tempora, homo in fine temporum; Deus ante sæcula, homo in fine sæculi. Deus qui hominem fecit, propter hominem dignatus est homo fieri, quem fecit. Venturo ergo Domino Jesu Christo, qui plus est quam homo, ne putaretur tantum esse homo, testimonium debuit illi perhibere magnum homo. Christus, inquam, Dominus, non tantum Deus, sed et Deus et homo: Deus qui nos fecit, homo qui nos refecit. Joannes autem homo tantum, sed quantus homo? Audi de eo Deum et hominem dicentem. O Domine Jesu Christe, quis

\* Emendatus ad cl. r. t. val. v. et ad Vign.

(a) Alias, inter Vignerianos 24.

(b) Sermo iste aut Augustini est, aut alicujus in ipsius lectione versati. Confer sermonem 23, cap. 8, et sermonem 158, cap. 15.

\* Emendatus ad r. t. v. et ad Vign.

(a) Vide serm. 23, cap. 8, et serm. 158, cap. 15.

(b) Alias, inter Vignerianos 5.

(c) Ilius sermonis stilus non multum distat ab Augustiniano.

est Joannes? Et dicit Deus, *In natis mulierum non surrexit major Joanne Baptista*. O Joannes magne homo, quo in natis mulierum major nemo surrexit, et tu dic mihi, o magne homo, quis est iste qui putatur solus <sup>1</sup> homo? Quis est, audi: *Cujus non sum dignus*, inquit, *calceamenta portare*. Didicimus ecce per Joannem, et per hominem credendum esse in Christum, et non esse ponendam spem in homine, sed in Christo. Ecce habes magnum hominem, quo nemo major surrexit, et ipse est Joannes. Sed vide quia iste Joannes amicus est sponsi; sponso zelat, non sibi. Dicit enim ad se venientibus: *Ego baptizo vos aqua; qui autem post me venit, major me est, cujus non sum dignus calceamenta solvere; ille autem baptizabit vos in Spiritu sancto* (*Matth. III, 11*). Venite post me, sed nolite manere in me: transite ad illum qui creavit vos et me, quia ipse vivificaturus est vos et me.

SERMO CCCLXXX (a).

In Nativitate Joannis Baptistæ, II (b).

1. *Christum temporaliter natum præcessit Joannes. Nativitates Christi duas. Superbia, tumor. Incarnationis causa, ut homini Deus exemplum præberet. Quietis et parva vox sufficit. Si autem vultis, fratres, quieti audire, nolite habere cor in auribus, sed aures in corde. Hodiernum diem beati Joannis Baptistæ solemnitati illuxisse tradit et credit Ecclesia. Oportet autem hoc de ipso die credere, quod sine varietate totus orbis agnoscit: sed quia Joannis esse diem nemo dubitat, non Joannis qui Evangelium scripsit, sed Joannis Baptistæ præcursoris Domini, qui tanto magnus apparuit, quanto se humilem præbuit, dicens, cum ipse Christus putaretur, non se dignum corrigiam calceamenti solvere ei, quem Dominum agnoscebat* (*Matth. III, 11*), ut amicus esse mereretur. Nonnulli autem putant passionis ejus diem hodie celebrari. Sciatis prius Sanctitas vestra, nativitatis esse diem, non passionis. Ex lectione quippe evangelica invenitur ejus nativitas sex mensibus præcedere Domini nativitatem. Et quoniam diem nativitatis Domini octavo calendarum januariorum die consensus tradit Ecclesiæ; restat ut hodiernus dies nativitatis Joannis intelligatur.

2. *Idem tractatur argumentum. Præcessit ergo Joannes Dominum, non tanquam magister discipuluni, sed tanquam præcursori judicem; non ut superimponeret potestatem, sed ut præberet officium.*

<sup>1</sup> Forte legendum, *solum*.

\* Emendatus ad cl. d. r. t. v. et ad v. gn.

(a) Alias, inter Vignerianos 6.

(b) Hujus sermonis insignem locum de duplici Christi nativitate insertum habet sermo 571, necnon Appendicis sermo 127. Et nos quidem quin vere Augustini sit nulli dubitamus: inter dubios tamen ipsum collocare idcirco decrevimus, quia in omnibus libris, etiam manuscriptis, a medio fere interpolatus ac vitiatum est. Duo hic, præter morem nostrum, absque manusccriptorum auctoritate, necessario præstamus: primum, centum circiter versus, qui sermonis erant centesimi vigesimi sexti, loco movemus; alterum, quadraginta plus minus alios versus extra propriam sedem repertos, ad eum ipsam locum, quem sermo 127 pars illa occupabat, revocamus. Cætera, si quæ supersunt vitia, exemplarium veteriorum subsidio destitutis abstergere sive detegere non licuit.

Ipsius autem testimonium Joannis de hac re sic se habet: *Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat*. Post Joannem venit Dominus nascendo de virgine Maria, non de Patris substantia. Duas enim Domini nativitates accepimus, unam divinam, alteram humanam; tamen utramque mirabilem: illam sine matre, istam sine Patre: illam æternam, ut crearet temporalem; hanc temporalem, ut præstaret æternam <sup>1</sup>. Ille enim de quo dicit Joannes, non Baptista, sed Evangelista, quia *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, et quia *omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (*Joan. I, 15, 1, 3*): ille tantus in forma Dei æqualis Patri, ille sine tempore fabricans tempora, ille ex nullo sæculo ante omnia sæcula iudex sæculi, factus est tam parvus, ut de femina nasceretur; sed mansit tam magnus, ut a Patre non separaretur. Ei præbentes obsequium et testimonium, tanquam lucernæ venturo diei, omnes Prophetæ prænuntiantes eum ante ipsum nascendo venerunt, post ipsum credendo adhæserunt. Oportebat enim ut prænuntiaretur venturus, miracula facturum: quibus miraculis, bene intelligentibus indicaretur Deus; humano autem aspectu videntibus appareret homo, parvus ad parvos, sed humilis ad superbos: parvitate sua docens hominem, ut se agnosceret parvum; ne, non grandescendo, sed tumescendo, se crederet magnum. Est enim superbia, non magnitudo, sed tumor. Ut ergo generis humani istum tumorem sanaret ipse medicus, ipse medicina, non solum medicamentum adhibens, sed medicamentum se faciens, apparuit inter homines homo, offerens hominem videntibus, Deum servans credentibus. Aspectus enim humanitatis ejus sanavit infirmos; contemplatio divinitatis ejus quærit firmos. Et nondum erant homines qui Deum viderent in homine, nec poterant videre nisi hominem; nec tamen spem suam ponere debent in homine. Quid ergo fieret? Homo hominem videre potest, homo hominem sequi non debet. Deus sequendus erat, qui videri non poterat: homo sequendus non erat, qui videri poterat. Ut ergo exhiberetur homini, et qui ab homine videretur, et quem homo sequeretur, Deus factus est homo. O homo, propter quem Deus factus est homo, aliquid magnum te credere debes: sed descende, ut ascendas; quia et Deus descendendo factus est homo. Adhæresce medicamento tuo, imitare magistrum tuum, agnosce Dominum tuum, amplectere fratrem tuum, intellige Deum tuum. Ille ille tantus et tantillus, vermis, non homo; sed per quem factus est homo. Hoc ergo ille: quid Joannes, nisi quod de illo Dominus, nisi quod de illo verax, nisi quod de illo veritas dicit? Si enim ipsi Joanni debemus credere de veritate, veritati non credimus de Joanne?

3. *Ex verbis Joannis Arianorum calumniæ. Verbum siquidem erat in principio, factum non erat. Dicit testimonium primo veritati ipsius particeps veritatis; et dicat testimonium homini Conditor hominis. PRIMO*

<sup>1</sup> Mss., *ut crearet temporales; hanc temporalem, ut præstaret æternos*.

audiamus quid Joannes de Christo, et deinde quid Christus de Joanne; priorem audiamus, sed posteriorem intelligamus: prior loquatur qui prius natus est, sed confirmetur per eum a quo factus est. *Post me*, inquit, *venit, et ante me factus est*. Hic jam, qui credunt factum ante cætera per quem facta sunt omnia, calumniantur his verbis vel per hæc verba nobis, et dicunt, Ecce quia factus est: Joannes dicit, *Post me venit, et ante me factus est*. Expone mihi quid sit, *ante me factus est*. Verba illorum dico, et ea discutienda propono. Soletis, inquit, dicere, quando aliquid tale de Christo dicitur, ut eum Patre minorem ostendat, quod ad hominem sit referenda sententia; ut quod in forma Dei est, æqualis sit Patri, quod autem semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, major sit Pater. Quid ergo dicetis ad hoc quod Joannes ait, *ante me factus est*? Audi quid dicamus: sed prius illud vide, quod Apostolus utrumque distinguens, et unum tamen in utroque eundemque commendans, non dixit, Formam Dei accipiens. De forma vero Dei quid dixit? *Cum in forma Dei esset*: respiciens ad illum qui vocatus erat ante illum, in cuius Evangelio est, *In principio erat Verbum*; imo respiciens ad illud lumen, unde et ille hoc dixit. Neque enim dixit Joannes, *In principio fecit Deus Verbum*: qui posset dicere ita, ut dixit Moyses, quia de creatura facta a Domino Deo loquebatur, *In principio fecit Deus cælum et terram*. Cum ergo ille, si hoc sentiret quod Ariani sentiunt, posset dicere, *In principio fecit Deus Verbum*; non hoc ait: sed ait, *In principio erat Verbum*. Quod in principio erat, factum non erat. Neque enim præcessit aliquid de facto Verbo. Omnia enim quæ Deus fecit, Verbo fecit: *Dixit, et facta sunt; mandavit, et creata sunt* (*Psal. cXLVIII, 5*). Inter dicentem ut fiat, et quod factum est a dicente, plurimum distat: sed si dicens est, Verbum habet; si Verbum habet, per Verbum fecit; si per Verbum fecit, Verbum non fecit.

4. *Arianorum cavillatio: similiter dictum esse in Genesi, Terra erat*. Quare, inquit? Annon audisti et de terra, *Terra erat invisibilis et incomposita* (*Gen. 1, 4, 2*)? Si propterea, inquit, dicis Verbum factum non esse, quia dictum est, *Verbum erat*; nec terra facta est, quia dictum est, *Terra erat*. O cæca et hæretica insania! Attende, si est unde attendas; audi, si est unde audias: ne sonus inaniter aurem percuciat, cujus cor veritas non illustrat. Verba ejusdem Scripturæ dicturus sum, quæ tibi invenisti cum legeres, et prætermisisti cum litigares. Nempe propterea putas tale aliquid dictum de Verbo Dei, cum dictum est, *In principio erat Verbum*; quale dictum est de terra, quia dictum est, *Terra erat invisibilis et incomposita*. Ego tibi in hoc libro Geneseos superiora verba recitabo, quod antequam diceret scriptor Dei famulus, *Terra erat*; ut appareret quia facta erat, prius dixit, *In principio fecit Deus cælum et terram*. Ecce ego prius tibi edidi (a) terram factam; et factam utique

(a) forte, ostendi.

a Deo, sonante Scriptura et in aures recusantis irrumpente, *In principio fecit Deus cælum et terram*. Facta erant hæc; sed nondum ornata, nondum declarata: terra nondum distincta, sed tamen jam facta. Ne autem putares continuo terram factam sic fuisse, ut non in ea esset quod ornaretur, subsecutus ait: Facta erat quidem, quia *in principio fecit Deus cælum et terram*; terra autem, quam fecit Deus, adhuc invisibilis erat et incomposita. Ostendit tibi qualis erat, quæ facta erat; non quia erat, quæ facta non erat. Poterat ergo dicere Joannes, *In principio fecit Deus Verbum, Verbum autem erat*; quomodo, *In principio fecit Deus cælum et terram; terra autem erat*: ut iste esset ordo verborum, *In principio fecit Deus Verbum, et Verbum erat apud Deum*; ut intelligeremus quia hoc Verbum erat apud Deum, quod Verbum fecerat Deus. Nunc vero audis, *In principio erat Verbum*. Quid quæris anteriora factus extremior? Extremior enim tu in errore tuo factus es: de imo loqueris, et ad ima respicis. Vellem, si de imo loquereris, ut sursum cor tenderes, et clamares de profundo ad Dominum: rumperet nubes caliginis carnis tuæ, aperiret oculos humilitati lux quæ venit in humilitate; videres, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum*. Dicat et Paulus, *Qui cum in forma Dei esset*. Quid de humana nativitate dicit Joannes? *Et Verbum caro factum est* (*Joan. 1, 1, 2, 3, 14*). Dicat et Paulus, *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (*Philipp. 11, 6, 7*). Quid ergo dicebas de verbis Joannis Baptistæ? Eadem mihi nunc ea repete, nunc ea loquere. Quid ait Joannes Baptista? *Post me venit*. Agnosco nativitatem. Ille de sterili, ille de virgine. Sterilitas conversa est in fecunditatem: virginitas mansit post fecunditatem.

5. *Objectio: Christum dici factum, in quantum Verbum est. Christus ante Joannem factus, id est ante positus ipsi et prælatus*. Sed Joannes, inquit, si secundum hoc dixisset factum, secundum quod ex virgine natus est, non diceret, *ante me factus est*; quia ex virgine post illum factus erat. Ergo, *ante me factus est*, quid est, nisi quia in principio Verbum factum erat? Sic enim ante Joannem erat; nam ex virgine post Joannem erat. Accipe, et si non rixaris, adverte. Aliquantum enim forte subobscure est quod vis intelligere, ut rixando tibi augeas fumum, quo impediaris ab intellectu. Scripturam illam primo intue, quæ te docet ut docilis fias. *Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas* (*Eccl. v, 13*). Patere ergo panisper: forte inveniemus quomodo dictum sit, *ante me factus est*; dum tamen non intelligamus factum Verbum per quod facta sunt omnia. Quomodo, inquit? Si potero, dicam: si dicere non potero, non tamen non est quod dicat qui dicere potuerit. Credo autem et spero, quod illius majestas Unigeniti, qui cum esset Verbum, infans factus est, aperiet infantiam linguæ meæ, et faciet in ore partum, qui fecit in corde conceptum. Ecce dicam ut potero: intellige ut potes; et quod non poteris intelligere, noli reprehendere, quasi jam ma-

gnus sis; sed differ, ut crescere merearis. Certe hoc te movet, quomodo dictum sit, *Qui post me venit, ante me factus est*. Moveat plane ut quærentem, non ut rixantem. Certe et ego quæro tecum: simul inveniemus, si simul quæramus; ambo accipiemus, si ambo petamus; utrique nostrum aperietur, si ambo pulsemus. *Post me venit*, inquit: agnosce nativitatem ex virgine Maria. *Ante me factus est*: quid est, *ante me factus est*? Intellige, antepositus est mihi. Ille qui post me venit, factus est ante me. Quomodo si duo ambulent in itinere, et unus sit tardior, alter velocior, et præcedat tardior aliquantum, post paululum autem sequatur velocior; respicit tardior præcedens velociorem sequentem, et dicit, *Post me venit*. Et ecce accelerante illo, et propinquante, et adhærente, et transeunte, videt ille anteriorem, quem respiciebat posteriorem: certe si celeritatem ejus expavescat quodam modo et admiretur, nonne poterunt esse ista verba ejus: Ecce homo post me erat, et ante me factus est? Quid est hoc, qui post me erat, ante me factus est? Qui ambulabat post me, celeritate ejus factum est ut esset ante me. Nam si ubicumque legeris, *factus est*, non intelligis nisi formatum esse qui non erat; et Dominum Deum dicturus es factum, de quo dictum est, *Factus est mihi Dominus in refugium* (Psal. xciii, 22). *Factus est Dominus adjutor* (Psal. xxix, 11); et, *Factus est mihi in salutem* (Psal. cxvii, 14). Quoties factus? Et ipse fecit omnia. Ergo intellige necum verba. Neque enim tacuit idem Joannes et illud quod Verbum erat; ne ibi putares significasse Verbum, quando dixit, *ante me factus est*: ut noveris ad hoc pertinere *ante me factus est*, quia præcessit me, quia glorificatus est amplius me, quia cum me intenderent homines præcursorem, agnoverunt Dominum, quem nascendo præcesseram, quem obsequendo nuntiaveram; spesque eorum, concursus eorum in Dominum factus est; glorificatus est ille tanquam Filius Dei, ante me factus, secundum id quod Apostolus ait, *Propterea Deus exaltavit eum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, et infernorum* (Philipp. ii, 9 et 10). Gloria ergo ejus non esse cœpit, sed innotuit. Factus est ante Joannem, quia præcessit honore Joannem.

6. *Data interpretationi consonare verba Joannis subsequuntur*. Sed vide utrum merito. Interroga ipsum Joannem: Ille qui post te venit, quare ante te factus est? Qui te sequebatur, quare tibi prælatus est? Sequitur, *Quia prior me erat*. Hoc est, *In principio erat Verbum*. Ergo merito *ante me factus est, quia prior me erat*. Prior Joanne, prior Abraham, prior quam Adam, prior quam cœlum et terra, prior quam Angeli, Sædes, Dominationes, Principatus et Potestates. Quare prior? *Quia omnia per ipsum facta sunt*. Agnoscat servus humilitatem suam: ostendat Dominus majestatem suam. Dicat idem Joannes, *Non sum dignus corrigiam calceamenti ejus solvere*. Multum se humiliaret, si diceret, *Dignus sum*. Quid enim si diceret dignum? numquid sedere in judicio ad dexteram

Patris? numquid venire ad judicandos vivos et mortuos? Quid si diceret dignum solvere corrigiam calceamenti? Magna humilitas, si hoc est dignus amicus sponsi. Dicturus enim erat amicum se esse sponsi: et ne in illa amicitia æqualitas forte ab aliquo imprudente intelligeretur; dicit se amicum propter amorem, dejicit se ad vestigia propter timorem. Et parum est quod se ad vestigia deponit; nec dignum se dicit solvere corrigiam calceamenti. Humilis profecto, si dignum solvere; sed quia nec dignum se dicit solvere, dignus qui exaltaretur ab humilitate. Dicat etiam apertius, dicat distinctius, quid est, *Post me venit, ante me factus est*. Dixit enim et causam, *quia prior me erat*. Quoniam, *In principio erat Verbum*; et, *Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Illum oportet crescere, me autem minui* (Joan. iii, 30). Oportebat ut cresceret qui posterior venit, et minueretur qui anterior venit. Si crevit qui posterior venit, ante ipsum factus est crescendo. *Illum, inquit, oportet crescere, me autem minui*. Hoc est, *ante me factus est*. Et quomodo crevit Christus, minutus est Joannes? Præcessit ætate Joannes Dominum in nativitate humana; creverunt ambo annis accedentibus, statura carnis, et pervenerunt ad certum modum sicut homines. Sed Joannes homo, Christus Deus et homo (a). In divinitate si intelligamus quia crevit Christus, absurdi sumus, et nimis erramus. Crescit enim aliquid, ut proficiat. Deus quo crescat non habet: si enim habet quo crescat, minor erat antequam cresceret. Redeamus ad formam carnis. Ipsa cum Joanne crevit, non illo minuto crevit. Referamus ergo fortassis ad gloriam; et intelligamus, *Illum oportet crescere, me autem minui*, secundum hoc dictum, quod *post me venit, et ante me factus est*. Joannes enim personam sustinebat hominis, et loquebatur ex typo generis humani, ad quod salvandum venerat Christus. Dixeramus autem, fratres, humilis Deus venit ad superbum hominem. Agnoscat homo se hominem, appareat Deus hominui. Etenim si ideo venit Christus, ut humiliaretur homo, et ex humilitate cresceret homo; oportebat ut gloria jam cessaret hominis, et commendaretur gloria Dei: ut spes hominis esset in gloria Dei, non in gloria sua, dicente Apostolo, *Qui gloriatur, in Domino gloriatur* (1 Cor. i, 31). Recte ergo dicitur homini, *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis* (Id. iv, 7)? Hunc typum humilitatis humanæ Joannes ostendens, quia quantum proficiebat opinio et fama Christi, non statura Christi, non majestas Christi, non sapientia, non Verbum Dei; sed fama illa, quæ cœpit a minimo, et jam tenet orbem terrarum: gloria Christi, non gloria hominis, ut agnoscat homo humilitatem suam, impertiat Deus divinitatem suam. Etenim gloria Dei, fratres, gloria nostra est. Quantum dulcius glorificatur Deus, tantum nobis

(a) sermonis series interrupta erat transpositis hunc in locum quadraginta fere versibus, quos in propria sede reperies infra, n. 7, proxime ad illud, « *Fuimus et nos aliquando,* » etc.

prodest. Non enim altior erit Deus, quia honoramus illum : humiliemus nos, et exaltamus illum. Scriptum est enim, *Exaltabo te, Domine (Psal. xxix, 2)*. Quid est, *Exaltabo te*? In terra erat, et cum in cœlo possisti? Et homo exultat Deum? Quid est, *Exaltabo te*? Altum te constebor. Constituteur ergo se homo hominem; decrescat prius, ut crescat. Dicit Joannes decrescendo ad humilitatem, non se esse dignum, qui solvat corrigiam calceamenti, et intelligat se participando illuminatum fieri.

7. *Joannes Baptista non erat lumen, comparatione Christi veri luminis. Lumen tamen Joannes participatione sapientia.* Hoc enim Joannes evangelista dixit de illo : *Non erat ille lumen*. Injuriam forte fecit Joanni, quia ait, *Non erat ille lumen*; cum Apostolis dictum sit a Domino, *Vos estis lumen mundi*? Prætulere se Apostoli Joanni? Non faciunt, ne mendacem ipsum Dominum judicent, qui dixit, *In natis mulierum nemo exarreat major Joanne Baptista (Math. xi, 11)*. Non utique major statura corporis, sed gratia participatæ sapientiæ, gratia participatæ salutis. Quid sibi ergo vult, *Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine*? Quare hoc dixit? Novi, inquit, quid dicam, testimonium perhibere de lumine. Erat enim lumen verum distinctum a Joanne, ne prorsus non lumen Joannes, sed ut in comparatione hujus luminis dictum intelligatur, *Non erat ille lumen*; secundum quod dixit, quia *Erat lumen verum*. Quomodo discernis hoc verum? *Quod illuminat, inquit, omnem hominem venientem in hunc mundum*. Si omnem hominem, ergo et Joannem. Sed ut non videamur nos colligere ex verbis quod non est dictum, quamvis consequenter intelligendum, ipse Joannes dicat : *Nos omnes de plenitudine ejus accepimus (Joan. i, 8, 9, 16)*. Erat ergo lumen verum. Joannes lumen illuminatum, Christus lumen illuminans. Nam ut noveris quia lumen erat Joannes, jam perhibeat et illi Dominus testimonium. Perhibuit ipse testimonium Domino suo, testimonium veritatis de Domino suo, quod habebat a Domino suo. Acceperat enim a Domino suo, ut diceret de Domino suo : ut autem ille diceret de servo suo, non acceperat a servo suo : et in se Christus de Joanne, et in Joanne Christus de se. Ipsa ergo veritas perhibeat testimonium, audiamus quia lumen est Joannes. Judæis dicitur de Joanne, *Ille erat lucerna ardens et lucens (Id. v, 35)*. Et utique lucerna lumen est, non sicut dies, sed tamen lumen est. Ergo lucerna accenditur ut luceat, et Joannes illuminatus est ut loqueretur. Si ergo Joannes illuminatus est ut loqueretur, agnoscat se lucerna, ne superbiæ vento extinguatur. Sed forte lumen discipuli, et lucerna Joannes? Dominus enim de Joanne ait, *Ille erat lucerna ardens, et lucens* : de discipulis autem, *Vos estis lumen mundi*. Discipulos suos prætulit Joanni? Numquid et fideles illos quos alloquitur Paulus, præponendi sunt Joanni, quibus ait, *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino (Ephes. v, 8)*? Lux ergo Apostoli, et lux fideles ex peccatoribus justificati, ex infidelibus fideles facti : tamen lucerna non sunt dicti discipuli.

Attende, forte dicti, et non alio loco, sed ibi : ut ostenderet quemadmodum eos dixerit lumen; quia non lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; sequere verba Evangelii : *Vos estis lumen mundi. Non potest civitas abscondi supra montem constituta*. Sed de civitate dixit, non de lumine? Sequere adhuc : *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio*. Tale lumen estis, quale Joannes : lucerna illuminata. Tanquam cujus vox, vel quorum vox præcesserat, *Tu illuminabis lucernam meam, Domine; Deus meus, illumina tenebras meas (Psal. xvii, 29)*. Quas tenebras in Apostolis? *Fuimus et nos aliquando, etc.* (a), quomodo illius reprobi et blasphemii, *Qui prius sui blasphemus, et persecutor, et injuriosus*. Ecce tenebræ, accendatur lucerna : *Sed misericordiam consecutus sum (I Tim. i, 13)*. Et ut noveris de ipsis dictum, *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt*; statim sequitur, *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona opera vestra* : sed in humilitate, quia hominem oportet minui. Quomodo autem Deum crescere? *Et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est (Math. v, 14-16)*. Glorificatur Pater, glorificatur Filius : quia Pater glorificat Filium, et Filius glorificat Patrem. Agnoscat se ergo homo humilem, agnoscat excelsum Deum propter se humiliatum, ut homo, qui humiliatus erat in confessione peccati, exaltetur in adeptione justitiæ. Hæc duo; Dominus et Joannes, humilitas et claritas : Deus humilis in claritate, homo humilis in infirmitate; Deus humilis propter hominem, homo humilis propter hominem. Deus enim humilis ut prodesset homini, homo humilis ut non obsit sibi.

8. *Passionis et nativitatis differentia. Christus crescit, Joannes minuitur.* Agnoscamus ergo hæc duo et in ipsa differentia passionum. Legimus Joannem passum martyrium pro veritate : numquid pro Christo? Non pro Christo, si non veritas Christus. Non omnino pro ipsius nomine, sed tamen pro ipsa veritate. Neque enim ideo decollatus est Joannes, quia confessus est Christum. Sed monebat temperantiam, monebat justitiam : dicebat, *Non tibi licet habere uxorem fratris tui (Marc. vi, 18)*. Lex enim quæ hoc jusserat, de illis jusserat qui morerentur sine liberis, ut acciperent fratres uxores fratrum suorum, et resuscitarent semen fratribus suis. Ubi ista causa non erat, nihil nisi libido erat. Hanc libidinem Joannes arguebat, castus incestum : quia et illud quod figurabat, tale est, *Illum oportet crescere, me autem minui (Joan. iii, 30)*. Præceptum jam fuerat, ut si quis sine semine moreretur, qui magis propinquus esset, acciperet uxorem ejus, et suscitaret semen fratri suo. Utrumque enim hoc Deus præceperat, nisi ut eo modo significaretur semen suscitandum fratris ad fratris nomen? Hoc enim præceptum erat, ut qui inde nasceretur, nomen haberet

(a) Deest nonnihil, quo superiora necessebantur cum subsequentibus verbis, quæ antehac locum superius designatum occupaverant, atque eorum loco in aliis editis et manuscriptis libris inserta hic erat prima pars sermonis 138.



defuncti. Defunctus est Christus, acceperant conjugem ejus Apostoli Ecclesiam. Quos de illa genuerunt, non Paulianos, aut Petrianos, sed Christianos nominaverunt. Loquantur ergo hæc duo ambæ passionēs: *Illum oportet crescere, me autem minui*. Ille crevit in ligno, hic est diminutus in ferro. Locutæ sunt et passionēs hoc mysterium, loquantur et dies. Nascitur Christus, et augentur; nascitur Joannes, et minuuntur. Minuatur ergo honor hominis, augeatur honor Dei; ut honor hominis inveniatur in honore Dei.

SERMO CCCLXXXI \* (a).

De Natali apostolorum Petri et Pauli (b).

Petri et Pauli apostolorum dies, in quo triumphalem coronam, devicto diabolo, meruerunt, quantum fides Romana testatur, hodiernus est. Quibus solemnitas exhibetur, solemnitas etiam sermo reddatur. Laudes audiant a nobis, preces fundant pro nobis. Sicut traditione patrum cognitum memoria retinetur, non uno die passi sunt per cæli spatia decurrente. Natalitio ergo Petri passus est Paulus, non quo ex utero matris in numerum fusus est hominum, sed quo ex vinculo carnis in lucem natus est Angelorum; ac per hoc ita singuli dies dati sunt duobus, ut nunc unus celebretur ambobus. Magnum hoc mihi signum videtur esse concordix: coepostolo suo novissimus primo, qui ad eundem diem vocatus advenit, ad eundem diem coronatus occurrit. Electus est ille ante Domini passionem, iste post ascensionem. Ordine temporis impares, æternitate felicitatis æquales: ille ex piscatore, iste ex persecutore. In illo infirma mundi electa sunt, ut confundantur fortia (I Cor. 1, 27): in isto abundavit peccatum, ut superabundaret gratia (Rom. v, 20). In utroque magna Dei gratia atque ejus gloria claruit, qui eorum fecit merita, non invenit. Quid enim aliud demonstrare dignatus est, qui ad regnum primo vocare voluit piscatores, postea vocaturus imperatores, nisi ut qui gloriatur, in Domino gloriatur (I Cor. 1, 31)? Nam utique nobilium, doctorum, potentum non salutem contempsit, quibus ignobiles, imperitos infirmosque præposuit. Sed nisi prius eligeretur vilis infirmorum, non sanaretur inflatio superbiorum. Si prius a Christo divites vocarentur, putarent et dicerent non in se electam nisi opulentiam, facundiam, eloquentiæ doctrinam, scientiæ splendorem, nobilitatem, generositatem, tranquillitatem, regalem potestatem; atque ita temporalibus et sæcularibus felicitatibus tumidi, tanquam ipsi prius Christo conferrent quod essent, ut eis ille videretur reddere, non donare, quod futuri essent gratia Dei, nec intelligerent, nec tenerent. Quanto ergo nunc melius, quanto ordinatius, prius *erexit de terra inopem, et de stercore exaltavit pauperem, ut collocaret eum cum potentibus populi sui* (Psal. cxii, 7, 8); ut

munus intelligentiæ atque doctrinæ non solum ex Deo esset, sed etiam ut ex Deo esse appareret? Cum quanta itaque lætitia et quanta Dei gloria contuemur ab animo piscatoris contemni opes imperatoris? fundi preces imperatoris ad Memoriam piscatoris? ut nec ille ex eo quod non habuit, jaceret; nec iste ex eo quod habuit, superbiret. Jamvero illud quod Paulum ex persecutore suo prædicatorem suum Christus operatus est, quid valeat ad salutem hominum, ne quisquam magnarum sibi conscius iniquitatum de misericordia Dei debeat desperare, ipse potius apostolus eloquatur. *Humanus, inquit, sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam* (I Tim. 1, 15, 16). Quis enim sub manu omnipotentis medici de salute desperet tanto informato exemplo, considerans evangelizantem fidem quam aliquando vastabat, non solum evasisse pœnam persecutoris, verum etiam coronam meruisse doctoris, et cujus sanguinem in ejus membris cupiebat sæviendo fundere, pro ejus nomine suum sanguinem credendo fudisse? Habet ergo Roma caput gentium, duo lumina gentium ab illo accensa, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: unum, in quo Deus abjectam exaltavit humilitatem; alterum, in quo damnam sanavit iniquitatem. In illo discamus non superbire; in isto, non desperare. Quam breviter magna nobis exempla præmissa sunt, quam salubria; quæ semper commemoremus, et in eorum laude lumen verum magnificemus. Nemo ergo se de hujus sæculi celsitudine extollat: Petrus piscator fuit. Nemo iniquitatem propriam cogitando misericordiam Dei defugiat: Paulus persecutor fuit. Ille dicit, *Factus est Dominus refugium pauperum* (Psal. ix, 10): iste dicit, *Doceam iniquos vias tuas, et impij ad te convertentur* (Psal. l, 15).

SERMO CCCLXXXII \* (a).

De sancto Stephano (b).

CAPUT PRIMUM.—1. *Præceptum de diligendis inimicis.* Jesus filius Nave in eremo pugnabat, et Moyses orabat: non quidem ambo pugnabant, et ambo orabant; sed unus pugnabat, et alius orabat. Merito qui pugnabat, non deliciebat; quia alter orando vincebat. Ita et ego loqui quidem videor, sed aliis orantibus loquor, ut precibus eorum contingat mihi quod Dominus ait, *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud* (Psal. lxxx, 11). Si ille ab uno tantum orante juvabatur,

\* Emendatus ad cl. d. r. m. t. vat. et ad vign. Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de sanctis 4.

(b) Speciem centonis præ se fert hic sermo. Istud in exordio, « Loquendo jam non timebit cor meum, » etc., nec ad superiora, nec ad inferiora connectitur. Paulo post quod legitur, « Hic advertat vestra sanctitas, » usque, « perceperunt mercedem suam, » totum hoc vindictus esse dicit indoctæ manus assummentum. Nobis, præter alia quædam, venit in suspicionem etiam illud in num. 3, « Diacovus erat, » Evangelia legebat, » etc. Quippe Evangelia scripta ante Stephani passionem non exsurrerunt. Simile quidpiam dictum est supra in sermone 349, n. 3, sed ibi facilius excusatur, nec sufficit ut sermo cateroqui probus repudietur.

\* Emendatus ad cl. d. r. m. t. vat. et ad vign.

(a) Alias, inter Vignerianos 6.

(b) Augustini nomen in veteribus Lectionariis præfertur, necque stilus ab ipso omnino alienus videtur.

et non superabat; quanto magis ego, pro quo non annus, sed multi rogati Deum mecum? Loquendo jam non timebit cor meum, quia laudem Domini loquetur os meum (Psal. cxliv, 21). Dominus noster Jesus Christus, fratres, jubet nobis aliquid, et promittit nobis aliquid. Quod jubet, hic est: quod promittit alibi est. Quod jubet, finitur, quia temporale est: quod promittit, non finitur, quia æternum est. Quod jubet, opus est: quod promittit, merces est. Hic advertat vestra Sanctitas, quanta est ejus misericordia erga nos, ut laborem hic posuerit cum fine, mercedem in cælo sine fine. Et ideo debemus prius hic laborare, et postea in cælo mercedem sumere, quam hic mercedem vel accipere, et postea laborare. De quibusdam enim dicit: *Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam (Matth. vi, 2)*. Sed forte avidus es ad mercedem, et piger ad laborem. Qua fronte postulas quod promisit Deus, si non facis quod jussit Deus? Prius audi monitiones, et sic exige repromissiones. Prius, inquam, audi jubentem, et tunc exige pollicentem. Jubet enim nobis, et dicit: *Diligite inimicos vestros, bene facite his qui vos oderunt; et orate pro persequentibus et calumniantibus vos*. Audisti opus, expecta mercedem: *Ut sits, inquit, filii Patris vestri, qui in cælis est; qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (Id. v, 44, 45)*.

CAPUT II. — 2. *Christi exemplum orantis pro suis intersectoribus. Christus orat pro nobis, orat in nobis, et oratur a nobis*. Attende ipsum Dominum qui hoc jussit, quid fecerit. Nonne post tanta quæ in eum commiserunt impii Judæi, qui retribuiebant ei mala pro bonis, pendens in cruce ait: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt?* Oravit in homine, qui exaudivit cum Patre. Nam et modo orat pro nobis, orat in nobis, et oratur a nobis (a). Ut sacerdos noster orat pro nobis, ut caput nostrum orat in nobis, ut Deus noster oratur a nobis. Quando ergo in cruce pendens orabat, videbat et prævidebat omnes inimicos; sed multos ex illis futuros amicos prævidebat, et ideo omnibus veniam postulabat. Illi sæviebant, et ille orabat. Illi dicebant Pilato, *Crucifige (Luc. xxiii, 34, 21)*; ille clamabat, *Pater, ignosce*. In asperis elavis pendebat: sed lenitatem non amittebat. Illis jam petebat veniam, a quibus tantam accipiebat injuriam. Illi sæviebant, illi circumlatrabant, illi insultando caput agitabant, quod sanum non habebant; quia caput quod est Christus, non habebat, et quasi in uno summo medico in medio constituto plurenecici circumquaque sæviebant: pendebat ille, et sanabat. *Pater, inquit, ignosce illis*. Attendite, fratres. Magna pietas. Pendebat, et tamen petebat<sup>1</sup>. Et non descendebat, quia de sanguine suo medicamentum plurenecici faciebat. Denique, post resurrectionem sanavit quos pendens insanissimos toleravit: et sanguinem quem fuderunt sævientes biberunt, credentes; et facti sunt sequentes, qui erant persequentes. Ecce quare venit Christus, non perdere quod invenerat, sed quærere et salvare quod perierat (Id. xix, 10); ut diligendo sævientes inimicos, faceret credentes amicos.

CAPUT III. — 3. *Exemplum Stephani orantis pro lapidatoribus*. Sed ne multum a te longe dicas imitari Dominum tuum, qui pro te passus est, relinquens tibi exemplum ut sequaris vestigia ejus (I Petr. ii, 21), attende Stephanum conservum tuum. Homo erat, sicut et tu: de massa peccati creatus, sicut et tu: eo pretio redemptus, quo et tu. Diaconus erat, Evangelia legebat, quæ legis vel audis et tu. Ibi invenit scriptum, *Diligite inimicos vestros (Matth. v, 44)*. Didicit legendo, perfecit implendo. Qui cum a Judæis saxorum grandine caderetur, non solum non comminabatur, sed insuper lapidatoribus suis veniam precabatur. Positis enim genibus orabat, dicens: Do-

mine, ne status illis hoc peccatum (Act. vii, 59). Illi lapidabant, et ille orabat. Illi eum furore persequabantur; ille pacatus Christum sequebatur. Illi malitia cœcabantur; ille aperto cælo viso Dei Filio sapientia illustrabatur. Illi lapides mittebant; ille orationes præmittebat: tanquam dicens: Domine, si istos modo occideris inimicos, quos postea facies amicos?

CAPUT IV. — 4. *Saulo Stephani oratione gratia et salus impetrata*. Denique, fratres, ut noveritis quantum valuerit oratio sancti martyris Stephani, recurrite nobiscum ad illum adolescentem nomine Saulum: qui, cum sanctus Stephanus lapidaretur, omnium vestimenta servabat, et tanquam manibus omnium lapidabat (Act. vii). Et postea, sicut nostis, accepit epistolas a principibus sacerdotum, ut quoscumque invenisset Christianos viros ac mulieres, vinctos adduceret in Jerusalem, torquendos et puniendos. Hic cum iret in via, subito circumfulsit eum lumen de cælo, et cecidit in terram, et audivit vocem de cælo, dicentem sibi: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Et ille: *Tu quis es, Domine?* Et Dominus ad illum: *Ego sum, inquit, Jesus Nazarenus, quem tu persequeris. Durum est tibi contra stimulum calcitrare: quia non stimulum, sed pedes quibus calcitras, vulnerabis. Quid mihi et tibi? Quare me persequeris? Quare te erigis contra me malo tuo, et te non potius humilias bono tuo? Sed contra tanta mala quæ committis in me, olim quidem debui perdere te, sed Stephanus servus meus oravit pro te. Elisus est sæviens, erectus est credens: elisus est lupus, erectus est agnus: elisus est persecutor, erectus est prædicator. Dicam planius, dicam apertius: elisus est filius perditionis, erectus est vas electionis: elisus est Saulus, erectus est Paulus (Id. ix)*. Nam si martyr Stephanus non sic orasset, Ecclesia Paulum hodie non haberet. Sed ideo de terra erectus est Paulus, quia in terra inclinat us exaudivit us Stephanus.

CAPUT V. — 5. *Mala precari inimicis quam iniquum*. Ecce quare Dominus dicit, *Diligite inimicos vestros: quia diligendo inimicum, facis amicum*. Sed contra tanta et talia hæc, tu quis es qui non diligis? Figs genu, collidis frontem in terram, et dicit: O si moriatur inimicus meus! Deus, si quid a te promerui, occide inimicum meum. Et utique tu qui oras ut homo moriatur, malus oras contra malum, et facti estis duo mali: ille male agendo, tu male orando. Tu malus orando incipis esse quando dicit, Deus, occide malum. Respondet tibi ipse: *Quem vestrum? Te malum, an tuum inimicum?* Advertat Sanctitas vestra. Judex homo per se ipsum reum non occidit, sed jubet, et spiculator occidit. Judex dicit, *Occide: et tortor occidit*. Et tu quando dicit, *Occide inimicum meum, te facis judicem, et Deum quæris esse tortorem (a)*. Respondet tibi Deus: *Non ero prorsus, non ero peccatoris tortor, sed liberator; quia nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat (Ezech. xxxiii, 11)*. Nam si voluntatem tuam haberem, te prius occiderem, antequam invitatus venires. Nonne me blasphemasti? Nonne me in tuis malis operibus irritasti? Nonne nomen meum de terra delere voluisti? Nonne me in præceptis vel in servis meis contempsisti? Si tunc te occidisset inimicum, quem modo facerem amicum? Quid ergo male orando doces me, quod non feci in te? Imo ego, dicit tibi Deus, doceam te ut imiteris me. In cruce pendens dixi, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*. Docui hoc milites meos, docui hoc martyres meos. Prius esto et tu martyr meus, tiro meus, adversus diabolum: aliter invictè nullo modo pugnabis, nisi pro tuis inimicis oraveris. Quod nobis præstare dignetur, etc.

(a) Enarr. in Psal. 33, n. 8.

<sup>1</sup> Aliquot Mss., et tamen impendebat.

(a) Enarr. in Psal. 83, n. 1.

## SERMO CCCLXXXIII (a).

In die anniversaria ordinationis episcopalis (b).

CAPUT PRIMUM. — 1. *Episcopale onus quomodo gerat, secum inquirendum ducit.* Die quidem omni, et omni hora, curaque omnino continua, dilectissimi, cogitare debet episcopus, quantæ dispensationis sarcinam gerat, qualem de illa rationem Domino suo reddat. Veruntamen cum dies anniversarius nostræ ordinationis exoritur, tunc maxime onus hujus officii tanquam tunc primum imponatur, attenditur. Interest autem quod eo die, quo id prius suscepimus, tantum quemadmodum gerendum esset cogitavimus: at vero consequentibus diebus, præcipueque illo, quo ejus solemnitas agitur, non solum futura ejus, quemadmodum deinceps geri debeant, tanta prævisione consulimus; verum etiam præterita, quemadmodum gesta sint, sollicita recordatione recohimus: ut nosmetipsos in benefactis imitemur, et si qua culpanda transierunt, ne repetantur curemus, ut ignoscantur oremus; et accusationem diaboli, ubi possumus, recte agendi sedulitate fugiamus; ubi autem non possumus, constandi pietate vincamus. Sicut enim futura peccata, negligendo justitiam, committantur; ita præterita, injustitiam defendendo, firmanantur. Sicut ergo ne fiant prospicit charitas, ita facta delet humilitas: ut quæ jam non possunt recte agendo non admitti, possint saltem non superbiendo dimitti. Didicimus quippe dicere Patri nostro, qui est in cælis, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* (Matth. vi, 12). Quod ut veraciter dicere possimus, etiam inimicos nostros oportet utique diligamus: quos tamen habere, nisi cogente justitia, non debemus. Nam si homines nobis pro nostris malis meritis inimici sunt, non curandum est ut eis debita dimittamus, sed timendum potius ne reddamus. Quoniam si nos merito nostræ iniquitatis oderunt, nos eorum, non ipsi nostri sunt debitores.

CAPUT II. — 2. *Debitoribus suis ignoscit.* Die ergo isto solemniter episcopatus mei, prius paucis alloquar debitores meos, qui mihi nescientes apud Deum suffragantur, dum faciunt debita quæ demittam, ut et mea mihi debita dimitti promerear. Vobis itaque dico sive præsentibus, sive absentibus, quibus inimicus efficior verum prædicans, quibus consulendo videor onerosus, quorum requirens utilitatem cogor offendere voluntatem: *Nolite esse sicut equus et mulus, non habentes intellectum* (Psal. xxxi, 9). Nam et hæc jumenta eos maxime calce morsuque appetunt, a quibus curantur, ut curentur eorum vulnera contrectantur. Non parcis, non parco: adversaris, adversor: resistis, resisto. Lucta nos comparat, sed causa separatur. Tu inimicus es medico, ego morbo: tu diligen-

tia mee, ego pestilentia tuae. *Retribuebant, inquit, mihi mala pro bonis; ego autem orabam* (Psal. xxxiv, 12). Quid orabat, nisi, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34)? *Cum vobis, inquit, detraxerint, et dixerint omne malum adversum vos propter justitiam, gaudete et exsultate, quoniam merces vestra multa est in cælis* (Matth. v, 11 et 12). Vos tamen corrigite perversitatem vestram, agnoscite charitatem nostram; reddite dilectionem dilectioni: nolumus majorem cum vestra perditione mercedem. Hæc debitoribus meis, quibus dimitto, ut dimittatur mihi, nunc pauca suffecerint.

CAPUT III. — 3. *In gratiam cum eis redire cupit, in quorum forte offensionem incurrit.* Deinceps alloquendi sunt paululum etiam illi quibus debitor sum. Nam sicut ait Apostolus, *Græcis et Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum* (Rom. i, 14). Nam talis debitor etiam ego pro mearum virium exiguitate dispensationisque portiuncula, non quibusdam, sed omnibus sum. Verum nunc de his debitis loquor, quæ mihi dimitti, non a me exigi cupio. Neque enim sic timore vanæ mentis extollo, ut audeam dicere, ex quo hujus muneris sarcinam porto, nullum hominem a me perperam læsum. Hoc cuilibet homini tam multis et tam molestis actibus occupato atque distento, ne dicam impossibile, certe difficile est: quanto magis mihi, qui novi infirmitatem meam, quam cum meis et pro me vestris orationibus diebus ac noctibus offero sanandam Domino Deo nostro? Diversarum ergo curarum æstibus ac difficultatibus conturbatus, si quem forte non ut posecebat audivi, si quem tristius quam opus erat aspexi, si in quem verbum durius quam oportebat emisi, si quem corde contribulatum et opis indigum responsione incongrua conturbavi, si quem pauperem mihi forte in aliud intento importunius instantem vel prætermisi, vel distuli, vel etiam nutu aspero contristavi; si cui de me falsi aliquid tanquam homini de homine suspicanti justo acerbius indignatus sum, si quis in sua conscientia non agnovit quod de illo humanitus suspicatus sum; vos quibus pro his atque hujusmodi offensis esse me fateor debitorem, simul me vestrum credite dilectorem. Nam pullos, quos fovet, sæpe in angustiis, sed non toto pedis pondere calcat et mater, nec ideo desinit esse mater. Dimittite, ut dimittatur vobis. Dimittite amanti vos debita difficultatis, qui nec contra inimicos debita tenere debetis crudelitatis. Ad summam, omnes obsecro, commendate, vos, Domino curam pro vobis meam: hinc enim juste expeto pro me vestram; ut quidquid mearum est in præteritum offensionum propitius ignoscat, non severus agnoscat. Quod mihi deinceps temporis sub hac sarcina erit, iter agentem regat, et suis oculis placentem vobisque utilem faciat; ut non horrorem ac pœnam meam, sed gaudium et coronam meam vos ejus conspectus inveniat.

\* Emendatus ad duos cl. ad gr. m. r. rm. t. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, 24 inter Homilias 80.

(b) Augustinum non sapit stilus, studiosè quidem elaboratus, sed inepte, absque arte et ingenio; quo fit ut sermo subobscurus sit, et in ea re quæ commovendis auditorum affectibus de se maxime comparata erat, frigidissimus. — Aliter Bossuetius, qui eum inter geminos Augustini sermones inseribendum arbitrabatur. M.

<sup>1</sup> Sic Mss. At editi, *debitorem*.

## SERMO CCCLXXXIV \* (a).

*De Trinitate, sive de Scripturis veteribus et novis contra Arianos (b).*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Deus, quid sit.* Sancta et divina eloquia, fratres, jugiter, imo quotidie nobis salubriter recitantur, ut animæ nostræ pascantur: in futuro autem sæculo æternis epulis saginentur; dicente propheta, *Satiabor dum manifestabitur gloria tua (Psal. xvi, 45)*. Qualis sit autem hæc gloria futura, et quibus divitiis floreat, quantoque splendore præfulgeat, laudare possumus, explicare non possumus. Quare? Quia legimus, *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (I Cor. ii, 9)*. Si igitur tanta et talia sunt bona æterna cœlestia, quæ Dominus omnipotens præparavit sanctis suis catholicis et fidelibus populis; quid est ipse Deus, qui talia et tanta præparavit? Quid est, inquam, omnipotens Deus? quid, nisi inestimabilis, ineffabilis, incomprehensibilis, ultra omnia, extra omnia, præter omnia? Omnem enim creaturam suam excedit, omnem facturam præterit, universa præcellit. Si enim quæras magnitudinem, major est; si pulchritudinem, pulchrior; si dulcedinem, dulcior; si splendorem, fulgidior; si justitiam, justior; si fortitudinem, fortior; si pietatem, clementior. Nulla enim ratio patitur, ut vel factura factori suo æquetur, vel opus artificis comparetur: sicut legitur in propheta, *Qui fecit fortia, fortior est; et qui fecit pulchra, pulchrior illis est (Sap. xiii, 5)*.

CAPUT II. — 2. *Trinitas unus Deus. Arianorum error. In sole tria inseparabilia. In igne quoque tria inseparabilia.* Sic autem hujus unice deitatis præcellentia insignia prædicamus, ut tamen non sicut Judæi, sed sicut Christiani, Trinitatis divinæ mysteria pariter fateamur. Sicut enim omnipotens et ineffabilis Pater est, ita omnipotens et incomprehensibilis Filius: ita etiam Spiritus sanctus in Patre et Filio indiscerete connexus, ineffabilis atque immensus est. Pater enim et Filius et Spiritus sanctus, unus omnipotens Deus, unus in trinitate, unus in potestate, unitas, trinitas, sempiterna majestas, unum potens per omnia, et trinitas in unitate, et unitas in trinitate consistit: sed nec trinitas dividitur, nec unitas separatur. Hac igitur catholica fide armati atque instructi, charissimi, nefandos Arianos hæreticos, qui se hoc tempore impie jaclant, et multos Christianos nostros seducendo corrumpunt atque decipiunt, breviter percontemur, quomodo orant Dominum, qui sentiunt contra Dominum. Respondent nobis, dicentes: *Oramus Dominum utique in trinitate, sed ut legimus, Patrem majorem, Filium minorem, Spiritum sanctum inferiorem, quia ipse Christus dicit, Pater major est me (Joan. xiv, 28)*.

CAPUT III. — *His respondemus, Sic, inquam, oratis et colitis Deum? Sic plane; sic legimus, sic colimus, sic oramus. Ad hos dicimus: Si ergo ita Deum colitis et oratis, hoc non est Deum magnum unum colere et rogare, sed tres deos facere: et ubi est quod in lege divina legitur, Audi, Israel; Dominus Deus tuus, Deus unus est? Et iterum alibi ait, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies (Deut. vi, 4, 5, 13)*. Si enim aliud est Pater, aliud Filius, aliud Spiritus sanctus; jam non est una trinitas, sed divisa potestas. Quomodo autem discrepans potestas stare potest, cum juxta quod in Evangelio legimus, *Domus in semetipsa divisa vel regnum, stare non potest (Matth. xii, 25)*? Quomodo autem divinitas a semetipsa dis-

cernitur, cum lucis splendor aut solis calor nullatenus separetur? Ecce enim sicut videmus, in sole tria sunt, et separari omnino non possunt. Quæ autem tria sunt videamus: cursus, splendor, et calor. Videmus enim solem in cœlo currentem, fulgentem, calentem. Divide ergo, si potes, ariane, solem, et tum demum divide Trinitatem. Sed fortassis de sole discernendo difficilis est ratio, quia in cœlo est, et a nobis longe positus est. Ecce aliud proponimus elementum quod minus est, et in terra nobiscum est: ignem dico, qui in manibus nostris habetur, et tamen non dividitur. Et ignis enim tria habet, et dividi non potest: hoc est, motum, lucem et fervorem. Si igitur, nefande hæretice, dividere non potes creatum solem et ignem, quomodo potes dividere Deum omnium creatorem?

CAPUT IV. — 3. *Scripturarum testimonia de divina Trinitate. Fidei catholica encomium.* Audi autem et discce hanc magnam et unicam Trinitatem ab exordio generis humani fuisse ostensam. Audi in Lege et Prophetis, in Psalmis et in Evangelio, audi in Apostolo procul dubio declaratam. Audi, inquam, in Genesi: *Fecit Deus hominem ad imaginem Dei*. Ut simul ostenderet inseparabilem Trinitatem, ait in eo libro, *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. i, 27, 2)*. Audi prophetam dicentem ex persona Christi: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me (Isai. lxi, 1)*. Audi in Psalmis, *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum (Psal. xxxii, 6)*: et iterum, *Redde mihi lætitiā salutaris tui, et spiritu principali confirma me (Psal. l, 14)*. Audi hoc idem in Evangelio confirmatum: Dominus Christus Apostolis dicit, *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra: euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 18 et 19)*. Audi Apostolum: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi, et reddetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula sæculorum (Rom. xi, 33-36)*. Si igitur tam veteribus quam novis Scripturis satis aperteque probatum est divinam unitatem esse Trinitatem inseparabilem, spretis penitus hæreticis secundum Apostolum dicentem, *Hæreticum post unam correptionem devota (Tit. iii, 10)*; jam fideles nostros populos de ipsa fide catholica confirmemus. Nullæ quippe sunt majores divitiæ, nulli thesauri, nulli honores, nulla mundi hujus major substantia, quam est fides catholica, quæ peccatores homines salvat, cæcos illuminat, infirmos curat, catechumenos baptizat, fideles justificat, poenitentes reparat, justos augmentat, martyres coronat, virgines, viduas et conjugales casto pudore conservat, clericos ordinat, sacerdotes consecrat, regis cœlestibus præparat, in æterna hæreditate cum Angelis sanctis communicat. Sicut ipse Dominus promittendo confirmat: *In resurrectione neque nubunt, neque uxores ducunt, sed erunt æquales Angelis Dei (Matth. xxii, 30)*; per Christum Dominum nostrum.

## SERMO CCCLXXXV \* (a).

*De amore hominis in hominem (b).*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Amor hominis alius rectus, alius perversus.* Non solum in Novo, sed etiam in Veteri Testamento admonemur, fratres dilectissimi, qualiter perfectam charitatem tenere debeamus. Sic

\* Emendatus ad codices duos hn. et tres cl. ad cb. f. g. lr. m. pr. rm. vd. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, de Verbis Apostoli 1.

(b) Cum hoc titulo extremum locum occupat in veteribus omnibus sermonum de Verbis Evangelii, qui manuscripti omnes Augustino assignant. Haud injuria tamen dubium habuerunt Lovanienses, imo verlius et Vindingus suppositum affirmarunt, non habentem ipsius, nec stilum, nec agnatum.

\* Emendatus ad duos cl. ad gr. rm. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, 38 inter Homilias 50.

(b) Excepto exordio, quod hic male astatum videtur; seposita etiam conclusione, quæ Cæsarium Arelatensem sapit, totum corpus sermonis doctrinam exhibet ac sensus Augustini, sed hinc inde forsitan ex ipsius scriptis alicujus opera collectos et digestos. Stilus certe injucundus, resque invicem minus eleganter connectæ.

anim ipse Dominus in Evangelio dixit : *Diliges proximum tanquam te ipsum* (Math. xxii, 39). Tractemus ergo aliquantum de amore hominis in hominem : quia sunt amores hominum perversi. Ipse perverse amat alterum, qui et se perverse amat : qui autem recte se amat, et alterum recte amat. Verbi gratia, sunt amores flagitiosi, detestabiles : amores adulterorum, amores corruptorum, immundi amores. Malos amores detestantur omnes leges humanæ, et leges divinæ. Remove ergo istos illicitos, quæramus licitos.

2. *Liciti amoris gradus.* Incipit licitus amor a conjugio ; sed adhuc carnalis est. Videtis quia communis est cum pecoribus : et passeret illi qui personant, habent conjugia, et nidos faciunt, simul ova confovent, simul pullos nutriunt. Licitus quidem amor iste in hominibus, sed videtis quia carnalis est. Secundus amor filiorum est ; sed adhuc ipse carnalis est. Non enim est laudandus qui amat filios, sed detestandus qui non amat. Pro magno enim laudatur sum in homine, quod video in tigride? Serpentes amant filios suos, leones et lupi amant filios suos. Noli ergo magnum putare, quod amas filios tuos. Adhuc in hoc amore serpentibus compararis. Si non amaveris, a serpentibus viceris. Honestos amores jam dico : illos enim flagitiosos exclusi. Alius amor qui est propinquorum, jam iste videtur proprius hominum, si non sit consuetudinis. Nam major est amor qui extenditur ultra propinquos, quam qui tenetur inter propinquos. Qui amat propinquos suos, adhuc sanguinem suum amat. Amet alios qui non sunt propinqui, suscipiat peregrinum ; jam multum dilatatus est amor iste. Tantum autem crescit, ut a conjuge ad filios, a filiis ad propinquos, a propinquis ad extraneos, ab extraneis ad inimicos perveniat. Sed ut perveniat illuc, multos habet gradus.

CAPUT II. — 3. *Amicitia alia consuetudinis, alia rationis.* De amicitia ergo videte quid dicam. Sunt amici, excepta amicitia, quæ nec amicitia dicenda est, quam facit mala conscientia. Sunt enim homines qui pariter mala committunt, et ideo videntur sibi conjuncti, quia conscientia mala ligati sunt : excepta ergo ista nefaria amicitia, est quædam amicitia adhuc carnalis per consuetudinem cohabitandi, colloquendi, simul conversandi ; ut contristetur homo, quando deseritur ab amico, cum quo solet colloqui, et habere conjunctiones. Conveniunt duo homines, ambulant secum triduo, et jam nolunt a se recedere. Et ista quædam amicitia dulcedo est : honesta quidem ; sed adhuc discutiamus illam, quia gradus amoris hujus quærimus ; et videamus quousque pervenerimus, usque ad amicitiam talem qualem dixi. Est ergo ista amicitia consuetudinis, non rationis. Habent illam et pecora. Duo equi manducant simul, desiderant se : si alia die præcedat unus, festinat alter, desiderans quasi amicum suum : vix regitur a sessore ; et tandem impetu suo provocat, quousque perveniat. Cum pervenerit ad eum qui præcessit, sedatur : pondus illum ferebat, pondere amoris urgebatur ; venit tanquam ad locum suum, et conquievit. Adhuc et ista amicitia consuetudinis est in pecoribus : surgamus

adhuc et ab ista. Est alia superior amicitia, non consuetudinis, sed rationis, qua diligimus hominem propter fidem et mutuam benevolentiam in ista vita mortali. Hac superior quidquid jam invenerimus, divinum est. Incipiat homo amare Deum, et non anabit in homine nisi Deum.

CAPUT III. — 4. *Amicitia amor gratuitus.* Videat enim Charitas vestra primum amicitia amor qualiter debeat esse gratuitus. Non enim propterea debes habere amicum, vel amare, ut aliquid tibi præstet. Si propterea illum amas, ut præstet tibi vel pecuniam, vel aliquod commodum temporale ; non illum amas, sed illud quod præstat. Amicus gratis amandus est, propter sese, non propter aliud. Si hominem te hortatur amicitia regula, ut gratis diligas ; quam gratis amandus est Deus, qui jubet ut hominem diligas? Nihil delectabilius Deo. Nam in homine sunt quæ offendant ; per amicitiam tamen cogis te, ut etiam illa quæ offendent in homine tolere propter amicitiam : si ergo non debes propter quædam toleranda dissolvere hominis amicitiam ; Dei amicitia quibus rebus debet cogi, ut dissolvatur a te? Nihil invenis delectabilius Deo. Deus non est unde te offendat, si tu eum non offendas : nihil illo pulchrius, nihil illo dulcius<sup>1</sup>. Sed dicturus es mihi : Non illum video ; quomodo sum amaturus quem non video? Ecce quomodo discis amare quem non vides : modo ostendo unde coneris videre, quod istis oculis non potes videre. Ecce amas amicum ; quid in illo amas? Gratis eum amas. Sed forte amicus iste tuus, ut alia omitam, senex homo est : fieri enim potest ut habeas amicum senem. Quid amas in senem? Incurvum corpus, album caput, rugas in fronte, contractam maxillam? Si corpus quod vides, nihil deformius præ senectute : et tamen aliquid amas, et corpus quod vides non amas, quia deformis est. Unde vides quod amas? Si enim quæram a te, Quare amas? responsurus es mihi, Homo est fidelis. Ergo fidem amas. Si fidem amas ; quibus oculis videtur fides, ipsis oculis videtur Deus (a). Incipe ergo amare Deum, et amabis hominem propter Deum.

CAPUT IV. — 5. *Deus gratis diligendus.* Audite magnum testimonium. Diabolus certe accusator sanctorum est : et quia non apud talem judicem cogit quem fallat, non potest in nos crimina falsa dicere. Novit apud quem dicat. Quia ergo falsa contra nos non potest dicere, quærit vera quæ dicat. Ideo tentat ut habeat quod dicat. Hic ergo adversarius noster, qui nobis invidet regnum cælorum, qui non vult ut ibi simus, unde ipse dejectus est : *Numquid*, inquit, *Job gratis colit Deum* (Job. 1, 9)? Adhuc ad hoc provocamur ab adversario, ut gratis Deum colamus, quando ille quærens quod objiciat, pro magno se putavit invenisse quia dixit, *Numquid gratis Job colit Deum?* Non quia viderat cor ipsius, sed quia videbat divitias ejus. Cavere debemus ne ad præmium diliga-

<sup>1</sup> Aliquot Mss., *lucidius.*

(a) Vide Enarr. 2 in Psal. 32, serm. 1, n. 6, et in Psal. 64 n. 8.

mus Deum. Quid enim? Propter præmium dilecturus es Deum? Quale præmium est quod tibi daturus est Deus? Quidquid tibi aliud dederit, minus est quam ipse. Collis non gratis, ut aliquid ab ipso accipias. Gratis cole, et ipsum accipies. Se enim servat tibi Deus, quo fruaris. Et si amas quæ fecit, qualis est ille qui fecit? Si pulcher est mundus, qualis est artifex mundi? Evelle ergo cor tuum ab amore creaturæ, ut inhæreas Creatori, et dicas quod in Psalmo scriptum est, *Mihi autem adhærere Deo, bonum est.*

CAPUT V. — 6. *Creaturam deserto Creatore diligere, adulterare est.* Si autem deseris eum qui te fecit, et amas illa quæ fecit, deserto illo qui te fecit, adulter es. Sic clamat Epistola Jacobi, adulteros appellans, *Adulteri.* Et unde adulteri? Quæris unde? *Nescitis, inquit, quia amicitia hujus mundi inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur (Jacobi iv, 4 et 5).* Expressit quid dixit, *Adulteri.* Anima, deserto Creatore, amans creaturam adultera est. Illius enim amore nihil castius, nihil delectabilius. Illo deserto, hoc amplectendo, efflteris immunda. O anima, ut illius amplexibus digna sis, dimitte ista, et illi inhære gratis. Nam inde dixit Psalmus: *Mihi autem adhærere Deo, bonum est.* Versu priore sic dixit: *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te (Psal. LXXII, 28, 27).* Et quasi ostenderet quæ sit fornicatio, subjecit: *Mihi autem adhærere Deo, bonum est.* Nihil aliud volo, sed ipsum. Adhærere illi, hoc est bonum meum, hoc gratuitum bonum meum. Ideo et gratia dicitur, quia gratis constat. Cum ergo cœperis Deum amare gratis, securitas est: quia et amicum gratis amas, et ad hoc eum amas, ut tecum amet Deum. Attendite enim ipsam amicitiam vulgarem, unde cœpimus, per quam gradus fecimus; attendite illam. Amat maritus uxorem, et uxor maritum: sine dubio et ille illam, et illa illum salvum vult. Vult illum habere incolumem, vult illum habere felicem. Ad hoc amat, quia ipsa vult incolumis esse et felix: quod sibi vult, hoc illi vult. Amat filios: quisnam vult, nisi salvos habere filios suos? Amat amicum: quis nisi incolumem habere vult? adeo ut, si forte contingat illi aliquid, contremiscat, contristetur, conturbetur, currat, accedat: cum accesserit, plangit. Quid ergo vult? Salvum habere. Si ergo omnis qui amat, salvum vult habere quod amat; si intelligat quæ sit vera salus, incipit illam amare in se, et ipsam cogitur veram amare et in amico.

CAPUT VI.—7. *Salus vitæ hujus quam vana.* Si oculis carnæis quæris Deum, vide tres pueros de igne liberatos (*Dan. iii*). Si fide quæris Deum, vide Machabæos in igne coronatos (*II Machab. vii*). Salus ergo illa amanda est, ista utenda. Hæc enim ad usum necessaria est: nam transitura est. Non enim vera salus est, fratres, quam dicunt medici. *Ægrotamus quodam modo: nam ægri tudo perpetua est in ista fragilitate carnis.* Putatis enim tunc hominem ægrotare, quando frebricitat; et sanum esse, quando esurit? Sanus est, dicitur. Vis videre quantum malum est esurire? Dimitte illum sine medicamento septem diebus, occi-

ditur. Sed quia ponis quotidie medicamentum, vivit. Medicamentum autem famis, cibus est; medicamentum sitis, potus est; medicamentum lassitudinis, somnus est; medicamentum sessionis, deambulatio est; medicamentum deambulationis, sessio est; medicamentum fatigationis, dormitio est; medicamentum dormitionis, vigiliatio est. Et vide quam imbecille sit corpus humanum: hoc ipsum adjutorium, quod dixi, qui assumit, si in eo perseveraverit, deficit. Esuriendo cibi quærebas adjutorium: ecce adest adjutorium cibi; manducas, reficieris; si plus feceris, plus deficiis. Adjutorium sitis quærebas potum: multum bibendo offocaris, qui sitiendo urgebaris. Lassasti ambulando, sedere vis: sede perpetuo, vide si non lassabis. Quidquid ergo assumpsit, ut aliud pellat, in eo ipso si perseveraverit, deficit (a).

CAPUT VII. — 8. *Vera salus vita æterna. Amicus ad salutem æternam diligendus. Caritas perfecta.* Qualis est ergo ista salus, fratres, transitura, fragilis, peritura, vana? Vere quomodo dictum est, *Quæ enim est vita vestra? Vapor est, ad modicum parens (Jacobi iv, 15).* Qui ergo in vita ista amat animam suam, perdet eam. Qui autem in hoc sæculo odio habuerit animam suam, in vitam æternam custodit eam (*Joan. xii, 25*). Quæ est vita æterna? Vera salus. Et si amicum tuum videris, quem amabas in hoc sæculo ut salvus esset, quia tu jam talem salutem desideras quæ æterna est, ad ipsam salutem diligis amicum tuum; et totum quidquid vis amico tuo præstare, ad hoc vis præstare, ut illam tecum teneat salutem. Amas enim justitiam, vis illum esse justum: amas sub Deo esse, vis et illum esse sub Deo: amas vitam æternam, illic eum vis tecum regnare in æternum. Inimicum tuum vides illum<sup>1</sup> persequi te, iniquitas est quæ te persequitur. In illo irasci debes misericordia, febricit in anima. Quomodo ergo amicus hujus sæculi secundum sæculum amans animam suam, febrem vult expellere de amico suo, quem similiter amat ut se, propter præsentem salutem: sic tu quemcumque diligis, propter vitam æternam dilige; cum inveneris iram, indignationem, odium, iniquitatem, sic coneris expellere morbum animi, quomodo amicus sæculi morbum corporis: ad hoc enim amas, ut facias quod et tu es: et erit in te perfecta caritas. Hoc si inveneris, ad hoc ama conjugem, ad hoc ama filium, ad hoc ama propinquum, vicinum, ignotum, inimicum, et erit in te perfecta caritas. Quæ si fuerit in te, vincis mundum, et pellicitur foras princeps mundi. Audistis enim quod ait Dominus, *Princeps hujus mundi missus est foras (Ibid. 31)*: quia ipse passurus erat, et per passionem suam facturus in hominibus dilectionem. *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis (Id. xv, 15).* Ut ergo amaretur, prior amavit: ut in nomine ejus nemo mori timeret, prior

<sup>1</sup> Apud Er. Lugd. Ven. et Lov. abest, *illum*; et melius, ut videtur. M.

(a) Vide ENARR. in Psal. 122, nn. 11 et 12.

pro omnibus mortuus est. Ad hoc ergo ut ædificaret in cordibus hominum charitatem, misit diabolum foras. Quo foras? De cordibus hominum. Cupiditas intro illum mittit, charitas foras eum mittit.

CAPUT VIII. — 9. *Conclusio.* Nos vero, fratres, supra scriptos charitatis gradus cum grandi diligentia cogitantes, non reddamus Domino pro bonis mala. Et quia ille veniens alligavit fortem, id est diabolum, et nos omnes qui vasa ejus fuimus de potestate illius abstulit, per gratiam ipsius evacuati omnibus malis, studeamus repleri abundantibus bonis, timentes illud quod ipse Dominus dixit (a) : *Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, et non invenit; post hæc reversus inveniens domum, unde exiit, vacuum, adduxit secum septem spiritus nequiores se : et facta sunt hominis illius posteriora pejora prioribus (Luc. xi, 21-26).* Ne ergo et nos tale aliquid patiamur, quantum possumus elaboremus, in locis vitiorum virtutes inducere, ut possimus ad Dei misericordiam pervenire.

SERMO CCCLXXXVI \* (b).

*De dilectione inimicorum (c).*

1. *Charitas etiam ad inimicos extendi debet. Preces ab ipso iudice Christo traditæ. Dimittendum ut dimittatur nobis. Securus apud Deum, cui roganti negatur venia a fratre. Orandum pro non rogante veniam.* Intendite, fratres mei, ad charitatem, quam sic laudat Scriptura divina, ut nihil ei cœquet. Cum nos moneat Deus, ut nos invicem diligamus, numquid hoc tantum monet, ut diligas diligentem te? Hæc est mutua dilectio, hoc non sufficit Deo : pervenire enim voluit usque ad inimicos diligendos, dicens : *Diligite inimicos vestros, benefacite eis qui oderunt vos, et orate pro eis qui vos persequuntur; ut sicut filii Patris vestri qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, qui pluit super justos et injustos (Math. v, 44 et 45).* Quid dicis? diligis inimicum tuum? Respondebis forte : Per infirmitatem non possum. Sed profice, et age ut possis : maxime quia oraturus es iudicem, quem fallere nemo potest, qui acturus est causam tuam. Interpella ergo hunc iudicem, ubi nullus tabellarius conturbat, nullus officialis removet, nullus emit advocatus qui possit pro te preces effundere, aut verba dicere quæ non didicisti : sed ipse Filius Dei unicus æqualis Patri, sedens ad dexteram Patris, illius assessor, tuus iudex, docuit te pauca verba, quæ quivis idiota potest tenere et dicere, et in eis constituit tibi causam tuam; docuit te jus cœlestis<sup>1</sup> quomodo preceris. Sed forsitan respondebis : Per quem peto? per me, an per alium? Qui te docuit orare, ipse pro te allegat precem, quia tu reus eras. Gaude, quia ille erit tunc iudex tuus, qui modo advocatus tuus est. Ideo ergo quia oraturus es, ac-

turus es causam tuam paucis verbis, venturus ad illa verba : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Math. vi, 12).* Dicit enim tibi Deus : Quid mihi das, ut ego dimittam tibi debita tua? Quale munus offers, quale sacrificium conscientie tuæ imponis altaribus meis? Continuo docuit te quid petas et quid offeras. Petis, *Dimitte nobis debita nostra* : et tu offers, quid? *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Debitor es ei qui falli non potest : habes et tu debitorem. Dicit tibi Deus : Tu debitor meus es, ille debitor tuus; hoc facio ego tibi debitori meo, quod tu feceris debitori tuo. Inde offers mihi munus, unde peperceris debitori tuo. Rogas me pro misericordia, tu noli esse piger in misericordia. Attende quod Scriptura dicit, *Misericordiam volo magis quam sacrificium (Osee vi, 6).* Noli offerre sacrificium sine misericordia; quia non remittuntur tibi peccata tua, nisi offeras cum misericordia. Sed forte dicis : Non habeo peccata. Quantumvis cautus sis, frater, tamen in carne vivens in sæculo, agis inter pressuras et angustias, et inter innumerabilia tentamenta versaris; non poteris esse sine peccato. Certe dicit tibi Deus : Securus esto de peccato, noli dimittere si non habes quod ego tibi dimittam, sed magis exige si nihil debes : si autem debitor es, magis gratulare te habere debitorem, in quo facias quod fiat in te. Audi me, et discute te, quia vel de (a) paucis probis, qui possunt<sup>2</sup> veraciter orare orationem dominicam, veraciter dicere, Domine, dimitte mihi, sicut et ego dimitto. Non fallaciter, non fecte, ex corde vero fac, ut et in te verum fiat. Si enim qui te læsit, qui in te peccavit, petit a te veniam, et ignoscis; jam potes securus dicere, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Nam si resistis roganti, contemneris et tu cum rogaveris. Clausisti contra pulsantem, clausum invenies, cum pulsaveris. Nam si aperueris viscera indulgentiæ roganti te, aperiet et tibi Deus, cum rogaveris eum. Modo enim illos alloquor, qui petunt veniam a fratribus suis christianis, et non accipiunt. Ecce tu si concesseris, securus orabis. Ille vero, si te rogaverit, et si non concesseris, quomodo securus eris<sup>3</sup>? Quisquis enim es qui peccasti, et veniam non meruisti, noli timere, interpella Deum ipsius et tuum : debita enim sunt : numquid poterit debita exigere servus, quæ donaverit dominus (b)? Si forte non te rogaverit qui in te peccavit, si veniam non deprecatur; si peccaverit, insuper adhuc et irascitur, tu quid facies? dimittis, an non dimittis? Ecce non dimisisti. Quare? Quia non rogavit. Si propterea non dimisisti, quia non rogavit, noli titubare in dominica oratione, securus illam dic, non tibi pectus percultas, quia non roganti non dimisisti. Ergo ille qui non rogavit, remansit : exigitur, prorsus exigitur ab illo : ve-

<sup>1</sup> Forte, docuit te jurisperitus cœlestis.

\* Emendatus ad cl. et ad Ain. Er. Par. Lov.

(a) Vide Append. serm. 16, n. 4.

(b) Alias, de Tempore 170.

(c) De hoc sermone dubitarunt Lovanienses. Verlinus pronuntiavit nihil habere Augustini. Contra Vindingus solum excepti voluit exordium et conclusionem, reliquum Augustini esse affirmans.

<sup>2</sup> Er., quia vel de paucis prodest, qui possunt. Lugd. Ven., quia vel de paucis prodest, qui possunt. Lov., quia vel de paucis prodis, qui possunt. M.

<sup>3</sup> Forte, erit.

(a) Forte, si tu es de.

(b) Vide Sermon. 211, nn. 3 et 4.



runtamen in te sit perfecta charitas, roga pro non rogante; quia rogas pro multum periclitante.

2. *Christi exemplum orantis pro insultantibus et interficientibus. Exemplum Stephani.* Illic jam attende Magistrum et Dominum tuum, non in cathedra sedentem, sed in ligno pendentem, circumspectis undique turbis inimicorum et dicentem: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc. xxiii, 34*). Vide magistrum, audi imitatore. Numquid tunc Dominus Christus pro rogantibus rogavit, et non potius pro insultantibus et interficientibus? Numquid deseruit medicus officium suum, quia phreneticus sæviebat? Dic enim, *Ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*. Salvatorem occidunt, quia salutem non querunt. E contra et tu forsitan dicturus es: Et quando ego hoc possum quod Dominus potuit? Quare hoc dicis? Attende ubi hoc facit; attende quia in cruce hoc fecit, non in cælo. Semper enim Deus in cælo cum Patre: in cruce autem pro te homo, ubi se imitandum præbuit omnibus. Pro te enim misit ipsam vocem, ut ab omnibus audiretur. Nam potuit pro illis orare in silentio, sed tu non haberes exemplum. Sed si multum est ad te Dominus, non sit ad te multum servus. Non potes imitari Dominum tuum, cum penderet in cruce? Stephanum servum ejus, cum lapidaretur, attende. Primum ait tanquam servus ad Dominum, *Domine Jesu, accipe spiritum meum*; et post hæc genu flexo ait, *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (*Act. vii, 58 et 59*): et cum hoc dixisset, obdormivit in requie dilectionis. Pacem pinguissimam invenit, quia pacem inimicis optavit. Numquid et ipse tunc pro rogantibus rogavit, et non pro sevientibus, pro lapidantibus et interficientibus? Habes exemplum, discite, vide quomodo pro se stans oravit, et pro illis genu flexit. Putamus, fratres, quia plus eos diligit, quam se ipsum? Pro se vero stans tanquam justus, facile exaudiebatur. Nam pro iniquis genu figendum erat. Ostendit ergo dilectionem usque ad inimicos veniam rogantes<sup>1</sup>. Ergo, fratres, propter securitatem dominicæ orationis, rogantibus ex corde dimitte, et ut Dominus vobis vestra peccata dimittat in hoc mortali corpore et futuro usque in sæcula, etc.

#### SERMO CCCLXXXVII \* (a).

##### *De correptione proximi (b).*

1. *Corripiendi cura sacerdotibus imposita. Sermo Dei adversarius noster.* Frequenter in Scripturis sanctis audivit Charitas vestra, fratres dilectissimi, in quo sint sacerdotes periculo constituti, si noluerint implere illud quod contestatur Apostolus, *Prædica verbum, insta opportune, importune; argue, increpa, obsecra cum omni patientia et doctrina* (*II Tim. iv, 2*). Et quia tam grave pondus imminet cervicibus nostris, quibus dicitur, *Si non annuntiaveris iniquo ini-*

<sup>1</sup> Forte, non rogantes.

\* Emendatus ad duos cl. ad gr. rm. v. et ad Am. Fr. Par. Lov.

(a) Alias, 5 inter Homilias 50.

(b) Augustino nec exordium convenit, nec conclusio. Res inter se invenuste coherent, et nimium neglecta est in dictis perspicuitas et elegantia. Congesta hic putamus Augustini aut verba, aut sensus.

quitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requirant (*Ezech. iii, 18*); necesse nobis est quoscumque negligentes aut secrete aut publice castigare. Sed quando corripimus, ille quem corripimus, si malus est, attendit a quo corripiatur; et facilius in correptore suo quam in se libenter agnoscit quod corrigat. Et si vera invenerit, quæ et ipse dicat in eum a quo corripitur, gaudet. Quando melius gauderet de sua sanitate correctus, quam de alieno languore correptus? Ecce puta verum esse quod dicis; invenisti aliquid in homine a quo reprehensus es: tamen per illum tibi veritas loquebatur; per malum, per iniquum tibi veritas loquebatur. Queris quid reprehendas in homine: inveni potius quid reprehendas in veritate. Velis nolis, illa est adversaria tua, in qua non invenis quod accuses. Illam fac amicam, si potes. Adversarius tuus sermo Dei est: proferat eum peccator, proferat eum justus; sermo Dei est, inculpabilis est. Ipse est adversarius tuus: concorda cum eo, cum es cum illo in via. Via vita ista est. Adversarius omnium iniquorum sermo Dei est. Parum tibi est quod cum esset manens in sua beatissima et secretissima sede, venit ad te, ut esset tecum in via, et tecum voluit comitari? ut cum ambulas, et in potestate habes, componas causam tuam, et dicas, Quando finiturus es viam? et cum finieris viam, non erit cum quo causam tuam componere possis: et adversarius tradet te judici, iudex autem ministro, minister autem in carcerem. Non exies inde, donec reddideris novissimum quadrantem (*Matth. v, 25, 26*). Est tecum verbum Dei, quasi adversarius in via: habes in potestate, compone. Quid a te querit adversarius iste, ut concordes cum illo? quid, nisi salutem tuam? Ambulat cum adversariis suis, et dicit eis ut concordent cum illo. Fiat: nondum finita est via. Quod heri non est factum, fiat hodie. Nondum finita est via: quid exspectatis quousque finiatur? Cum finita fuerit, non erit alia ubi cum adversario concordetis. Iudex restat, minister et carcer. Multis hæc via: cum sibi plures promitterent in ea annos, subito finita est. Sed ecce fac quia longa erit via tua, et semper tecum adversarius tuus ambulet: non erubescis, tanto tempore cum tali adversario habere discordiam? Sermo Dei, quantum est in ipso, amicus tuus est: adversarium tu tibi eum facis. Ipse enim tibi bene vult, tu tibi e contrario male. Ille jubet, Non fureris; tu furaris: ille jubet, Non adulteres; tu adulteras: ille jubet, Fraudem non facias; tu facis: vetat te jurare; tu falsum juras: facis contra omnia quæ dicit; tu tibi sermonem Dei facis inimicum. Nec mirum, quando tu tibi ipse inimicus es. *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam* (*Psal. x, 6*). Si ergo diligendo iniquitatem odisti animam tuam, miraris quia odisti sermonem Dei, qui bene vult animæ tuæ?

2. *Correptio proximo non ex odio adhibenda.* Ergo tacebimus, et neminem omnino corripiemus? Corripiamus plane, sed prius nos. Proximum vis corriperere: nihil est tibi te ipso propinquius. Quid is lon-

ge ? Te habes ante te. Quid enim Dominus ait per Scripturam ? *Diliges proximum tuum tanquam te ipsum* ( *Math. xxii, 39* ). Si ergo te ipsum non diligis, proximum quomodo diligis ? Regulam dilectionis in proximum ex te accepisti. Diligo eum, inquires. Ideo dico, prius te dilige, et dic tibi. Si autem vere ex dilectione dicis, manifestum est quod intus egit aliquid verbum quod procedit. Sed timendum est ne te non diligas, et velis alium corripere; et facias hoc cum odio. Si autem odisti fratrem, leviora objicis quam facis. *Qui odit fratrem suum, homicida est* ( *I Joan. iii, 15* ). Audistis, hodie lecta est Epistola Joannis. Ait Scriptura, ne contemnerent homines quæ intus habent in corde, et illa accusarent quæ fiunt per corpus, jam *qui odit fratrem suum, dixit, homicida est*. Nondum manus armata est, nondum faucem (a) obsedit, nondum insidias præparavit, nondum venena quæsi- vit, et reus in oculis Dei concepto odio jam tenetur. Adhuc vivit quem quærit occidere, et occidisse jam judicatur. Si ergo cum odio corripis, audes aliquem homicida corripere ? An quia non te tenent homines, et ducunt te ad iudicem, ideo in oculis summi Dei et iudicis non agnoscis crimen tuum ? Si non vis agnoscere crimen tuum, agnosces poenam tuam. Non enim ille parcit homicidis. Sed corrigo me, inquis, cum sum in via. Corrige ergo te, et tunc poteris fratrem corripere. Leviora objicis, graviora committis. *Festucam vides in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides* ( *Math. vii, 3* ). Hoc enim dixit Dominus propter homines qui cum odio corripiunt. Irascentem corripis, et tu odio contabescis ? Appende in statera considerationis iram et odium. Quid est ira ? Fervor quidam animi. Ad præsens displicet tibi. Jam in te ira ista inveterata est, ideo fecit odium. Ira festuca est, trabes futura crescendo. Sicut enim festuca crescit in trabem, sic ira inveterata fit odium. Jam tu odisti, et corripis irascentem : jam in illo festuca displicet, in te adhuc trabes placet. Vultis scire quantum intersit ? Sæpe invenimus irasci patres filiis : patrem odisse filium difficile invenies. Filio quem diligit, irasci potest pater : Irascitur et amat, potest dici ; Odit et amat, non potest dici. Hoc dixi propter homines qui minora in aliis puniunt, in se majora non puniunt.

3. *Conclusio*. Hæc ergo, fratres charissimi, salubriter cogitantes, faciamus amicitias cum adversario nostro, dum sumus in via cum illo ; hoc est, consentiamus verbo Dei, dum adhuc sumus in hac vita : quia postea cum de hoc sæculo transierimus, nulla compositio vel aliqua satisfactio remanebit. Iudex restat, et minister, et carcer. Ut ergo hæc omnia, Domino auxiliante, possimus implere, diligamus toto corde non solum amicos, sed etiam inimicos : ut in nobis impleatur illud quod scriptum est, *Omnis lex in uno sermone impleatur in vobis, Diliges proximum tuum, tanquam te ipsum* ( *Galat. v, 14* ) ; et illud, *Charitas operit multitudinem peccatorum* ( *I Petr. iv, 8* ). Quam

(a) Id est, locum insidiis opportunum.

rem ipse qui est vera charitas, nobis præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula, etc.

SERMO CCCLXXXVIII (a).

*De faciendis eleemosynis, 1 (b).*

1. *De solis eleemosynis mentio fit in ultimo iudicio*. Lectio ista, fratres, quam modo audivimus de sancto Evangelio, ad eleemosynas faciendas nos hortatur : et sic hortatur, ut in iudicio suo Dominus has solas factas imputet dextris, has solas non factas imputet sinistris ( *Math. xxv, 31, 46* ) (c). Non quo cætera facta hominum vel bona vel mala non veniant in iudicium ; scriptum est enim, omnia venturæ ad iudicium ( *Eccle. xii, 14* ) : et tamen non elegit Dominus noster Jesus Christus, prænuntians nobis iudicium suum venturum ; non elegit unde nos admoneret, nisi solas eleemosynas. Numquid dextris non erit dicendum : Quia caste vixistis, quia res alienas non rapuistis, quia fidem meam usque ad sanguinem confessi estis ? Omnia enim facta ista bona necesse est honorari in iudicio Jesu Christi. Rursus putatis non esse dicendum sinistris : Quia fuistis impudici, quia fornicati estis, quia res alienas rapuistis, quia superbia vestra et malis moribus nomen meum blasphemari fecistis, et cætera quæque enumerat ? Tacet tamen Dominus noster, prænuntians nobis iudicium suum, omnia cætera recta facta iustorum, et solas eleemosynas commemorare dignatus est. Tacuit omnia mala facta iniquorum, et solam sterilitatem eleemosynæ increpandam esse iudicavit, non nisi ad nos commonendos. Quare hoc ? Quia omnia crimina eleemosynis redimuntur. Ideo illam laudavit fecunditatem, istam culpavit et damnavit ariditatem.

2. *Eleemosynæ pro gravioribus peccatis non prosunt, nisi mores mutantur. Nemo hic sine peccato*. Sed quod audistis, omnia male facta eleemosynis redimi, nolite sic intelligere, ut intelligunt quidam perversi. Eleemosynæ enim possunt tibi prodesse ad defendenda peccata præterita, si mores mutaveris. Si autem in eisdem malis perseveras, eleemosynis tuis non corumpis iudicem. Ego dico propter illa scelera et crimina, quæ omnes modo vitare debent, qui accipiunt corpus Christi et sanguinem. Cæterum non me latet, vitam istam mortalem et in carne corruptibili constitutam, sine peccatis esse non posse : sed illa quotidiana et levia habent etiam sua lavacra quotidiana. Hoc est quod pectus tundimus, et dicimus in oratione Domino Deo nostro, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* ( *Math.*

\* Emendatus ad duos cl. ad gr. r. rm. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, 19 inter Homilias 50.

(b) Dubius fuit Lovaniensibus, Verliño s; urius visus est. Vindingo autem interpolatus et vitiatas. Verba nonnulla improprie usurpata, veluti cum dicitur n. 2, « extinguo « omnia peccata, » pro redimo et aboleo; moxque, « ta- « men extinguis, » pro finis peccata, seu peccare desinis: et universim stilitus indicat sermonem non omni ex parte esse Augustinianum. Simillimus vero est trium superiorum.

(c) Vide serm. 60, n. 9.

vi, 12). Non enim sine causa hoc dicimus, aut vero ipse cœlestis magister doceret istam orationem, nisi ipsos peccatores esse prævideret. Vidit enim quæ cavere debeamus, et vidit quæ cavere difficile sit. Omnia autem cavere impossibile esse judicavit<sup>1</sup>, qui istam orationem quotidianam, non quoslibet Christianos, sed ipsos arietes Apostolos docuit. Ubi autem Apostoli pectus tundunt, et dicunt, *Dimitte nobis debita nostra*, hoc est, peccata nostra, audet aliqua ovicula superbire de justitia? Videte qualis fuerit Joannes apostolus: supra pectus Domini discumbat, de alto illo fonte sapientiæ secreta bibebat. Inde enim bibit quod in Evangelio eructavit, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. 1, 1). Et assidue testatur Evangelium, quod Dominus præcipue ipsum diligebat (*Id. xiii, 23 et xxi, 20*). Et tamen ait, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est* (1 Joan. 1, 8). Nec tamen quia ista dicuntur, debet quisquam securus esse homicida, si propter quotidianas fornicationes et latrocinia sua vererit dicere, *Dimitte nobis debita nostra*. Quod enim Deus statuit quotidie dici propter levia peccata, ille putat ad illa gravia sibi posse opitulari, a quibus non vult discedere, sed in his cupit perpetuo permanere. Tundat et de his pectus, faciat et pro his eleemosynas, sed vita mutata: inde recedat, et huc accedat. Si autem dixerit in animo suo, Si quotidiana faciam latrocinia, et si quotidianis corruptionibus adulterinis me contaminem, et si sortilegos quæram, idolis sacrificem, mathematicos consulam, et a tali vita omnino non recedam, faciens tamen quotidianas eleemosynas exstinguo omnia peccata: tamen exstinguis, sed cum exstingueris. Sic enim tibi erit ista commutatio tua mala, ut non desit qui de te dicat, *Et adhuc pusillum, et non erit peccator; et quæres locum ejus, et non invenies. Vidi impium super cedros Libani exaltari: et transivi, et ecce non erat; et quæsi, et non est inventus locus ejus* (Psal. xxxvi, 10, 35, 36). Pereunt ergo peccata tua, sed tecum. Non enim in gehenna peccare permittaris, aut cum te cœperit torquere ignis æternus, de satiandis libidinibus cogitabis. Pereunt ergo peccata, sed tecum. Si autem vitam mutaveris, illa pereunt, tu invenieris, et dicetur de te: *Mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est* (Luc. xv, 24).

#### SERMO CCCLXXXIX (a).

##### De faciendis eleemosynis, III (b).

1. *Panis cœlestis et panis terrenus. Consilium dandi panem terrenum, ut cœlestis impetretur.* Admouet nos Dominus de lectione evangelica, ut loquamur vobis de impetrando pane cœlesti. Iste enim panis terrenus terræ necessarius, quia

caro nostra terra est. Fieri autem non potest ut panem suum caro nostra haberet, et panem suum anima non haberet. Etenim et anima nostra in quadam egestate in hoc sæculo eget pane suo, sicut caro suo. Nam qui non eget pane, Deus est. Ergo solus panis non eget pane. Ipse est enim panis animæ nostræ, qui pane altero non eget, sed sibi sufficiens nutrit et nos. Manifestus est itaque panis cœlestis, quo pascitur anima nostra. Sed quomodo ad eum perveniat, ut eo saginemur, unde modo vix micæ colligimus, ne in ista famelica cremo pereamus; quomodo ergo perveniat ad saginam hujus panis, de quo Dominus ait, *Panem hunc qui manducaverit, non esuriet; et potum quem ego dederò qui biberit, non sitiet in æternum* (Joan. vi, 51), saginam quamdam promittens et satietatem sine fastidio: quomodo ergo perveniamus ad hanc satietatem panis, longe ab ea satietate in hac fame positi, consilio opus est. Quod consilium si neglexerimus, ad panem illum sine causa pulsamus. Imo vero consilium hoc quod daturus sum, vel potius quod commemoraturus: non enim a me dicam quod vobiscum didici: consilium ergo hoc quod dicturus sum, non dico quisquis contempserit, sine causa pulsat; sed quisquis contempserit, omnino non pulsat. Ille enim consilium sequi et agere, hoc est pulsare. Quid enim putatis, fratres mei, quia vere quasi corporaliter habet Deus quamdam januam duram, quam claudit contra homines, et ideo nobis dixit, *Pulsate*, ut veniamus et tundamus ostium, quousque pulsando perveniat ad aures patrisfamilias in secreto quodam loco constituti, et jubeat nobis aperiri, dicendo, *Quis est qui pulsat? quis est qui auribus meis tædium facit? Date illi quod petit, recedat hinc? Non ita est. Verumtamen est aliquid simile. Certe quando pulsas ad aliquem, manibus agis. Est quod agas manibus, quando pulsas ad Dominum. Prorsus manibus age, manibus pulsa. Si hoc non egeris, non dico, frustra pulsas; sed dico, non pulsas. Ideo non mereberis, ideo non accipies, quia non pulsas. Quomodo, inquit, vis ut pulsem? ecce quotidie rogo. Bene facis. Nam et hoc dictum est, *Petite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis* (Math. vii, 7). Omnia dicta sunt, *Pete*, quære, *pulsa*. *Petis* orando, *quæris* disputando, *pulsas* erogando. Non ergo quiescat manus. Apostolus, cum de eleemosynis plebem moneret: *Consilium*, inquit, *in hoc do: hoc enim vobis prodest, qui non solum sapere, sed etiam velle cœpistis ab anno priore* (II Cor. viii, 10). Et Daniel regi Nabuchodonosor sic dixit: *Consilium meum accipe, rex, et peccata tua eleemosynis redime* (Dan. iv, 24).*

2. *Ne se extollat qui dat pauperi. Pauper acciendi plus diviti præstat, quam ille ipsi erogando.* Si ergo consilium est quod accipimus, quando nobis jubetur, vel quando monemur ut aliquid ex eo quod habemus indigentibus præbeamus, non superbiamus quando damus. Si enim consilium est quod accepisti, tibi prodest plus quam illi cui dedisti. Non ergo nos extollamus super opera nostra, et quasi placeamus nobis

<sup>1</sup> Forte, *indicavit*.

<sup>2</sup> Emendatus ad m. r. v. et ad Sirm.

(c) Alias, inter Sirmundianos 40.

(b) Sermo probæ notæ et Augustino dignus: sed posterior pars eadem est cum posteriore parte sermonis 60; nisi quod ibi ommissa est tota narratio de homine qui de pretio scilicet pauperibus erogarat.

quod beneficia præstamus quibus damus. Consilium qui vult accipere, hoc vult accipere quod sibi prosit; et consilium qui dat, consulit. Si consulit, ei prodest cui consulit. Accipit quisque a te supplex pauper; quia si te superbe dare non deceat, quanto magis illum superbe non deceat accipere! Accipit humiliter, accipit gratias agens. Tu tamen scito et reminiscere, non solum quid des, sed etiam quid accipias. Si enim accipiat iste pauper libertatem respondendi tibi, si forte senserit te superbientem super se, et dicat tibi, Unde superbis? unde extolleris, quia dedisti mihi? Quid mihi dedisti? Panem. Hunc panem si in domo tua poneret et contemneret, iret in æruginem, ex æruginem in putredinem, ex putredine in terram, terra reverteretur in terram. Et tu quidem porrectæ manui meæ ut acciperet, porrexisti manum tuam ut dares. Memento unde fuerit facta manus tua, et unde in meam apposuisti: terram, de terra, in terram. Deinde quid facio de pane tuo? Comedo, molestiam famis compescunt: beneficium accipio; non sum ingratus. Verumtamen tu cogita quid te Dominus ipse Salvator commonuerit: quia *omne quod in os intrat, in ventrem cadit, et in secessum emittitur* (*Math. xv, 17*). Rursusque apostolus Paulus quid tibi dixerit: *Esca ventri, et venter escis; Deus autem et hunc et eas evacuabit* (*1 Cor. vi, 13*). Panis ergo, ut dixi, terra, de terra, in terram; ut fulciatur terra, et reficiatur terra. Quid dedisti cogitas, quid accepturus es non cogitas. Vida ergo ne plus tibi præstem accipiendo, quam tu mihi dando. Si enim non esset qui a te acciperet, non erogares terram, et non acciperes cælum. Pulso ad januam tuam, et audis me, jubes mihi porrigi unde fames mea sustentetur, et ab hac molestia quam mihi ingerit, compescatur. Bene fecisti. Audire me pulsantem noli, si audes. Si rogaturus non es, contemne rogantem. Contemne me, si nihil petis ab eo qui fecit et me et te. Si autem petiturus es illud quod mihi das; quia me exaudisti, tibi præstas ut exaudiaris. Age illi gratias, qui rem tam pretiosam tam vili pretio te facit emere. Das quod in tempore perit: accipis quod manet in æternum. Das quod si non dares, post paululum projiceret: accipis quo in æternum perfruaris. Das unde sustentetur fames hominum: accipis unde sis socius Angelorum. Das unde non esuriat homo post paululum famem iterum passurus: accipis unde famem nunquam sitimque patiaris. Cum ergo vides quid des, et quid accipias, noli dare, si audes. Videamus quis majore damno feriat, ego, cui non das terram; aut tu, qui non pervenies ad eum qui fecit cælum et terram.

3. *Consilium Christi de erogandis divitiis, ne hic periant.* Si ergo consilium accipimus, faciamus propter nos; et nemo dicat quia præstat pauperi. Sibi enim plus præstat, quam pauperi. Si verum cogitemus, fratres mei, et secundum verba Domini nostri sapiamus; aliter enim si sapuerimus, perimus: si non ex nostro consilio, sed ex ipsius vivamus, tunc vere vivimus. Si habemus aliquid quod pauperibus demus, si non dederimus, hic dimittimus; aut forte cum vi-

vimus, hic amittimus. Quam multi enim subito bona omnia perdidērunt, quæ studiosissime recondebant? Uno impetu hostili universi thesauri divitum perierunt. Nemo dixit hosti: Filiis meis servo. Certe videtis quia<sup>1</sup> si est in illis aliqua fides. De iis enim loquendum est, qui christiani hoc passi sunt. Nam de ignorantium Deum nulla mentio est. Illi enim in hac vita quod pro magno habebant perdidērunt, aliam vitam non speraverunt. Tenebræ foris, tenebræ intus: paupertas in arca, major egestas in conscientia. De his ergo, ut dixi, quoquo modo non est loquendum; sed de iis potius, in quibus est fides aliqua christiana. Ideo dixi, aliqua, non robusta, non plena; quia si robusta et plena esset, consilium Domini non sprevisset. Certe tamen, charissimi, cum viderent domos suas inanes, aut forte nec ipsam inanitatem domorum suarum videre permisi sunt, cum inde captivi ducti sunt, cum eis discedentibus flamma successit: cum ergo se attenderent inanes, quomodo eos pœnituit, quia non audierant Domini consilium? Quid enim Dominus noster Jesus Christus, fratres, dixit diviti illi quærenti consilium de capessenda vita æterna? Quid ei dixit? Dixit ei, Perde quod habes? Plane, etiamsi hoc diceret, Perde temporalia, diceret ut acquiras æterna<sup>2</sup>. Non ei tamen dixit, Perde quod habes. Videbat enim illum amatorem rerum suarum. Non ait, Perde; sed ait, Migra ubi non perdas. Amas thesauros tuos? Amas pecuniam tuam? Amas divitias tuas? Amas prædia tua? Quidquid amas, in terra habes. Ibi habes quod amas, ubi perdas et pereas. Consilium do, migra in cælum. Illic si habes, perdes quod habes, peribis cum eo quod perdis. Ibi autem si habes, non amisti, sed sequeris quo misisti (*Math. xix, 16-21*). Consilium ergo do, etc. (a).... Quare contempsimus patrem monumentem, et hostem sensimus invadentem? [Multos ergo pœnitet. Nam quidam (quod revera dicitur accidisse) homo non dives, sed tamen etiam de tenui facultate pinguis adipe charitatis, cum solidum, ut assolet, vendidisset (b), centum folles ex pretio solidi pauperibus jussit erogari (c). Factum est. Ibi ille

<sup>1</sup> Apud Sirm. deest, *quia*; quam vocem præterea sensus repellit. M.

<sup>2</sup> Sirm. sic habet hunc locum: *Quid enim, dixit? Dixit ei, Perde quod habes? Placeret, si hoc diceret, perde temporalia, ut acquiras æterna.* M.

(a) Omissa repete ex sermone 60, n. 7.

(b) Quanti solidum aureum vendiderit non declarat; intelligi autem potest ex novella valentiniani xxv inter Theodosianas, qua cautum est, « Ne unquam intra septem millia nummorum solidus distrabatur. » Cassiodorus sex olim millibus venditum docet lib. 4 Variarum, epist. 10: « Sex, » inquit, « millia denarium solidum esse voluerunt. » SIRM.

(c) Folles æreos dicit, non argenteos. Argentei enim folles centum jara solidi exigua non essent. Ut denarios ergo appellabant, tum argenteos, tum æreos; sic folles alii argentei fuerunt, alii ærei. Follium æreorum valor, aut idem fuit ac nummorum, seu denariorum, quorum sex septemve millia in solido censebantur, aut utriusque generis non magnum discrimen. Folles autem argentei Augustini ævo quid valerent, æstimari potest ex Lege in Cod. Theod. de Suariis, quæ porciæ pretium in singulas libras senis follibus defuit, et ex iis quæ in lib. 22 de Civitate Dei, cap. 8, narratur de Florentino sartore Hipponensi, qui grandem pisces trecentis follibus vendidisse dicitur. Utrique enim congruere omnia possunt, si pro follibus asses sive solidi sumantur monetæ nostræ Gallicanæ. Nam et porciæ in singulas libras solidorum sex justum fuerit pretium, et grandem pisces trecentis assibus nostris vendi nihil est

hostis antiquus, id est diabolus, ut pœniteret eum<sup>1</sup> boni operis sui, et quod obediendo recte fecerat, murmurando deleret, immisit furem, et abstulit totum, unde pauperibus datum erat exiguum. Expectabat diabolus vocem blasphemantis, invenit laudantis: expectabat fieri titubationem, invenit confirmationem. Hoc volebat quidem et inimicus, ut pœniteret eum, et pœnituit. Sed videte quid. Me, inquit, miserum, qui non totum dedi! Hoc enim perdidit, quod non dedi. Non enim ibi posui, quo fur non accedit]. Ergo si consilium est hoc, etc. (a).

## SERMO CCCXC \* (b).

De faciendis elemosynis, III (c).

1. *Elemosynæ comites jejuniorum in sanctis viris. Consilium præmittendi divitias in cælum.* Ad elemosynas faciendas, volumus, quantum Dominus donat, exhortari Charitatem vestram, quæ solent in sanctis fidelibus viris esse comites jejuniorum, ut non habenti addatur, quod habenti detrahitur: ut, cum lucro tuo fraudas animam tuam, hoc subducas carni, quod in cælo constituas. Habes enim illic horreum tuum, habes custodem tuum. Namque tibi ponant homines tutissime quod amant in terra, conducunt sibi loca munitissima, et quantum possunt satagunt sibi servare, quo fures non possunt accedere. Et eis hoc volentibus, hoc servantibus quando potest contingere in terra? Forte custos ipse fur erit. Hoc Dominus Jesus Christus attendens, quid velint homines, quid conentur, cum res suas servant in terra, dedit consilium. In cælo servate, mihi commendate. Qui ergo jussit te dare, non te voluit perdere, sed migrare. Præcedat te securum res tua. Quod illic non præmittis<sup>2</sup>, ubi diu non eris, ubi post te quis possidere quod servasti possit, ignoras. Leva hinc ergo quod diligis, ne hic diligendo hæreas, et hærendo perdas et pereas. Dominus tuus ipse est custos tuus et tuorum. Si amicus tuus familiaris de frumento forsitan conservando ignoranti consilium daret, ut de inferioribus ad superiora levares, ubi melius servares; nonne consilium ejus acciperes (d)? Dat ergo illud tibi Dominus tuus: nec te vult corrumpi, nec tua. Pone hic, si non vis perdere. Vis scire quid agatur? Ego scio quod nemo melius de fabrica ista consilium dare potest, nisi qui fecit eam. Tu dicis, Ubi reponam? Respondet, In cælo: sic enim ait, *Thesaurizate vobis thesauros in cælo, ubi fur non effodit, neque tinea corrumpit: ubi enim erit thesaurus tuus, ibi erit et cor*

absurdi. Quo fit ut follium et solidorum nostratum valorem eundem conjicere liceat, vel affinem. Verum hæc de folle accipienda, quatenus certum nummi genus significat. Follis enim aliz sunt in re pecuniaria notiones, quæ ad rem hoc loco non faciunt. Sirm.

<sup>1</sup> Sirm. ex codice r., *egit ut pœniteret eum.* Abest, *egit*, Mich. Ms.

<sup>2</sup> Forte deest, *hic dimittis ubi diu non eris.*

\* Emendatus ad r. v. et ad vign.

(a) Reliqua habes in Sermone 60, n. 8 et seq., usque ad finem.

(b) Alias, inter Vignerianos 15.

(c) In manuscriptis assignatur Sabbato post Dominicam quintam Quadragesimæ. Mendosus et mutilus sermo, sed præterea nihil fere habens dissentaneum Augustino.

(d) Vide serm. 60, n. 7.

tuum (Matth. vi, 20 et 21). Accipe consilium, obata tibi tanti horrei optione, unde tibi non tabula suspensa est ut perpetuo possideres.

2. *Divitiæ in cælum erogando levantur. Elemosyna senus apud Deum.* Quæres fortasse quomodo illic rem tuam leves? Noli æstuarere, et cogitando scalas aut aliqua machinamenta quærere. Sed quomodo solet fieri civibus peregre constitutis, fac trajectitium (a). Multi sane hoc faciunt, cum idoneos inveniunt, dant impigre. Fecit Dominus tuus Christus, sursum dives, hic pauper. Esurit hic: trajectitium a te petit, æquum restituet. Quid ergo dubitas, quare differs dare? aut non est idoneus reddere? Da pauperibus, non perdes, noli timere: ipsi das, cum uni ex minimis ejus das. Audi Evangelium. Cum illi ad dexteram positi expavescerent, enumeratis quibusdam necessitatibus, dicentes, *Quando te vidimus in his?* respondet Dominus, *Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (Id. xxv, 57-60). Ego, inquam, accepi, quando pauper accepit: in illo esuriebam, in illo satiabar. Da securus: Dominus accipit, Dominus petit. Non haberes quod ei dares, nisi prius ab illo acciperes. Si homines fenerares, gravares: non est hic talis qui fenore gravetur. Si vis generator esse, apud me esto, dicit tibi Deus, mihi da: ego cum usuris restituo. Jam nunc erige te; dilata avaritiam tuam. Pro uno forte solido, non decem, non centum, non mille, non terram, sed cælum accepturus es. Si dares libram æramenti et acciperes argenti, aut libram argenti et acciperes auri, felicem te gauderes. Mutabitur revera quod das; non aurum, non argentum, sed vita æterna tibi fiet. Mutabitur, quia tu mutaberis. Qui dedit, fiet angelus. Quod dedit, fiet sedes angelica. Remedium non est quod liberet a morte, nisi elemosyna. Difficile est vitam istam ducere sine peccatis cuiuslibet hominum. Erogate ergo, fratres mei, distribuite res vestras: facite vobis sacculos non veterascentes, thesaurum manentem in cælo. Audite Psalmum: *Quantquam in imagine ambulat homo, vane autem conturbatur; thesaurizat, et nescit cui colligat* (Psal. xxxviii, 7). *Date et dabitur vobis* (Luc. vi, 38).

## SERMO CCCXCI\* (b).

Ad juvenes (c).

1. *A tentatione nulla ætas vacat. Non puerilis.* Ad vos mihi sermo est, o juvenes, flos ætatis, periculum mentis. Tempus quidem omne, atque omnis ætas, qua corruptibilis caro illa portatur, vacare a tentationibus non potest. Et tamdiu quisque bonus in agone luctatur, ne ab adversario superetur, in periculis agit, quamdiu cum illo, sicut in arenoso quodam stadio, sic in ista mortalitate contendit. Mox enim ut homo sæculo nascitur, et vitam plenam miserie, velut propheta futuri laboris sui, præconio lacrymosæ vocis ingreditur; etiam si nondum in animo suo, in animo tamen parentum suorum vel quorumlibet ho-

\* Emendatus ad v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Vide serm. 42, n. 2.

(b) Alias, de Tempore 246.

(c) Hunc Lovanienses ambiguum habent, supposititium Verlinus censet ac Vindingus. Iste porro ab stilo Ambrosiano dicit non abhorreere, sed profecto ab Augustiniano priorum annorum haud abhorret magis.

minim, in quorum manibus nutrienda ejus infirmitas jacet, tentari jam potest, et diaboli circumventionibus rapi, aut per ligaturas exsecrabilium remedium, aut per sacrilega sacra Gentium, aut si forte mors urget, negligentia renuntiationis in Baptismo salutari. Et, ut brevi complectar, tentatur illa ætas, cum a suis in mundo diligitur, et in Christo negligitur. Trahit enim secum propaginem mortis, et in illo peccati vulnere radicatur, quod primo homini ex quo corruptionis originem duximus, venenosus dente serpentis inflicto est. Unde sanctus Job neminem mundum dicit, a peccati utique sordibus, nec infantem tuum est unius diei vita super terram (Job iv, 14, sec. LXX). Sed de jam nato quid loquar, cum David luctuosa voce clamet et dicat, *In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* (Psal. L, 7)? Superflua enim possent videri Baptismata rocentium parvulorum, nisi omnes in Adam morerentur, et originale peccatum per parentum viscera usque ad fructum proliis tramite mortalitatis excurreret: cum et mortalem creaturam Dominus omnipotens lege sui ordinis format, et immortalitatem renovationis optimus pater misericordie gratia subministrat.

2. *Nec senilis.* Quod si nec infantia mortalis hominis propter corruptionis vinculum a tentationibus vacat, quid de cæteris ætatibus dicam? An forte senilis excepta est, et in carne jam vicina cadaveri sanguis ac membra illicite concupiscentiæ frigerunt, et a fesso ac prope mortuo jam corpore materies tentationis emarcuit? Imo vero tantus est in malis senibus plerumque gurgis aviditatis et insatiabilis vorago ventris et gutturis, ut quanta boni senes prudentia serenantur, tanta isti vinolentia sepeliantur: quasi ad hoc in eis arida viscera et succo exhausta curventur, ut ad vigorem pristinum reparandum ebrietatis inundatione riganda sint. Quid avaritia, quæ radix est omnium malorum, nonne in frigidis senibus tanto ad acquirendum ferventius inardescit, quanto citius relicta est quod acquirit? mirabili sane dementia. Gravioribus enim sumptibus se onerare festinat, cum jam pervenerit quo tendebat.

3. *Juvenilis validius impugnatur.* Si ergo puerilis et senilis ætas non est a tentationibus libera, quarum altera, id est puerilis, nondum pene ingreditur, altera jam egreditur istam vitam; et altera paulo ante non erat, altera paulo post non erit: quid sentendum est, quid dicendum est de flagrantia juvenilis ætatis, quæ utriusque in medio constituta, et ab infirmitate pueritiæ jam recessit, et nondum ad torporem senectutis accessit? Hæc pluribus atque majoribus tentationum tempestatibus quatitur, hæc fluctuum crebriore impetu sæculi exundantis operitur. Præsumit viribus, fortis dignitate jactatur, pompa rerum temporalium præfulgere aut exoptat aut gaudet. Itaque juventuti malorum venenum est quidquid veritas præcepit, esca est quidquid diabolus suggererit: sed amaritudo justitiæ medicamentum est ulcers ætatis; dulcedo autem injustitiæ muscipula est temeritatis. Ad hoc pertinet quod scriptum est, *Dulciora sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici* (Prov. xxvii, 6): et illud quod ait David, *Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (Psal. cxl, 5). Urat veritas, et tamen sanat: nam oleum peccatoris adulatio assentatoris mulcet, sed decipit. Ibi enim lenitur superbia; sed labitur vita. Loquitur enim Propheta ex persona ejus qui jam medicum querit, qui manum curantis etiam cum doloris acerbitate supportat, qui ægritudinem suam sanari potius quam laudari desiderat. Periculosum vero est ulcus juventutis, quod cupiditatibus ignescit, spe tumescit, voluptatibus contabescit. Sed spes ista desperatorum est, spes rerum periturarum, quæ animæ miseræ non solvit, sed inflat affectum, facitque illam tactum non fore veritatis; ut etiam de sua immortalitate desperans,

amet dicere, amet etiam qui ista sibi dicant, *Manducentis et bibamus; cras enim moriemur*: oderit autem dicere et audire, *Sobrii estote, justii, et nolite peccare* (I Cor. xv, 32, 34). Amet perniciosam inimici lenitatem, oderit salubrem medici asperitatem. Ista perversitas, ista vesania in juvenili ætate maxime formidanda est.

4. *Luxuriantium verba. Mollitiem sequitur crudelitas.* Hinc ille nascitur sermo hominum in flagitia disfluentium, et inde in scelera crudescuntium: *Dixerunt enim cogitantes apud se non recte, Exiguum et cum lædio est tempus vitæ nostræ, et non est refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis.* Et paulo post: *Venite ergo, fruamur bonis quæ sunt, et utamur creatura tanquam in juventute celeriter. Vino pretioso et unguentis nos impleamus; et cætera, quæ in eodem loco attextuntur gestientis verba luxuriæ, hominum de vita æterna desperantium, et spem suam tanquam in arena torrentis, ita in temporalis carnis corruptione ponentium. Ex hac autem immoderatione libidinum et putrentium vermibus flagitiorum, videte in quæ facinora et in quam immania scelera prosiliunt. Exhausti enim atque subversi immoderatorum delictorum turpium corruptelis, dum severitatem veritatis sibi contradicentis oderunt, Opprimamus ergo, inquit, pauperem justum, et non parcamus viduæ, nec senes revereamur canos multi temporis. Sit autem fortitudo nostra lex justitiæ; quod infirmum est enim, inutile invenitur. Circumveniamus ergo justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris. Talia de Domino nostro Jesu Christo Judæorum impietas cogitavit. Quod manifestius in verbis consequentibus invenitur: post paulo enim dicunt, *Promittit scientiam Dei se habere, et Filium Dei se nominat.* Deinde rursus paulo post dicunt: *Contumelia et tormento interrogemus illum, ut sciamus reverentiam illius. Morte turpissima condemnemus eum; erit enim respectus ex sermonibus illius.* Sed attendite quam de illis sententiam ferat Spiritus sanctus, quando statim subjungit: *Hæc cogitaverunt, et erraverunt; excæcavit enim illos malitia illorum* (Sap. ii). Omnia igitur horrenda facinora, quæ timentur in scelerationis hominibus, videte de qua labe consurgant. Quid enim mollius quam illa luxuria? quid durius quam ista crudelitas? Jamdudum dicebant, *Fruamur bonis quæ sunt, et utamur creatura tanquam in juventute celeriter; et non prætereat nos flos temporis, et ubique relinquamus signa lætitiæ*: nunc dicunt, *Opprimamus pauperem, non parcamus viduæ, nec revereamur senem. Circumveniamus justum, contumelia et tormento interrogemus eum, morte turpissima condemnemus eum.* Vinum sequitur furor, unguenta tormenta, sanguis rosas, ira lætitiæ. A talibus ligatus, cæsus, interfectus est Dominus. Quis de coronis florentibus cruenta vincula formidaret? Quis de suavibus poculis dolores sævissimos prævideret? Quis de mollibus pratis tam durum crucis lignum prænosceret? Et tamen nulla ætas in illa luxuria, nisi juvenus, flori temporis comparata est. Sic enim dixerunt: *Utamur creatura tanquam in juventute celeriter.**

5. *Juvenes sensibilibus non capiuntur.* Ad sapientiæ amorem se convertant. Vos ergo, o juvenes, maxime monemus et hortamur, ut veræ virtutis pulchritudine capiimini. Nulla species vos terrestris, nullus fulgor metallorum, nulla nemorum amenitas, nullæ florum purpuræ, nullus vel naturalis vel adhibitus carnis ornatus, nullus quarumlibet chordarum atque tibiurum sonus, nulla odorum jucunditas, nulla saporum suavitas, nulli amplexus, pulchritudini, inspirationi, dulcedini, fomentis sapientiæ conferantur. Ab his enim quæ turpiter amantur, non ab ipso amore prohibemus. Amare vultis? Amate sapientiam, ambite ut perveniat ad eam. Ut non vos exhorreat ejus aspectus, in homine vos interiore componite. Sicut lascivi oculi ornamenta corporis, sic illa cordis iniqui-

<sup>1</sup> Er. Lugd. Ven. et Lov., *amet etiam ista sibi dicit.* M.

rit. Nec de vestris divitiis hæc ornamenta proferatis : quia odit superbos et quasi de suo se jactare cupientes. *Quid autem habes quod non accepisti* (I Cor. iv, 7)? Ipsa ergo donat unde illi placeas. Tantum dilige eam, et servabit te; circumda eam, et exaltabit te; honora eam, et amplexabitur te : ut det capiti tuo coronam gratiarum (Prov. iv, 9). *Clara est et quæ nunquam marcescet sapientia, et facile invenitur ab his qui diligunt illam* (Sap. vi, 13). Proponite hanc adjungere vobis, in illam suspirate, in illam exardescite, in illam deperite. Te ipsum abnega tibi; ne illi te abneges dum places tibi. *Non habet amaritudinem conversatio illius* (Id. viii, 16). Si amatores estis, hanc amate; si formosi estis, Deo placeite; si juvenes estis, diabolum vincite. Daniel ab angelo vir desideriorum appellatus est (Dan. x, 11). Quæ illa ejus erant desideria, nisi quibus in sapientiæ pulchritudinem ardentem inhiabat; quia et in juvenili ætate calcavit lasciviam, et regum superbiam pressit captivus, et ora leonum clausit inclusus?

6. *Feminis etiam junioribus dicta conveniunt. In ecclesiis non se ostentent.* Nec vos, femine adolescentulæ, alienum a vobis arbitremini hunc esse sermonem. Ad vos enim, non tamen ut confundam vos, hæc dico, sed ut filias meas charissimas moneo : juvenilia desideria fugite. Nuptæ Susannam, viduæ Annam, virgines Mariam cogitate. Nec in publicum propterea procedatis, ut florem feni vestri oculis hominum ostentare cupientes, in domo vitæ mortem quærat. *Omnis enim caro fenem, et claritas hominis ut flores feni.* Quid ergo faciatis cum fenem aruerit, flos deciderit? Verbum autem Domini, quod manet in æternum (Isai. xl, 6-8), cineres vestros non facile inventurum putatis, quod nunc superba ætatis viriditate contemnitis? Ecce iterum dico atque contestor, juvenilia desideria fugite. Si auditis hoc, si obtemperatis, si tanquam Dei verbum cum honore et timore suscipitis, non solum pulchri ante oculos Dei, sed etiam sani eritis. Si autem de hac admonitione nostra etiam jocos fortasse amatorios vobis faciatis; de ipsis samentis medici mortifera vobis vulnera infligitis. Certe Judæi qui Dominum crucifixerunt (cum audimus, horrescimus et ingenti execratione prosequimur), sed tamen illi cum de sua luxuria cogitarent, deliciosorum agrorum solitudines meditabantur, dicentes : *Nullum pratum sit quod non pertranscat luxuria nostra* (Sap. ii, 8). Quomodo ergo parceret Christo, si eum invenisset in terra, qui quidem non solitaria prata irritandis libidibus suis, sed frequentissimas ecclesias elegit regnantis in cælo? Ecce tertio contestor et dico, desideria juvenilia fugite. Danielis desideriis astuate. Filii, a juventute vestra eligite doctrinam, et usque ad canos invenietis, sapientiam (Eccli. vi, 18).

#### SERMO CCCXCII \* (a).

*Ad conjugatos (b).*

CAPUT PRIMUM. — 1. *Mulier curvata symbolum generis humani.* Apostolum audivimus nobis dicentem, *Legatione fungimur pro Christo, exhortantes reconciliari Deo* (II Cor. v, 20). Non exhortaretur ut reconciliaremur, nisi inimici fuissetis. Ergo erat totus mundus inimicus Salvatori, amicus captivator : hoc est, inimicus Deo, amicus diabolo. Et totum genus

\* Emendatus ad daos cl. ad gr. ph. rm. v. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, 49 inter Homilias 50.

(b) In manuscriptis libris Homiliarum quinquaginta inscribitur, « De muliere curva. » In Flori autem Collectione, ad I Cor. vii, appellatur « Sermo ad conjugatos : » sic etiam in vetustissimo MS Phimarcœnsi et aliis nonnullis, quibus in codicibus incipit ad isthæc verba, cap. 2, « Audite, charissimi, » nec habentur quæ præcedunt de mulieris curvæ sanatione. Ex duobus saltem sermonibus unus iste conflatus est, cujus partes dubitare vix licet quin omnes pertineant ad Augustinum.

humanum, tanquam ista mulier, curvatum erat ad terram. Jam intelligens quidam inimicos istos, clamat adversus eos, et dicit Deo : *Curvaverunt animam meam* (Psal. lvi, 7). Diabolus et angeli ejus animas hominum curvaverunt ad terras, id est, ut pronæ in ea quæ temporalia sunt et terrena, superna non quærerent. Nam utique hoc dicit Dominus de muliere ista, quam alligaverat satanas ecce decem et octo annis : et jam oportebat eam solvi a vinculo suo, et solvi in die sabbati. Calumniabantur autem erigenti, qui, nisi curvi (Luc. xiii, 11-16)? Quandoquidem et ipsa quæ Deus præceperat non intelligentes, terreno corde intuebantur. Sacramentum enim Baptismi carnaliter celebrabant, spiritualiter non videbant.

CAPUT II. — 2. *Concubinas habere non licet; nec maritalas uxores ducere; nec a marito repudiatas.* Audite, charissimi, membra Christi et matris Catholicæ filii. Quod dico competentibus, audiant fideles; quod dico fidelibus, audiant competentes; quod dico competentibus et fidelibus, audiant poenitentes; quod dico fidelibus et competentibus et poenitentibus, audiant catechumeni, audiant omnes : omnes timeant, nemo contemnat. Sit mihi in consolationem vester auditus, ne sit vobis in testimonium dolor meus. Competentibus dico, Fornicari vobis non licet. Sufficiant vobis aut uxores apte nec uxores : concubinas vobis habere non licet. Audiat Deus, si vos surdi estis; audiant Angeli ejus, si vos contemnitis. Concubinas vobis habere non licet. Et si non habetis uxores, non licet vobis habere concubinas, quas postea dimittatis, ut ducatis uxores\*; quanto magis damnatio vobis erit, si habere volueritis et concubinas et uxores? Non vobis licet habere uxores, quarum priores mariti vivunt : nec vobis, feminæ, habere viros licet, quorum priores uxores vivunt. Adulterina sunt ista conjugia, non jure fori, sed jure cæli (a). Nec eam feminam quæ per repudium discessit a marito, licet vobis ducere vivo marito. Solius fornicationis causa licet uxorem adulteram dimittere : sed illa vivente non licet alteram ducere. Et vobis, feminæ, nec illos viros a quibus per repudium discesserunt uxores eorum, maritos habere conceditur; non licet : adulteria sunt, non conjugia. Contemnitur Augustinus, timeatur vel Christus. Nolite imitari turbam malorum, infidelium, filii mei : nolite sequi vias latas, quarum finis ad interitum ducit. Qui baptizatus fuerit, aut continentiam Deo voveat, aut permaneat cum uxore sua, aut si non habet, ducat uxorem.

CAPUT III. — 3. *Pœnitentia iis qui a castitatis proposito lapsi sunt amplectenda. Publica pœnitentia. Theodosii pœnitentia.* Audite me, fideles, id est baptizati. Quare moriemini jam renati? Quando baptizati per vias tortuosas et lubricas et immundas itis, nescitis quia peritis? Peritis, filii mei, credite. Non vultis credere? Quid vobis facio? Qui fideles estis, et

\* Legendum videtur, *sabbati*.

\* sic omnes MSS. At editi, *quas postea ducatis uxores; omisso, dimittatis ut.*

\* Editi, *et uxores dimittatis.* Abest, *dimittatis,* a manuscriptis.

(a) Serm. 338, n. 3.



auditis me, si forte talia commisistis, nolite addere; et ut vobis Deus ignoscat, orate. Si non potuistis habere, vel nolulistis, pudicitiam conjugalem seu continentiam, et deviasistis a proposito vel vinculi conjugalis vel devotæ continentiæ<sup>1</sup>, sit in vobis dolor et humilitas pœnitentiæ. Apertius dico: nemo dicat, Non intellexi. Qui post uxores vestras vos illicito concubitu maculastis, si præter uxores vestras cum aliqua concubulistis; agite pœnitentiam, qualis agitur in Ecclesia, ut oret pro vobis Ecclesia. Nemo sibi dicat, Occulte ago, apud Deum ago: novit Deus qui mihi ignoscat, quia in corde meo ago. Ergo sine causa dictum est, *Quæ solveritis in terra, soluta erunt in celo* (Matth. xviii, 18)? Ergo sine causa sunt claves datæ Ecclesiæ Dei? Frustramus Evangelium, frustramus verba Christi? Promittimus vobis quod ille negat? Nonne vos decipimus? Job dicit, *Si erubui in conspectu populi confiteri peccata mea* (Job xxxi, 33). Talis justus, thesauri divini obryzum, tali camino probatus ista dicit; et resistit mihi filius pestilentiæ, et erubescit genu figere sub benedictione Dei superba cervix, mens tortuosa? Fortassis, imo quod non dubitatur, propterea Deus voluit ut Theodosius imperator ageret pœnitentiam publicam in conspectu populi, maxime quia peccatum ejus celari non potuit; et erubescit senator, quod non erubuit imperator? Erubescit, nec senator, sed tantum curialis, quod non erubuit imperator? Erubescit plebeius sive negotiator, quod non erubuit imperator? Quæ ista superbia est? Nonne sola sufficeret gehennæ, etiamsi adulterium nullum esset?

CAPUT IV. — 4. *Christianæ mulieres quomodo zelare debeant viros suos.* Postremo, fratres mei, audiunt me viri, audiunt me feminae, quid ad me irascimini? Utinam faciatis quod scriptum est, *Irascimini, et nolite peccare* (Psal. iv, 5). Timere debeo, ne contingat mihi quod contigit apostolo Paulo, quod modo cum legeretur, si intenti fuistis, audistis: *Ergo inimicus factus sum vobis verum prædicans* (Galat. iv, 16)? Et si ita est, fiat. Si necesse est ut inimicus sim vobis, melius vobis opto esse, quam justitiæ. Commendo vos custodiendos etiam uxoribus vestris. Filiae meæ sunt, sicut et vos filii mei estis. Audiant me: zelent viros suos; non sibi servant vanam gloriam, qua solent a maritis impudicis matronæ laudari, quia impudicitiam virorum suorum æquo animo ferunt. Nolo talem patientiam habeant christianæ mulieres: prorsus zelent viros suos; non propter carnem suam, sed propter animas illorum. Omnino ego moneo, ego præcipio, ego jubeo: episcopus jubet, Christus in me jubet. Novit ille in cuius conspectu ardet cor meum. Ego, inquam, jubeo. Nolite viros vestros permittere fornicari. Interpellate contra illos Ecclesiam. Non dico, iudices publicos, non proconsulem, non vicarium, non comitem, non imperatorem; sed Christum. In cæteris omnibus ancillæ estote virorum vestrorum, subditæ ad obsequium. Nulla sit in vobis protervitas,

<sup>1</sup> Sic Mas. Editi vero, vel vinculo conjugali, vel devotione continentia.

nulla superbia, non contumeliosa cervix, non aliqua inobedientia: prorsus tanquam ancillæ servite. Sed ubi ventum fuerit ad illud negotium, ubi vos beatus Apostolus æquavit, dicens, *Uxori vir debitum reddat, similiter et uxor viro*; subintulit, *Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir*. Quid te extollis? Audi quod sequitur: *Similiter et vir non habet corporis sui potestatem, sed mulier* (I Cor. vii, 3, 4). Ubi ad hoc ventum fuerit, clamate pro re vestra. Aurum tuum vendit maritus pro necessitate sua: fertor, femina; fertor, ancilla; noli litigare, noli contradicere. Contemptus auri tui, dilectio est viri tui. Si villam tuam pro necessitate sua vendat, quæ est et tua (non enim potest esse ipsius, quæ non sit tua, si est charitas in te, quæ debet esse in uxore), fertor patiemter; et si dubitat, tu offer: contemne omnia propter amorem viri tui. Sed castum opta, pro castitate litiga. Patienter pereat villa tua, non anima ipsius te patiente pereat.

CAPUT V. — 5. *Caput mulieris vir. Ducat hic in bonum, illa sequatur.* Non dico viris, ut in hac causa zelent uxores suas. Scio quia faciunt, novi. Quis ferat uxorem adulteram? Et imperator feminae ut ferat adulterum virum! O justitia! Quare, rogo te? quare? Quia ego sum vir. Vir es? in fortitudine tua probemus, quia vir es. Vir es? vince libidinem. Quomodo vir, quo uxor est fortior? Tu es caput mulieris, vir, verum est. Si caput est, ducat, uxor sequatur. Sed ubi recta est domus, caput mulieris vir. Si caput es, duc: sequatur illa caput suum. Sed vide quo eas. Noli ire quo non vis ut sequatur: noli ire quo times pedissequam, ne in foveam adulterii simul ruatis: ne cum tu facis, doceas quod facis (a). Dolet tibi anima, si in foveam adulterii ambo simul ruatis: dolcat tibi, si tu solus ruas. Zelas, non vis ut ruat illa: time, tu noli ruere. Nolite autem, pudicissimæ feminae, imitari impudicos viros vestros. Absit a vobis. Aut vobiscum vivant, aut soli pereant. Impudico marito non debet mulier pudicitiam, sed Deo illam debet, Christo illam debet. Non propter illum faciat, qui non meretur; sed propter Christum faciat. Pretium suum attendat, tabulas suas legat. Postremo quod libet sentiat, qui forte indignatur, quia talia disputo: nam scio, qui sapiunt, amant inde me; quia non sine causa scriptum est, *Corripe sapientem, et amabit te; corripe insipientem, et adjiciet odisse te* (Prov. ix, 8). Non dixit, Incipiet; sed, *adjiciet*: quia jam oderat. Ergo scio quia sapientes amant me in hoc. A communione se cobibeant, qui sciunt quia novi peccata ipsorum; ne de cancellis projiciantur. Quorum autem nescio, hos coram Deo convenio. Agant etiam ipsi pœnitentiam, et deinceps ab immunditia abstineant fornicationum suarum.

CAPUT VI. — 6. *Pœnitentes mutantur. Catechumeni imitentur bonos de Ecclesia.* Pœnitentibus dico: quid est quod agitis? Scitote, nihil agitis. Quid prodest quia humiliamini, si non mutamini? Catechumenis dico: exardescite voluntate ad percipiendam gratiam. Sed eligite vobis in Ecclesia Dei quos imitemini. Si

(a) serm. 132, cap. 2, n. 2.

non inveneritis : heu mihi, Deus meus ! quid est quod dico, Si non inveneritis ? Ergo in populo fidelium non est quem inveniatis ? Per tot annos, tot homines sine causa baptizavimus, si non ibi sunt qui servant quod acceperunt, qui custodiant quod audierunt. Absit a me ut hoc credam. Melius non vobis essem episcopus, si hoc ita est. Sed spero esse, credo esse. Inde est autem misera conditio mea, quia plerumque cogor adulteros nosse, castos nosse non possum. In occulto est unde gaudeam, in publico est unde torquear. Ergo desiderate gratiam Dei, eligite quos imitemini, cum quibus vivatis, et cum quibus colloquia dulcia charitatis habeatis. Nolite admittere susurrations malas. *Corrumpunt mores bonos colloquia mala* (I Cor. xv, 33). Vivite sicut spicæ inter zizania : ferite tribulationes hujus sæculi, sicut grana in area. Veniet ventilator : nemo sit passim isto tempore separator.

## SERMO CCCXCIII \* (a).

*De pœnitentibus* (b).

*Pœnitentia non vera, si non vita mutatur. Pœnitentia in extremis quam incerta.* Pœnitentes, pœnitentes, pœnitentes (si tamen estis pœnitentes, et non estis irridentes), mutate vitam, reconciliamini Deo. Et vos enim cum catena pascitis. Qua, inquis, catena ? *Quæ ligaveritis in terra, erunt ligata et in cælo* (Matth. xviii, 18). Audis ligaturam, et Deo putas facere imposturam ? Pœnitentiam agis, genu figis, et rides, et subsannas patientiam Dei ? Si pœnitens es, pœniteat te : si non pœnitet, pœnitens non es. Si ergo pœnitet, cur facis quod male fecisti ? Si fecisse pœnitet, noli facere. Si adhuc facis, certe non es pœnitens. Equidem, clarissimi, ægrotant homines, mittunt ad ecclesiam, vel portantur ad ecclesiam, et baptizantur, et renovantur, et felices hinc erunt. Sed non ipsa est causa pœnitentiæ. Qui nondum accepit Baptismum, nondum violavit Sacramentum : qui autem violavit Sacramentum male et perdit vivendo, et ideo remotus est ab altari, ne iudicium sibi manducet et bibat ; mutet vitam, corrigat se, et reconcilietur, cum vivit, dum sanus est. Expectat etiam ipse tunc reconciliari, quando incipit mori ? Experti sumus multos expirasse, expectantes reconciliari. Deinde etiam dico in conspectu Dei, timori vestro, timorem meum. Qui autem non timet, timentem me contemnit, sed malo suo. Audi ergo. Certus sum quia homo baptizatus, si vitam, non audeo dicere sine peccato, quis enim sine peccato ? sed vitam sine crimine duxerit, et talia peccata habuerit, quæ quotidie dimittantur in oratione dicenti, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Id. vi, 12) ; quando diem finierit, vitam non finit,

\* Collatus ad tres cl. ad cr. cb. f. gr. r. rm. s. et ad Am. Er. Par. Lov.

(a) Alias, 41 inter Homilias 50.

(b) Dubius erat Lovaniensis, Verlino autem et Vindingo falsus aut centonis in modum ex variis lacinis conflatus vi lebat. Exstat etiam inter opuscula Ambrosii ac Cæsarii, sed cum insigni varietate. Apud Ambrosium et Cæsarium prætermisiss prioribus viginii quinque versibus, incipit in hæc verba : « Admoneo vos, fratres, in conspectu Dei, a timori vestro adjungere timorem meum, etc. Audite ergo quæ dicitur sum. Certus sum, » etc. Sic in veteri quoque libro Ecclesiæ Carnutensis, in quo tamen Augustini nomen præfert.

sed transit de vita in vitam, de laboriosa ad quietam, de misera ad beatam : sive iste voluntate sua currat ad Baptismum, sive in periculo constitutus baptizetur, et exeat de hac vita, ad Dominum vadit, ad requiem vadit. Baptizatus autem desertor et violator tanti Sacramenti, si agat pœnitentiam ex toto corde, si agat pœnitentiam ubi Deus videt, qui vidit cor David, quando increpatus a propheta, et graviter increpatus, post comminationes Dei terribiles exclamavit, dicens, *Peccavi* ; et mox audivit, *Dominus abstulit peccatum tuum* (II Reg. xii, 13). Tantum valent tres syllabæ. Tres syllabæ sunt, *Peccavi* : sed in his tribus syllabis, flamma sacrificii cordis ascendit in cælum. Ergo qui egerit veraciter pœnitentiam, et solutus fuerit a ligamento quo erat constrictus et a Christi corpore separatus, et bene post pœnitentiam vixerit, sicut ante pœnitentiam vivere debuit, post reconciliationem quodcumque defunctus fuerit, ad Deum vadit, ad requiem vadit, regno Dei non privabitur, a populo diaboli separabitur. Si quis autem positus in ultima necessitate ægritudinis suæ, voluerit accipere pœnitentiam, et accipit, et mox reconciliatur, et hinc vadit ; fateor vobis, non illi negamus quod petit, sed non præsumimus quia bene hinc exit. Non præsumo : non vos fallo, non præsumo. Fidelis bene vivens, securus hinc exit. Baptizatus ad horam, securus hinc exit. Agens pœnitentiam, et reconciliatus (a) cum sanus est, et postea bene vivens, securus hinc exit. Agens pœnitentiam ad ultimum et reconciliatus, si securus hinc exit, ego non sum securus. Unde securus sum, securus sum, et do securitatem : unde non sum securus, pœnitentiam dare possum, securitatem dare non possum. (Sed dicat aliquis : Bone sacerdos, tu nescire et nullam securitatem nobis dare posse dicis, si ille salvatur, et Christum adire meretur, cui morienti pœnitentia datur, qui dum vixit, dum sanus fuit, impœnitens fuit ; instrue ergo nos, rogo, quomodo bene vivere post pœnitentiam debeamus. Dico, abstinete vos ab ebrietate, a concupiscentia, a furto, et maliloquio, ab immoderate risu, a verbo otioso, unde redditori sunt homines rationem in die iudicii. Ecce quam levia dixi. Omnia tamen gravia<sup>1</sup> et pestifera. Et aliud dico : non solum post pœnitentiam, ab istis vitiis se homo servare debet, sed et ante pœnitentiam, dum sanus est ; quia si ad ultimum vitæ steterit, nescit si ipsam pœnitentiam accipere ac Deo et sacerdoti peccata sua confiteri poterit. Ecce quare dixi, quia et ante pœnitentiam bene vivendum est, et post pœnitentiam melius). Quod dico attendite : debeo illud planius exponere, ne me aliquis male intelligat. Num-

<sup>1</sup> Apud Ambrosium : *Ecce quam levia dixi, ut tacere gravia.* In cr. libro, *et omisi illa gravia.* In reliquis liber iste cr. Ambrosianis editis fere consentit.

(a) Quæ paulo post cernuntur intra parenthesis, ipsa in Ambrosii ac Cæsarii editis et in Carnutensi Ms. sunt hic inserta, atque cum superioribus ita colligata : « et reconciliatus, si postea bene vixerit, securus est. Sed dicis : « Quid est, bene vixerit ? vel hoc nos instrue, bone sacerdos : tu nescire, » etc. Postque verba in parenthesis fine, « et post pœnitentiam melius ; » subjungitur, « Agens vero pœnitentiam ad ultimum et reconciliatus, » etc. Cæterum quicquid est parenthesis contentum, abest prorsus a manuscriptis libris Homiliarum 50.

quid dico, Damnabitur? Non dico. Sed nec dico etiam, Liberabitur. Et quid dicis mihi? Nescio: non præsumo, non promitto; nescio. Vis te de dubio liberare? vis quod incertum est evadere? Age pœnitentiam, dum sanus es. Si enim agis veram pœnitentiam, dum sanus es, et invenerit te novissimus dies, curre ut reconcilieris: si sic agis, securus es. Quare securus es? Quia egisti pœnitentiam eo tempore, quo et peccare potuisti. Si autem tunc vis agere pœnitentiam ipsam, quando jam peccare non potes; peccata te dimiserunt, non tu illa. Sed unde scis, inquis, ne forte Deus dimittat mihi? Verum dicis. Unde, nescio. Illud scio, hoc nescio. Nam ideo tibi do pœnitentiam, quia nescio. Nam si scirem tibi nihil prodesse, non tibi darem. Item si scirem tibi prodesse, non te admonerem, non te terrerem. Duæ res sunt. aut ignoscitur tibi, aut non ignoscitur: quid horum tibi futurum sit, nescio. Ergo dimitte incertum, tene certum.

SERMO CCCXCIV (a).

De Natali SS. Perpetuæ et Felicitatis.

Duæ gemmæ hodie in Ecclesia refulserunt et una claritas: quia Perpetua et Felicitas una solemnitas; nec potest dubitari de felicitate, quæ perpetuam possidet dignitatem. Junxit illas carceris custodia, junxit et gratia: quia non est in eis ulla discordia. Simul cantant in carcere, simul Christo obviam veniunt in aere; simul pugnant ad vaccam, simul intrabunt in patriam sempiternam; simul martyrium gerebant; una lactabat, altera pariebat. Perpetua dicebat, cum traderet infantem et amoveret lactentem: *Quis nos separabit a charitate Christi (Rom. viii, 35)?* Felicitas de partu gemitus dabat, et post comites suos intrepida festinabat; et gemendo liberata, quid Christo dicebat? *Dirupisti vincula mea; tibi sacrificabo sacrificium laudis (Psal. cxv, 17).* Et beatus David ad ejus gemitum consolandum dicebat: *Det tibi Dominus secundum cor tuum, et omne consilium tuum confirmet (Psal. xix, 5).* O fragilitas! Tenere fugiebant, et humana conditio non transibat. Sed qui mortem vicit, et illam a partus periculo liberavit, et Perpetuam a lactis pondere sublevavit. Cum enim scalæ illius gradus ascenderent, et draconis insidiosa colla calcarent, venerunt ad viridarum cœlestium pratorum, et invenerunt illic pastorem bonum animam suam ponentem pro ovibus suis, et lactis succum quærentem a gregibus suis. Nam sedebat, inquit, pastor juvenis et senex, viridis ætate, canus capite, qui non novit senectutem. Juvenis in illo vultus micabat, quia idem ipse est, et anni ejus non deficient (*Psal. ci, 48*). Capite canescebat, quia justus Dominus justitiam diligebat, aequitatem agnoscebat in Martyribus. In circuitu ejus oves inclinatæ cubabant, ipse eas digito pastorali mulgebat, in quibus inveniebat lactis copiam et secundam pietatis conscientiam. Mulgebat digitis et alloquebatur paternis solatiis, promissis cœlestibus præparatis dicens: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis præparatum est ab origine mundi (Matth. xxv, 34).* Et ostendit illis lactis alvea puro corde spumantia per lucidam eleemosynam, et dicit: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et potastis me (Id. 35).* Accepit Perpetua a dulci pastore lac novum, antequam funderet sanguinem pretiosum. Responderunt, Amen, et cœperunt petere pietatem. Orabant in carcere, securæ jam de pastore. Domine, inquit, non sit arida confessio nostra, ut et nos mercamur tuis pretiosis gregibus sociari, et a tuis martyribus non separari. Proponitur eis in visione palæstra, in amphitheatro arena pomposa. Adest ille Ægyptius, qui fuit in cœlo Lucifer speciosus: ipse pugnaturus

volutatur in pulvere, et Perpetua triumphatura Domino Salvatore, adjunxit manus in crucem, habens ante se dominicum juvenem defensorem. Accipit triumphum de victoria, et ramum consequitur de corona. Offeramus illi et nos munera nostra: alii eis in tempore offerebant visitationes carceris; nos offeramus illis votum solemnitatis, ut regnum mereamur cum omnibus sanctis.

SERMO CCCXCV (a).

De Ascensione Domini, vi.

1. Hodierno die Ascensionem Domini in cœlum celebramus: Sursum cor non inaniter audiamus, et integro corde cum illo ascendamus, docente Apostolo et dicente, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram (Coloss. iii, 1, 2).* Necessitas actionis in terra sit; voluntas ascensionis in cœlo. Spes hic, res ibi. Veniet enim tempus, quando res ibi. Quando autem res ibi, spes nec hic, nec ibi: non quia inanis est spes; sed quia finitur, quando venerit res. Denique audite de spæ quid dixit Apostolus. *Spe, inquit, salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes: quod autem videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus (Rom. viii, 24, 25).* Attendite in ipsis rebus humanis, et considerate quod si sperat aliquis ducere uxorem, adhuc ergo nondum habet. Nam si habet, quid sperat? Ducit ergo uxorem, quam sperabat; et jam non sperabit. Felicitat ergo finitur spes, quando venerit res. Sperat quispiam peregrinus ad patriam suam se esse venturum: quamdiu ibi non est, sperat; cum venerit, jam non sperat. Spei enim successit res. Felicitat spes finitur, quando quod sperabatur tenetur. Modo ergo, charissimi, quod audistis ut sursum cor habeamus, ipso corde fit ut de illa futura vita cogitemus. Illic bene vivamus, ut ibi vivamus.

2. Ecce enim quanta dignatio Domini nostri: qui fecit nos, descendit ad nos; quia cecideramus ab illo nos. Et ut veniret ad nos, non ipse cecidit, sed descendit ad nos. Si ergo descendit ad nos, levavit nos. Jam in corpore suo levavit nos caput nostrum: ubi est, sequentur et membra. Quia quo præcessit caput, secutura sunt membra. Ille est caput, nos sumus membra. In cœlo est ille, nos in terra. Quasi longe est ille a nobis? Absit. Spatia si interrogas, longe est: charitatem interroga, nobiscum est. Si enim non esset ille nobiscum, non diceret ille in Evangelio: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20).* Si non est nobiscum, mentimur quando vobis dicimus, Dominus vobiscum. Non de cœlo clamaret Saulo persequente, non ipsum, sed sanctos ejus, servos ejus; et quod familiarius dixerim, membra ejus: *Saule, Saule, quid me persequeris (Act. ix, 4)?* Ecce ego hic sum in cœlo, tu in terra, et in persecutoribus<sup>1</sup>. Quare me? Quia membra mea: per quæ membra mea ibi sum. Non enim si calcetur planta, non clamat lingua. Ille ergo per quem factum

<sup>1</sup> Forte, tu in terra, et me persequeris.

(a) Nunc primum prodit erutus ex vetustissimo codice Remigiano.

(a) Ex Vaticana bibliotheca erutus per Holstenium.

est cœlus et terra, propter eum quem fecit de terra, descendit in terram, et in cœlum hinc levavit terram. Quod ergo in illo præcessit, in finem speremus. Reddet nobis quod promisit: securi sumus, cautionem fecit, Evangelium scripsit; reddet nobis. Plus est quod impendit nobis. Num putamus enim non eum redditurum vitam suam, qui pro nobis jam erogavit mortem suam? Humilitatem passionis, injurias, contumelias, omnes indignitates in terra suscepit pro nobis: regnum, felicitatem, immortalitatem, æternitatem non donabit nobis? Mala nostra pertulit, bona sua nobis non donabit? Ad hanc spem, quia promissor est verax, securi ambulemus: sed sic vivamus, ut bona fronte illi dicamus, Fecimus quod jussisti, redde quod promissisti.

## SERMO CCCXCVI (a).

in assumptione episcopi.

1. Vos quidem, fratres, consolatorem quaeritis: sed etiam nos consolandi sumus; et consolatio nostra nullus hominum est, sed qui facit hominem; quoniam qui fecit reficit, et recreat qui creavit. Non possumus per infirmitatem nisi contristari; sed per spem debemus consolari. Omnes bonos diutius nobiscum vivere volumus, et in hac asperrima vita deserere a comitibus nolimus; sed prævenientes nos qui bene vixerunt, hortantur exemplo suo, ut sive diu hic vivamus, sive cito hinc eamus, sic vivamus, ut ad ipsos veniamus. Quia id ipsum hic diu vivere, nihil est aliud, quam

(a) Possidus in indice operum Augustini recenset habitos ab ipso in quorundam episcoporum depositione sermones, qui hactenus desiderantur. Hujus porro argumenti est hic sermo consolatorius, qui antea inter Fulgentii subditios relatus fuerat, sed eruditiorum certo iudicio inter germanos Augustini sermones collocandus.

## SERMO S. PRESBYTERI ERACLII,

DISCIPULI S. AUGUSTINI,

IPSO PRÆSENTE HABITUS (a).



1. Peto, fratres, quod meam sarcinam sentiatis; et peto ut tanto me onere laborantem, fraternis votis tanquam suppositis humeris, sublevetis. Nam beatissimus Pater, qui hoc mihi pondus imposuit, scio quia pro me orare non desinit. Non enim sola jussione me premeret, et pia oratione desereret. Sine dubio, fratres, qui jussit ut hoc feram, orat ut perferam. Quid ergo quod jussit, nisi audere ignorantiam præsentem sapientiam, et loqui imperitiam tacente doctrina? Cumque Scriptura dicat, *Loquere, senior: decet enim te (Eccli. xxii, 5)*; Pater dicit, *Loquere, junior: delectat enim me*. Scitis autem, fratres, quia loqui pro vobis verbum Dei et ante jam cœperam. Suscepi enim nuper officii necessitate compulsus; quia hoc munus effugere non habebam. Sed facile est absentis magistri locum suppleat quicumque discipulus: arduum vero est atque difficile docere condiscipulos sub magistro; tali præsertim magistro, cujus

diu molestias sustinere. Cum Deo autem vivere et apud Deum, sine ulla molestia est vivere, et sine ullo timore ne pereat felicitas, quæ non habet finem. Nec debemus arbitrari episcopum vestrum, fratrem nostrum, cito hinc isse, et parum vixisse. Recte enim ibi non parum vivitur, ubi cum multum dicitur, non finitur. Nam hic etiam quod multum est, cum finitum fuerit, pro nihilo deputabitur. Nec tamen parum hic vixit, si ejus opera cogitemus, non annos numeremus. Quanti alii fortasse quod per multos annos non dimidiarunt, ille paucis annis implevit? Nihil ergo aliud erat, hic eum velle tenere, nisi ejus felicitati invidere.

2. In hoc enim habemus tristitiam de homine sicut homines. Quid ergo faciemus, ut non simus homines? Homines ergo de hominis abscessu humaniter contristamur: sed quomodo audivimus lectionem divinam, quod *consummatus in brevi replevit tempora longa (Sap. iv, 13)*? Ergo illic tempora computemus, sicut computatur dies. Quidquid ergo vobiscum egit hortando, loquendo, se ipsum proponendo ad imitandum, ad Deum laudandum et colendum, tenete; et Memoria ipsius ornatissima vos criticis. Non enim hoc illi magnum est, recondi tumulis marmoratis; sed conditi in cordibus vestris. Vivat sepultus in vivis sepulcris. Sepultura enim ejus memoria vestra est. Apud Deum vivit, ut felix sit; apud vos vivat, ut felices sitis. Exhortari vos ad fidelem prudentiam multis verbis fortasse possemus, nisi et nos dolore humano vix loqui sineremur. Proinde quia donavit nobis Deus, ut morienti ad tempus præsentem essemus; quoniam donavit nobis, ut funus ejus deduceremus: deductio quæ debetur charitati, nihil addit felicitati: donavit etiam, ut sanctitatem vestram videremus, vosque alloqueremur, ut pro modulo nostro consolandi vos consolaremur: quidquid nos dolere dicere non permittit, cogitando supplete; et noster animus in recordatione tanti viri, etsi habet humanam mœrorem, non habet infidelis desperationem.

verbis ex eo est major auctoritas, quod docentem linguam vita comitatur. Ad omne enim bonum quod nobis insinuat eruditionis verbo, præcedit nos conversationis exemplo. Præcedit nos, inquam; utinam vel sequamur! Quidquid enim in hoc viro miramur, veneramur, amplectimur, tunc creditur vere a nobis amari, si non pigeat imitari. Pro modulo ergo nostro ad eum nos unusquisque tendamus, atque existens de radice cordis ejus diversos virtutum ramos prout valemus singuli decerpamus. Qui potest, assequatur ejus eloquentiam: qui non potest, teneat continentiam. Qui potest, impleat ejus auctoritatem: qui non potest, sectetur humilitatem. Qui potest, apprehendat ejus scientiam: qui non potest, imitetur ejus patientiam. Atque in omnibus viis Domini, qui potest, ambulet cum illo; et qui non potest, discat ab illo. Gaudeamus, fratres, secundum dispensationem ma-

<sup>1</sup> Forte, *existentes*.

(a) In manuscripto codice Ecclesie Bellovacensis erutus per V. C. Godefridum Hermant ejusdem Ecclesie canonicum.